

**Die verband tussen die kundigheid van finansiële komitees en die
aanwending van skoolfonds in Suid-Afrikaanse openbare skole**

Deur

Werner Botha

Ter gedeeltelike voldoening aan die vereistes vir die graad

Magister Educationis

in

Onderwysleierskap

in die

Fakulteit Opvoedkunde

van die Universiteit van Pretoria

Promotor: Mnr. Jean W van Rooyen

Julie 2009

Inhoudsopgawe

Lys van afkortings	v
Figure	vi
Tabelle	vii
Die Etiese Verklaring	x
Die Etiese Klaringsertifikaat	xi
Taalversorgingsertifikaat	xv
Opsomming / Abstract	xvi
Sleutelbegrippe	xvii
Dankbetuigings	xviii

Hoofstuk 1 Inleiding, navorsingsdoel en navorsingsontwerp

1.1 Inleiding	1
1.2 Navorsingsdoel	2
1.3 Navorsingsvraag	2
1.4 Rasionaal	2
1.4.1 Persoonlike belangstelling	2
1.4.2 Motivering vanuit 'n verkennende literatuuoroorsig	3
1.4.3 Bydrae van my navorsing	5
1.5 Navorsingsontwerp	5
1.6 Steekproef	6
1.7 Data insameling	6
1.8 Geldigheid en betroubaarheid van die studie	7
1.9 Begripsverklarings	8
1.9.1 Finansiële kundiges	8
1.9.2 Verantwoordbaarheid	8

1.9.3 Finansiële komitee	8
1.9.4 Openbare skole	8
1.9.5 Skoolfonds	9
1.9.6 Skoolbeheerliggaam	9
1.9.7 Artikel 20- skole	9
1.9.8 Artikel 21- skole	9
1.9.9 'Skole vrygestel van skoolgeld'	9
1.9.10 Selfbesturende skole	9
1.9.11 Die Suid-Afrikaanse Skolewet (1996)	10

Hoofstuk 2 Literatuurstudie oor die verband tussen die kundigheid van finansiële komitees en die aanwending van skoolfonds in openbare skole

2.1 Inleiding	12
2.2 Hervorming van die Suid-Afrikaanse Onderwysstelsel	12
2.3 Die bestuur van publieke skole deur skoolbeheerliggame	16
2.4 Finansiële pligte en funksies van skoolbeheerliggame	18
2.5 Uitdagings met die bestuur van finansies en die kwessie van aanspreeklikheid	20
2.5.1 Die befonsing van openbare skole	20
2.5.2 Probleme wat ervaar word met die befonsing van openbare skole	22
2.5.3 Die bestuursfunksies van die skoolbeheerliggaam	23
2.5.4 Aanspreeklikheid met betrekking tot finansies	25
2.6 Die impak van 'skole vrygestel van skoolgelde' op die bestuur van finansies	26

2.7 Opleiding van skoolbeheerliggame en die gevolge daarvan	29
2.8 Finansiële kennis en vaardighede van skoolbestuurders	33
2.9 Die invloed van strategiese beplanning op skoolbestuur	36
2.10 Opsommend	38

Hoofstuk 3 Navorsingsontwerp en- metodologie

3.1 Inleiding	39
3.2 Navorsingsmetodologie	39
3.2.1 Kwantitatiewe navorsing	40
3.2.2 Kwalitatiewe navorsing	41
3.2.3 'n Geïntegreerde benadering tot navorsing	42
3.3 Steekproef	42
3.4 Metode vir data-insameling	43
• Vraelyste	45
3.5 Data-analise	48
3.6 Geldigheid van versamelde data	50
3.7 Opsommend	52

Hoofstuk 4 Data-analise en bevindinge van uitgevoerde navorsing

4.1 Inleiding	53
4.2 Data-analise	54
4.2.1 Profiel van skole	54
4.2.2 Finansiële kennis	77
4.2.3 Die skool se finansiële posisie	86
4.3 Opsommend	117

Hoofstuk 5 Samevatting en aanbevelings

5.1 Inleiding	118
5.2 Bevindinge rakende bovermelde vrae	118
5.3 Aanbevelings	122
5.4 Samevatting	123
Bibliografie	125
Bylaag A: Letter of approval to conduct the pilot study	136
Bylaag B: Pilot questionnaire	137
Bylaag C: Letter of approval to conduct the final study	147
Bylaag D: Revised (final) questionnaire	149
Bylaag E: Letter of approval to conduct research from the Gauteng Department of Education	161

Lys van afkortings

- 1. ANC- African National Congress**
- 2. GDE- Gauteng Department of Education**
- 3. MEC- Member of the Executive Council**
- 4. NNSF- Nasionale Norme en Standaarde vir Skoolbefondsing**
- 5. SASW- Suid-Afrikaanse Skolewet (Wet 84 van 1996)**
- 6. SBL- skoolbeheerliggaam**
- 7. SBM- School-Based Management**
- 8. SGB- School Governing Body**

FIGURE

Figuur 4.1 - 'n Analise van die geografiese ligging van die laerskole in die steekproef uitgebeeld as 'n kolomgrafiek	56
Figuur 4.2 - 'n Analise van die geografiese ligging van die hoërskole in die steekproef uitgebeeld as 'n kolomgrafiek	58
Figuur 4.3 - 'n Analise van die gemiddelde werkservaring (in jare) van lede van die finansiële komitee in laerskole uitgebeeld as 'n sektorgrafiek	70
Figuur 4.4 - 'n Analise van die gemiddelde werkservaring (in jare) van lede van die finansiële komitee in hoërskole uitgebeeld as 'n sektorgrafiek	73
Figuur 4.5 - 'n Analise van die gemiddelde begrotingsbedrag van die laerskole in die steekproef van 2004 tot 2006 uitgebeeld as 'n kolomgrafiek	88
Figuur 4.6 - 'n Analise van die gemiddelde begrotingsbedrag van die hoërskole in die steekproef van 2004 tot 2006 uitgebeeld as 'n kolomgrafiek	90

Tabelle

Tabel 1 - Geografiese ligging van laerskole in die steekproef	55
Tabel 2 - Geografiese ligging van hoërskole in die steekproef	57
Tabel 3 - Die skoolhoof se werkservaring in die onderwys (laerskole)	59
Tabel 4 - Die skoolhoof se werkservaring in die onderwys (hoërskole)	60
Tabel 5 - Kwalifikasies van die finansiële komitee (laerskole)	61
Tabel 6 - Kwalifikasies van die finansiële komitee (hoërskole)	62
Tabel 7 - Kwalifikasies van die finansiële komitee (laerskole)	63
Tabel 8 - Kwalifikasies van die finansiële komitee (hoërskole)	64
Tabel 9 - Kwalifikasies van die finansiële komitee (laerskole)	65
Tabel 10 - Kwalifikasies van die finansiële komitee (hoërskole)	66
Tabel 11 - Kwalifikasies van die finansiële komitee (laerskole)	67
Tabel 12 - Kwalifikasies van die finansiële komitee (hoërskole)	68
Tabel 13 - Jare werkservaring as lid van die finansiële komitee (laerskole)	69
Tabel 14 - Jare werkservaring as lid van die finansiële komitee (hoërskole)	72
Tabel 15 - Vaardighede van die finansiële komitee (laerskole)	74
Tabel 16 - Vaardighede van die finansiële komitee (hoërskole)	76
Tabel 17 - Kennis oor wat 'n begroting is (laerskole)	78
Tabel 18 - Kennis oor wat 'n begroting is (hoërskole)	78
Tabel 19 - Kennis oor die bestuur van 'n goedgekeurde begroting (laerskole)	78
Tabel 20 - Kennis oor die bestuur van 'n goedgekeurde begroting (hoërskole)	79
Tabel 21 - Kennis aangaande finansiële state (laerskole)	79
Tabel 22 - Kennis aangaande finansiële state (hoërskole)	79
Tabel 23 - Kennis oor waardevermindering (laerskole)	80

Tabel 24 - Kennis oor waardevermindering (hoërskole)	80
Tabel 25 - Kennis aangaande 'n finansiële jaar (laerskole)	80
Tabel 26 - Kennis aangaande 'n finansiële jaar (hoërskole)	81
Tabel 27 - Ledetal van die finansiële komitee (laerskole)	81
Tabel 28 - Ledetal van die finansiële komitee (hoërskole)	81
Tabel 29 - Kennis oor die inhoud van 'n geouditeerde finansiële staat (laerskole)	82
Tabel 30 - Kennis oor die inhoud van 'n geouditeerde finansiële staat (hoërskole)	82
Tabel 31 - Items wat deel vorm van die betalingsbalans (laerskole)	83
Tabel 32 - Items wat deel vorm van die betalingsbalans (hoërskole)	83
Tabel 33 - Finansiële kundigheid van die finansiële komitee (laerskole)	84
Tabel 34 - Finansiële kundigheid van die finansiële komitee (hoërskole)	85
Tabel 35 - Netto besteding die afgelope drie jaar (laerskole)	87
Tabel 36 - Netto besteding die afgelope drie jaar (hoërskole)	89
Tabel 37 - Uit koms van finansiële bestuur die afgelope drie jaar (laerskole)	91
Tabel 38 - Uitkoms van finansiële bestuur die afgelope drie jaar (hoërskole)	92
Tabel 39 - Veilige bewaring van state en rekords (laerskole)	93
Tabel 40 - Veilige bewaring van state en rekords (hoërskole)	95
Tabel 41 - Salarisse en lone (laerskole)	96
Tabel 42 - Salarisse en lone (hoërskole)	98
Tabel 43 - Invordering en kwytskelding van skoolgelde (laerskole)	99
Tabel 44 - Invordering en kwytskelding van skoolgelde (hoërskole)	100
Tabel 45 - Administratiewe pligte (laerskole)	102
Tabel 46 - Administratiewe pligte (hoërskole)	104
Tabel 47 - Finansiële verslaggewing (laerskole)	105
Tabel 48 - Finansiële verslaggewing (hoërskole)	106
Tabel 49 - Beheerliggaamposte die afgelope drie jaar (laerskole)	107
Tabel 50 - Beheerliggaamposte die afgelope drie jaar (hoërskole)	108

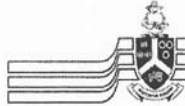

Tabel 51 - Fondse belê in spaarrekening (laerskole)	109
Tabel 52 - Fondse belê in spaarrekening (hoërskole)	111
Tabel 53 - Finansiële projekte die afgelope drie jaar (laerskole)	113
Tabel 54 - Finansiële projekte die afgelope drie jaar (hoërskole)	115
Tabel 55 - Leemtes in finansiële bestuur (laerskole)	116
Tabel 56 - Leemtes in finansiële bestuur (hoërskole)	117

DIE ETIESE VERKLARING

Die doel van hierdie etiese verklaring is om te bevestig dat ek as navorser verseker het dat die navorsingsprosesse in die studie uitgevoer is volgens professionele en etiese prosedures wat begelei word deur die volgende beginsels:

- Die studie het in geen opsig die beginsel van menseregte en waardigheid van die respondente geskend nie.
- Die respondente was tydig in kennis gestel van die beoogde navorsing en deurlopend op hoogte gehou gedurende die navorsingsproses. Die respondente sal in kennis gestel word van die uitkomst nadat die studie voltooi is en publikasies daarop volg.
- Die korrespondensie (toestemmingsbrief) vir deelname deur respondente is by wyse van 'n faks gestuur.
- Die data wat versamel is vanaf die respondente sal geensins aangewend word as maatstaf vir prestasie-evaluering nie. Versamelde data sal ook nie vir dissiplinêre of- vergoedingsdoeleindes aangewend word nie.
- Die respondente is nie blootgestel aan enige vorm van gevaar of risiko nie.
- Die deelname aan hierdie studie was totaal en al vrywillig en respondente se identiteite en belange word tot die hoogste vlak beskerm. Die respondente kon ook enige tyd onttrek uit die studie sonder enige penalisering.
- Indien ek op enige stadium dit nodig ag om hul name te publiseer, sal ek 'n formele versoek aan sodanige respondente rig.

UNIVERSITY OF PRETORIA
FACULTY OF EDUCATION
RESEARCH ETHICS COMMITTEE

CLEARANCE CERTIFICATE

DEGREE AND PROJECT

INVESTIGATOR(S)

SUPERVISOR

DEPARTMENT

DATE

DECISION OF THE COMMITTEE

CLEARANCE NUMBER :

EM08/07/01

Die verband tussen die kundigheid van finansiële komitees en die
aanwending van skoolfonds in Suid-Afrikaanse openbare skole.

Werner Botha - 98324790

Mnr Jean van Rooyen

Education Management and Policy Studies

08 November 2008

APPROVED

CHAIRPERSON OF ETHICS COMMITTEE Dr S Human-Vogel

DATE

11 March 2009

This ethical clearance certificate is issued subject to the following conditions:

1. A signed personal declaration of responsibility
2. If the research question changes significantly so as to alter the nature of the study, a new application for ethical clearance must be submitted
3. It remains the applicant's responsibility to ensure that all the necessary forms for informed consent are kept for future queries.

Please quote the clearance number in all enquiries.

1. Oorsig van die navorsing

Hierdie navorsing was 'n poging om die verband tussen die kundigheid van finansiële komitees en die aanwending van skoolfonds in Suid-Afrikaanse openbare skole te belig.

In die navorsingsverslag het ek die agtergrond vir die studie verskaf en die metodologie bespreek wat aangewend word om die invloed van finansiële kundigheid op die bestuur van skoolfonds te bepaal. Die wyse waarop data-analise met behulp van 'n rekenaarprogram en kodering plaasvind, sowel as 'n opsomming oor die bevindings en aanbevelings aan die einde van die studie word verder deur die navorsingsverslag uitgelig. Die navorsingsdata is versamel by wyse van 'n literatuurstudie en semi-gestruktureerde vraelyste. Die data is geanaliseer met 'n ooreenkomstige verslag aan die einde. Die doel van hierdie studie was om die verband tussen die kundigheid van finansiële komitees en die aanwending van skoolfonds te bepaal, ten einde 'n raamwerk voor te lê vir die verbetering van gebrekkige kundigheid.

2. Deelname van respondente

Hierdie studie behels 'n steekproef van veertien skole (nege laerskole en vyf hoërskole in die Ekurhuleni-Noord Distrik) met drie respondente elk wat 'n vraelys moes voltooi. Die steekproef verteenwoordig beide 'n gerieflikheidskeuse (om respondente vinnig te bereik) en 'n noodsaaklike keuse (om te bepaal op watter vlak hoofde, BL-voorsitters en BL-tesouriere se finansiële kennis is). Cohen en ander (2000:102-103) verduidelik dat hierdie tipe steekproef berus op toevalligheid en doelmatige beskikbaarheid van die respondente.

Die respondente is versoek om 'n semi-gestruktureerde vraelys bestaande uit 24 vrae wat verband hou met finansiële bestuur op skoolvlak, binne 'n twee weke periode te voltooi. Die ouderdom van deelnemers het gewissel tussen 25 en 65 jaar en daar was geen beperking in terme van ras of geslag nie.

3. Algehele toestemming vir die uitvoering van beoogde navorsing

'n Versoek om toestemming is gerig aan die Gautengse Departement van Onderwys ten einde die navorsing in die Ekurhuleni-Noord Distrik uit te voer en is ooreenkomstig toegestaan. Die respondente is by wyse van 'n brief en telefoniese gesprekke ingelig oor die doel van die studie en die bydrae wat hulle moes lewer. Deelnemers is verder daarop attent gemaak dat hulle die reg het om 'n keuse uit te oefen ten opsigte van deelname of onttrekking (ter enige tyd wanneer die vraelys hulle ongemaklik laat voel) aan die studie.

As deel van my M.Ed-kursus het ek die Navorsingsmetodologie module (NME 720) aan die Universiteit van Pretoria suksesvol afgelê. Ek het in 2005 'n mini-navorsingsprojek vir die module AFB 880 (Finansiële Bestuur) uitgevoer wat my waardevolle blootstelling met betrekking tot die ontwerp en analise van vraelyste gegee het. Die bystand en ondersteuning van 'n promotor het my in staat gestel om hierdie studie 'n professionele voorkoms en uitleg te gee wat voldoen aan die vereistes van die etiese gedragskode.

4. Verklaring

Ek **WERNER BOTHA (98324790)** verstaan en begryp wat plagiaat behels en is bewus van die universiteit se beleid in hierdie verband. Ek verklaar dat hierdie verhandeling van beperkte omvang my oorspronklike werk is en dat die nodige erkenning gegee is in gevallle waar iemand anders se werk gebruik is (hetsy vanuit 'n gepubliseerde bron, die Internet of enige ander bron).

Ek verklaar dat ek nie gebruik gemaak het van 'n ander student se vorige werk en dit ingehandig as my eie nie. Ek het nie toegelaat en sal ook nie toelaat dat enigiemand my werk dupliseer met die doel om dit voor te hou as sy / haar eie werk nie.

Handtekening .....

ST STITHIANS COLLEGE

A South African School Making a World of Difference

3 Maart 2009

Aan wie dit mag aangaan

PROEFLEES EN TAALVERSORGING

Die ondergetekende verklaar met hierdie skrywe dat hy die tesis van Mnr. Werner Botha getiteld: *Die verband tussen die kundigheid van finansiële komitees en die aanwending van skoolfonds in Suid-Afrikaanse openbare skole* ten opsigte van sy Magister Educationis-graad in Onderwysleierskap in Desember 2008 geredigeer het.

Die uwe,

H.S. Bezuidenhout

MA (Afrikaans), B.Ed (Onderwysbestuur), HOD – UP

✉ hbezuidenhout@stithian.com

☎ 082 468 5304

Private Bag 2 Randburg 2125 Republic of South Africa Website: <http://www.stithian.com>
Entrances: Bram Fischer Drive Randburg or 40 Peter Place Lyme Park Sandton Telephone: 011 577 6000

College Rector	Stephen Lowry BA HDE (PG) (Wits) MA (London)
Head of Girls' College	Ivanka Acquisto BA BEd (Rem Ed) HDE (PG) (Wits)
Head of Girls' Prep	Celeste Gilardi BPrimEd BEd MEd (Wits)
Head of Boys' College	David Knowles BA (Hons) HDE (Rhodes) FDE (Unisa)
Head of Boys' Prep	Alistair Stewart BPhysEd BEd (Wits)
Head of Junior Prep	Melony Dace DipEd (Rhodes) FDE (Sp.Ed) (UCT) BEd (Hons) (Wits)

Opsomming

Artikel 30 (1) van die Suid-Afrikaanse Skolewet (Wet 84 van 1996) bepaal dat skoolbeheerliggame van openbare skole die reg het om finansiële komitees in die lewe te roep wat die daaglikse bestuur van finansies in hul skole behartig. Individue wat dien op finansiële komitees van skoolbeheerliggame moet waarskynlik finansiëel kundig wees om skoolfonds korrek te kan bestuur. Hierdie studie is uitgevoer met die doel om die volgende vrae te beantwoord: hoe bevoeg is finansiële komitees ten opsigte van finansiële vaardighede; op watter kennis steun finansiële komitees in hul finansiële besluitneming; en watter verband is daar tussen die skole se finansiële posisie en die finansiële kennis / opleiding van die finansiële komitees? Ten einde bogenoemde vrae te beantwoord het ek gebruik gemaak van 'n kombinasie van kwantitatiewe- en kwalitatiewe navorsingsmetodes om data te verkwantifiseer en te vergelyk, sowel as om kwalitatiewe interpretasies te maak. 'n Semi-gestruktureerde vraelys is vir hierdie doel ontwerp en versprei onder die respondente van 20 openbare skole in die Ekurhuleni–Noord Distrik (Gauteng).

Abstract

Section 30 (1) of the South African Schools Act (Act 84 of 1996) state that School Governing Body of a public school do have the right to establish a Finance Committee to assist the school in managing it's finances on a daily basis. It is surely recommended that individuals serving on these committees must have some form of financial knowledge or background. This study was conducted in order to get answers to the following questions: how equipped are Finance Committees with regard to financial skills; on what type of knowledge do Finance Committee members rely in their decision making; is there a connection between the financial state of the school and the financial knowledge / training of the Finance Committee? A semi-structured questionnaire was designed to gather quantitative and qualitative data from 20 public schools in the Ekurhuleni North District (Gauteng) in this regard.

Sleutelbegrippe

- 1. Finansiële kundiges**
- 2. Verantwoordbaarheid**
- 3. Finansiële komitee**
- 4. Openbare skole**
- 5. Skoolfonds**
- 6. Skoolbeheerliggaam**
- 7. Artikel 20- skole**
- 8. Artikel 21- skole**
- 9. 'Skole vrygestel van skoolgeld'**
- 10. Selfbesturende skole**
- 11. Die Suid-Afrikaanse Skolewet (Wet 84 van 1996)**

Dankbetuigings

Graag betuig ek my opregte dank en waardering teenoor die volgende persone wat dit vir my moontlik gemaak het om hierdie mini-verhandeling te kon voltooi:

- (i) My geagte promotor, mnr. Jean Van Rooyen, vir sy entoesiasme, aanmoediging en inspirerende en doelgerigte werksywer. Dit was 'n groot voorreg om hierdie studie onder sy bekwame leiding te kon voltooi.
- (ii) My vrou Anelie, vir al haar liefde, geduld en ondersteuning in die voltooiing van hierdie verhandeling.
- (iii) Aan my ouers, vir die liefde en opvoeding wat hulle aan my kon gee. Aan my skoonouers, baie dankie vir al jul liefde en ondersteuning.
- (iv) Aan my goeie vriend, mnr. Herman Bezuidenhout, vir sy raad en keurige taalversorging.
- (v) Me. Eurika le Roux vir haar hulp en bystand in die saamstel en ontleding van vraelyste.

Die Skrywer

Boksburg

Maart 2009

Hoofstuk 1: Inleiding, navorsingsdoel en navorsingsontwerp

1.1 Inleiding

Wanneer daar gepoog word om te bepaal hoe suksesvol openbare skole as instelling is, is een van die aspekte wat onder die loep kom, die skool se finansies. 'n Vervalle skoolgebou kan vir waarnemers dui op 'n gebrek aan finansies vanweë swak sosio-ekonomiese omstandighede óf onkunde in die bestuur van die skool se finansies deur die skoolbeheerliggaam (voortaan SBL). Daarenteen is daar reg-oor die land skole waar dit op die oog af voorspoedig gaan, maar waar allerlei gerugte die omgang doen oor onreëlmatige finansiële praktyke (Mahlangu, 2005: 124). Van Wyk (2004: 52) berig in haar studie dat die meeste SBL-lede ongeletterd was en daarom nie gedelegeerde opdragte kon uitvoer nie:

Respondents also complained that the SGB is often too easily manipulated into making decisions which lead to the mismanagement of finances. Ignorance and incapacity to perform certain functions can tend to cause governing bodies to function only as crisis committees. This will be to the detriment of schools and those teaching in them.

In die lig van bogenoemde opmerkings sal my navorsing fokus op die bekwaamheid van finansiële komitees van skoolbeheerliggame in Suid-Afrikaanse openbare skole. Die verband tussen die akademiese- en formele finansiële opleiding van die SBL se finansiële komitee (die skoolhoof en elkeen van die lede) én die finansiële vooruitgang van die skool sal ondersoek word. Die pligte van die skoolhoof as lid van die SBL met betrekking tot finansiële bestuur sal geëvalueer word. Die desentralisasie van gesag in Suid-Afrikaanse skole sal gemonitor word ten einde te bepaal hoe die ouergemeenskap hul nuwe magte en funksies toepas. Die literatuuroorsig in hoofstuk 2 sal 'n diepte bespreking verskaf oor die effektiwiteit van departementele opleidingsprogramme vir SBL-lede met betrekking tot die bestuur van skoolfonds.

1.2 Navorsingsdoel

Die doel van die navorsing is om die verband tussen die kundigheid van finansiële komitees en die aanwending van skoolfonds in Suid-Afrikaanse openbare skole te belig.

1.3 Navorsingsvraag

Hoe kundig is openbare skole se finansiële bestuurders (skoolhoofde en / of die skoolbeheerliggame) en hoe word hierdie kundigheid in die skool se finansiële welvaart en funksionering weerspieël?

Sub-navorsingsvrae

In die lig van bogenoemde agtergrond-inligting, sal ek my navorsing volgens die onderstaande vrae fokus:

1. Op watter kennis steun finansiële komitees in hulle finansiële besluitneming?
2. Hoe bevoeg / bedrewe is finansiële komitees ten opsigte van finansiële vaardighede?
3. Watter verband is daar tussen die skole se finansiële posisie en die finansiële kennis / opleiding van die finansiële komitees?

1.4 Rasionaal

1.4.1 Persoonlike belangstelling:

As M.Ed-student in Onderwysleierskap, het dit my opgeval dat 'n aantal van my medestudente in dieselfde studieveld, wat reeds hoofde van verskillende skole in Mpumalanga , Gauteng en Noord-Wes was of selfs senior poste in die provinsiale onderwyskantore beklee het, nie noodwendig kenners was oor alle aspekte rondom die verantwoordelike finansiële bestuur van openbare skole nie, ten spyte van hulle wisselende jare van werksondervinding.

1.4.2 Motivering vanuit 'n verkennende literatuuroorsig:

'n Verkennende literatuuroorsig oor hierdie onderwerp het bevestig dat die waarneming wat ek gemaak het oor gebrekkige formele finansiële opleiding en die gevolglike gebrekkige bestuursvaardighede van skoolbeheerliggame (insluitend die skoolhoofde) in openbare skole, inderdaad bestaan.

In verskeie kwalitatief-gefokusde navorsingstukke, wat primêr gebaseer is op data uit onderhoudvoering, is verskillende aspekte en fasette van die bestuurstaak en die effektiwiteit van skoolbeheerliggame ondersoek en bespreek.

Mahlangu (2005: 124) berig dat daar reg-oor die land skole is waar dit op die oog af voorspoedig gaan, maar waar allerlei gerugte die omgang doen oor onreëlmatige finansiële praktyke. Baie van hierdie wantroue (Mahlangu, 2005: 123) berus op die onsekerheid by onderwysers en ouers oor watter finansiële magte en– pligte by skole se bestuurspanne berus en hoe ingelig hierdie mense (veral die lede van die finansiële komitees) oor finansiële sake is.

Heystek (2003: 10) sien die essensie van die probleem as gebrekkige, formele kwalifikasies by die skoolhoofde: ... *many principals have no management qualification and some have little management experience as a teacher before they become a principal, especially in the rural areas.*

Een aspek van my navorsingsvrae fokus daarom spesifiek op die formele (vakkundige- en finansiële-) kwalifikasies van finansiële komiteeledes en hoe dit bydra tot die bestuur van die skool se finansies. Wanneer die kwalifikasies van finansiële komitees vanuit hoër- en laerskole (wat verskillende bevolkingsgroepe verteenwoordig) met mekaar vergelyk word, kan sekere gevolgtrekkings oor die finansiële kundigheid van hierdie lede van finansiële komitees gemaak word.

Artikel 16 van die Suid-Afrikaanse Skolewet (Wet 84 van 1996) (voortaan SASW) stel dit dat die SBL, as statutêre liggaam van verkose persone uit die skoolgemeenskap en onderwyskorps, verantwoordelik is vir die toesig oor skoolsake terwyl die skoolhoof, onder die gesag van die provinsiale departementshoof, die professionele bestuur en daaglikse administrasie van die skool moet hanteer.

Die wyse waarop die finansiële komitee van die SBL en die skoolhoof, die finansiële voorspoed van die skool kan beïnvloed, is reeds aangespreek in resente navorsing oor die effektiwiteit en praktyke van skoolbeheerliggame soos gesien vanuit die perspektief van die onderwysers en ouergemeenskappe (Ngidi, D.P., 2004; Van Wyk, N., 2004 asook Adams, F. & Waghid, Y., 2005). My navorsing sal derhalwe aandag gee aan die akademiese (algemeen bestuurskundige) en finansiële opleiding van SBL-lede wat op die finansiële komitees dien en watter effek hulle opleiding en ervaring op die algemene bestuur van die skool se finansies het. Hierdie kwantitatiewe inligting sal daarna vergelyk word met die kwalitatiewe persepsies wat in bogenoemde navorsers se bevindings na vore gekom het.

Mestry (2004: 126) beaam Heystek se siening dat 'n gebrekkige teoretiese begroning die hooforsaak van swak finansiële bestuur is en dat dit tot allerlei foute in skoolbestuur kan lei. Sy bevindinge, vanuit die onderhoude wat hy gevoer het, toon dat daar onsekerheid is oor wie aanspreeklik is vir die finansiële bestuur van 'n skool; dat die verhouding tussen die SBL en die skoolhoof baiekeer nie getuig van samewerking nie; dat die skoolbeheerliggame (en ook die departementele amptenare) se finansiële opleiding onvoldoende is; én dat die Departement van Onderwys geen meganismes in plek het om skole met finansiële kwessies en probleme by te staan nie (Mestry, 2004: 127).

My navorsing wil poog om skoolbeheerliggame en onderwysbeleidmakers se aandag te fokus op die behoefte aan deurlopende- en gevorderde, modulêre finansiële opleiding aan spesifieke SBL-lede (ten spyte van die hoë koste daaraan verbonde) aangesien die effektiewe finansiële bestuur van skole tot meer effektiewe en uitnemende openbare skole kan lei. Artikel 19 (1) (b) van die SASW beklemtoon dat die Staat onder leiding van die provinsiale departementshoof, deurlopende opleiding aan skoolbeheerliggame in hierdie verband moet verskaf.

1.4.3 Die bydrae van my navorsing:

Hierdie navorsing sal lig werp op die bedrewenheid van finansiële komitees van openbare skole in Suid-Afrika soos verteenwoordig deur die steekproef.

Verder sal die data verkry deur hierdie studie van waarde wees vir:

- Skoolbeheerliggame, onderwysdepartement-beleidmakers en amptenare wat meen dat deurlopende finansiële opleiding aan skoolbeheerliggame te duur óf onnodig is.
- Finansiële komiteelede van skoolbeheerliggame wat nie formele finansiële opleiding hoog genoeg aanslaan nie.
- Die Departemente van Onderwys wat vanuit die navorsing sal besef dat gevorderde finansiële opleiding van SBL-lede op 'n gereelde basis 'n absolute vereiste is.

1.5 Navorsingsontwerp

Leedy (1997: 94) verduidelik dat die navorsingsontwerp te doen het met die beplanning van die studie deurdat 'n algehele raamwerk vir die versameling van data voorsien word. Hierdie studie geskied deur middel van 'n ontwerpte raamwerk wat bestaan uit 'n probleemstelling, literatuurstudie, data-insameling, data-analise en 'n afsuitingshoofstuk bestaande uit bevindinge, gevolgtrekkings en aanbevelings.

'n Geïntegreerde benadering tot navorsing (kwantitatiewe- en kwalitatiewe navorsingsmetodes gekombineerd) is vir die doel van hierdie studie gebruik ten einde data te verkwantifiseer en te vergelyk, sowel as om kwalitatiewe afleidings en interpretasies moontlik te maak.

1.6 Steekproef

Vanweë die eis vir geldigheid van my bevindinge, verteenwoordig die steekproef beide 'n gerieflikheidskeuse (om respondente vinnig te bereik) en 'n doelgerigte keuse (om te bepaal op watter vlak hoofde, SBL-voorsitters en SBL-tesouriere se finansiële kennis is). Daar is sestig vraelyste uitgestuur na twintig openbare skole (tien laerskole en tien hoërskole) in die Ekurhuleni-Noord Distrik, Gauteng. Elke skool in die steekproef het drie vraelyste ontvang vir voltooiing deur die voorsitter van die SBL, die SBL-tesourier en die skoolhoof.

Bogenoemde skole is gekies op grond van 'n "Poverty Ranking" lys wat beskikbaar gestel is deur die Ekurhuleni-Noord Onderwysdistrikskantoor in Benoni. Die lys verskaf 'n rangorde waarvolgens skole op 'n jaarlikse basis finansiële subsidies vanaf die Gautengse Onderwysdepartement ontvang. Skole word geklassifiseer as Kwintiel 1-5 skole na aanleiding van die sosio-ekonomiese welstand van die betrokke skool se omringende gemeenskap. Kwintiel 1-5 skole is vir die doel van hierdie studie gekies op grond van hul geografiese ligging sodat die navorser hierdie respondente redelik maklik kon bereik.

1.7 Data-insameling

Die literatuurstudie dien as basis waarvolgens gebrekkige finansiële kundigheid onder lede van finansiële komitees van skoolbeheerliggame in Suid-Afrika en internasionaal geïdentifiseer is.

'n Geïntegreerde benadering tot navorsing het hierop gevolg deurdat 'n kombinasie van kwantitatiewe- en kwalitatiewe navorsingsmetodes gebruik is ten einde data te vergelyk en situasie-spesifiek te interpreteer.

'n Semi-gestruktureerde vraelys is as strategie gebruik vir die insameling van data. Die doel van bogenoemde kwantitatiewe / kwalitatiewe metode is om te bepaal wat die verband tussen die kundigheid van finansiële komitees en die aanwending van skoolfonds in Suid-Afrikaanse openbare skole is. 'n Semi-gestruktureerde vraelys is ontwerp vir die doel om ryklik beskrywende data by respondente uit te lok ten opsigte van finansiële kundigheid onder SBL-lede soos uitgewys in die literatuurstudie.

1.8 Geldigheid en betroubaarheid van die studie

Die navorsing wat ek onderneem, word sterk ondersteun deur resente literatuurbesprekings en navorsingsontwerpe van geakkrediteerde akademici (soos die bibliografie aantoon) wat hierby aansny. Die geldigheid van die bevindinge word gemeet aan die vier kriteria vir geldigheid soos beskryf deur Guba (in Krefting: 1991: 214-215):

- Waarheidswaarde (Hierdie beskrywings en interpretasies behoort deur enige persoon wat met hierdie onderwerp te doen het, herken en gedeel te kan word)
- Toepaslikheid (Die gekontekstualiseerde aard van die bevindings kan oorgedra word op ander, soortgelyke situasies in ander provinsies)
- Konsekwentheid (Die mate waarin die resultate aansluit by gepubliseerde, navorsing en herhaal kan word, met 'n soortgelyke steekproef in ander omstandighede, is redelik goed.)
- Neutraliteit (Die navorser het probeer om die data so objektief moontlik te struktureer ten einde 'n onbevooroordeelde gevolgtrekking daaruit te kan maak.)

Subjektiwiteit word sover moontlik in hierdie studie beperk deurdat die navorser geen verwantskap met enige van die skole in die steekproef het nie. Die navorser het dus geen vooropgestelde opinies van enige van die betrokke skole en hul verteenwoordigers nie. Die feit dat drie verteenwoordigers van elke skool in die steekproef nl. die skoolhoof, SBL-voorsitter en SBL-tesourier deelgeneem het aan die studie, skep 'n verteenwoordigende beeld van die finansiële bestuur in daardie skole.

Wat die semi-gestruktureerde vraelys aanbetref is 'n loodsstudie (pilot study) uitgevoer om te bepaal of die inhoud, bewoording en lengte van die vraelys geskik is vir die aantal skole wat in die uiteindelijke steekproef betrek sal word. Die woordkeuse van sommige vrae is daarna verander en die aantal vrae op die vraelys vanaf twintig na vier en twintig vermeerder.

1.9 Begripsverklarings

Vir die doel van hierdie studie sal die volgende betekenis aan onderstaande begrippe geheg word:

1.9.1 Finansiële kundiges

Bekwame / bedrewe individue wat kundig is op die gebied van finansies.

1.9.2 Verantwoordbaarheid

Om rekenskap te gee vir 'n bepaalde optrede / aanspreeklikheid te aanvaar.

1.9.3 Finansiële komitee

'n Groep persone wat die finansiële aktiwiteite / transaksies van 'n organisasie bestuur en beheer.

1.9.4 Openbare skole

Skole wat deur die Staat gestig en befonds word vanuit publieke inkomste (belasting).

1.9.5 Skoolfonds

Gelde wat betaal word aan die skool vir onderwysprogramme– en dienste wat aan die leerder gebied word.

1.9.6 Skoolbeheerliggaam

Ouers van leerders wat verkies is tot die skool se beheerraad ten einde die belange van die ouergemeenskap en die leerders te beskerm ten einde onderrig- en leer te bevorder.

1.9.7 Artikel 20- skole

Openbare skole waarvan die skoolbeheerliggame artikel 20- funksies beklee soos vervat in die Suid-Afrikaanse Skolewet en deur die Staat befonds word.

1.9.8 Artikel 21- skole

Hierdie skole is artikel 20- skole waarvan die skoolbeheerliggame met sommige / alle funksies soos vervat in artikel 21 van die Suid-Afrikaanse Skolewet beklee word deur die Lid van die Uitvoerende Raad.

1.9.9 ‘Skole vrygestel van skoolgeld’

Artikel 39 (7) van die Suid-Afrikaanse Skolewet bepaal dat die Minister van Onderwys deur middel van ’n kennisgewing in die Staatskoerant op ’n jaarlikse basis die nasionale kwintiele vir openbare skole moet bepaal. Die Lid van die Uitvoerende Raad gebruik dan hierdie bepalings om sodanige skole te identifiseer wat nie skoolfonds mag hef nie, as gevolg van die armoede status van hul omringende gemeenskappe.

1.9.10 Selfbesturende skole

Skole waarvan die skoolbeheerliggame oor meer finansiële magte beskik en deur wetgewing gereguleer word. Die desentralisasie van gesag rakende die toewysing van hulpbronne is administratief van aard. Besluite op skoolvlak word uitgevoer binne die raamwerk van plaaslike, staat of nasionale beleide en riglyne.

Die skool bly steeds rekenpilig teenoor 'n sentrale gesag ten opsigte van die wyse waarop hulpbronne geallokeer word.

1.9.11 Die Suid-Afrikaanse Skolewet (Wet 84 van 1996)

Wetgewing soos gepromulgeer deur die Staatspresident op 6 November 1996 in die parlement ten einde 'n eenvormige onderwysstelsel te voorsien met betrekking tot die organisering, bestuur en befondsing van openbare skole.

1.10 Tekortkominge en beperkinge

Die navorsing het skole met uiteenlopende profiele in net een distrik betrek. Dit sou ideaal wees om al tweehonderd skole in die studie te kon insluit, maar dit is nie prakties uitvoerbaar nie en daarom is tien persent verteenwoordigend. Die relatiewe beperkte grootte van die steekproef kan lei tot 'n skeefgetrekte beeld van die hele situasie rakende die kundigheid van die SBL-lede uit hierdie distrik. Die vraelys bestaan slegs uit vier en twintig vrae wat 'n beperkte hoeveelheid antwoorde tot gevolg het. Respondente met gebrekkige skryf- en leesvaardighede kan dit moeilik vind om die vraelys sorgvuldig te voltooi.

Die feit dat respondente nie tydsgebonden is om die vraelys te voltooi nie, bied die geleentheid dat vollediger inligting ingesamel kan word, maar ook dat daar te lank oor sekere kwessies nagedink kan word (of opgelees word) alvorens 'n antwoord gegee word. Die integriteit van die data word bepaal deur die integriteit van die respondent. Daar bestaan 'n moontlikheid dat die respondente nie heeltemal eerlik is nie of vals data verskaf wat die navorser se afleidings en interpretasies kan beïnvloed. Vanweë die anonimiteit-waarborg is dit onmoontlik om opvolgvrae aan die respondente te stel ten einde helderheid oor sekere aspekte te kry.

1.11 Opsomming

Die suksesvolle bestuur van skoolfonds in Suid-Afrikaanse openbare skole word streng beïnvloed deur die finansiële geletterdheid van individue wat op die finansiële komitees van skoolbeheerliggame dien. Deurlopende en gevorderde finansiële opleiding van skoolbeheerliggame soos voorgeskryf in artikel 19 (1) (b) van die SASW, kan nie meer langer geïgnoreer word nie.

'n Studie oor die verwantskap tussen die kundigheid van finansiële komitees en die aanwending van skoolfonds sal 'n positiewe bydrae lewer in die identifisering van haakplekke waaraan aandag geskenk moet word in toekomstige opleidingskursusse en werksinkels in finansiële bestuur. Hoofstuk 2 sal 'n volledige literatuurstudie oor bovermelde verwantskap verskaf.

Hoofstuk 2: Literatuurstudie oor die verband tussen die kundigheid van finansiële komitees en die aanwending van skoolfonds in openbare skole

2.1 Inleiding

In hoofstuk 1 word die agtergrond van die studie en die navorsingsontwerp bespreek. Hoofstuk 2 fokus op SBL opleiding en die finansiële bekwaamheid van finansiële komiteede in openbare skole. 'n Omvattende literatuurstudie bestaande uit artikels van geakkrediteerde navorsers en bepalings vanuit bestaande wetgewing soos die SASW (1996); Die Nasionale Norme en Standaarde vir Skoolbefondsing (2006) (voortaan NNSSF); ens. sal meer lig werp op die standaard van SBL-opleiding in Suid-Afrika en in ander oorsese lande.

2.2 Hervorming van die Suid-Afrikaanse Onderwysstelsel

Gedurende die Apartheidsera is die bestuur van skole in Suid-Afrika gekenmerk deur 'n "top-down" of hierargiese benadering. Opvoeders, leerders en gemeenskappe is nie in hierdie verband betrek by besluitneming wat hul skole direk geaffekteer het nie. Hoofde en inspekteurs het aan die voorpunt van besluitneming in skole gestaan. Die onderwysstelsel het aan blanke ouers bepaalde bevoegdhede toegestaan, terwyl nie-blanke ouers nie sulke voorregte geniet het nie. In antwoord hierop het verskeie gemeenskappe "Parent, Teacher, Student Associations" gestig om hul onderwysbelange te beskerm.

Met die koms van demokrasie in Suid-Afrika is die nuutverkose regering genoop om die Suid-Afrikaanse onderwysstelsel te demokratiseer. Nieuwenhuis en Mokoena (2005: 127) onderstreep hierdie beginsel:

Democratisation as set out in the constitution of South Africa is based on the ideal of developing power and authority at community level.

Running parallel with the ideal of democratisation and devolution of powers are the imperatives of redress, educational transformation and restructuring, to be managed by central government and provincial authorities.

Ten einde skole met demokratiese beginsels toe te rus is die Suid-Afrikaanse Skolewet in 1996 gepromulgeer. Hierdie wet spruit voort uit artikel (29) (1) van die Suid-Afrikaanse Grondwet. 'n Belangrike voorsiening in die Skolewet is die vestiging van skoolbeheerliggame wat demokraties verkies word. Die regering het dus die bestuur van instellings soos skole in die hande geplaas van die gemeenskappe wat dit dien.

Selfbesturende skole het die lig gesien met meer finansiële magte aan skoolbeheerliggame en wetgewing wat dit reguleer. Die doel hiervan is om 'n sisteem te skep waar openbare skole hoë kwaliteit onderwys aan alle studente verskaf en sodoende werkstevredenheid onder opvoeders en ander belanghebbendes teweegbring. Caldwell en Spinks (1988: 5) omskryf selfbesturende skole as volg:

... one for which there has been significant and consistent decentralisation to the school level of authority to make decisions related to the allocation of resources. This decentralisation is administrative rather than political, with decisions at school level being made within a framework of local, state or national policies and guidelines. The school remains accountable to a central authority for the manner in which resources are allocated.

In die lig van bovermelde paragraaf is dit duidelik dat openbare skole in die Suid-Afrikaanse konteks ook as selfbesturende skole beskryf kan word. Die toekenning van bepaalde magte aan skoolbeheerliggame is 'n edele bedoeling van die onderwysowerhede:

Just like the country has a government, the school that your child and other children in the community attend needs a "government" to serve the school and the school community (Departement van Onderwys, 1997 a, p.2).

Bush & Gamage (2001: 42) is van mening dat weinig lande demokrasie op so 'n direkte wyse met skoolbeheerliggame koppel en dat die deelname van alle belanghebbendes waarskynlik voordelig vir die skool, leerders en die gemeenskap sal wees.

Die beginsels van *inklusiwiteit* en *desentralisasie* kom sterk na vore wanneer demokratiese onderwysstelsels tot stand gebring word. *Inklusiwiteit* verwys na die deelname van ouers, onderwysers, nie-onderrigende personeel, leerders en ander belanghebbendes wat bereidwillig is om 'n bydrae tot die skool te lewer. Volgens die Education White Paper 6 (2001: 6) word inklusiewe onderwys omskryf as die erkenning en wete dat alle kinders en tieners geonderrig kan word en ooreenkomstig bystand en ondersteuning benodig. Onderrigmetodes, die kurrikulum, die omgewing, houdings en gedrag sal dus in dié verband aangepas moet word om die behoeftes van alle leerders te bevredig. *Desentralisasie* is gemoeid met besluitneming deur diegene wat die naaste aan die situasie is. Met betrekking tot die onderwys beteken dit dat die Nasionale Departement van Onderwys dus nie alleen besluite neem nie. Baie besluite word aan provinsiale onderwysdepartemente gedelegeer wat weer op hul beurt gesag afwentel na die plaaslike onderwysdistrikskantore. Skoolbeheerliggame word in terme van artikel 15 en artikel 20 van die SASW toegerus met sekere primêre (wetlike) magte en pligte en funksioneer daarvolgens. Die beginsel van deelnemende bestuur en besluitneming (School-Based Management) word deur Kowalski (2005: 66) as die mees populêre benadering tot die desentralisasie van onderwysstelsels gesien. Die gedwonge samewerking tussen verskillende rolspelers soos onderwysers en die ouergemeenskap word toegeskryf aan die premie om waardes soos gelykheid en regverdigheid in die gemeenskap te bevorder waar dit voorheen onderdruk is.

“School-Based Management” in Suid-Afrika is 'n selfbestuursfunksie wat in openbare skole toegepas word vir die handhawing van 'n hoë kwaliteit onderwys. Hierdie doelwit word verweselik deur skoolgemeenskappe meer te betrek in die daaglikse bestuur van die skool met betrekking tot die aanstelling van opvoeders, finansiële bestuur, kurrikulumontwikkeling en die vestiging van 'n positiewe etos in die skool.

Navorsing vanuit Kanada en die Verenigde State van Amerika waarsku dat die suksesvolle implimentering van “SBM” ’n ingewikkelde proses kan wees:

School-Based Management is more complicated to implement and less powerful a source of school improvement (Leithwood & Menzies, 1998: 325).

Pugh (1990: 83) berig uit Brittanje dat die hoof ’n sentrale rol speel in die suksesvolle toepassing van “School-Based Management” en moet toesien dat die SBL se besluite rakende onderrig in die skool uitgevoer word.

Artikel 15 van die SASW bepaal dat elke openbare skool ’n regspersoon is en wetlike aktiwiteite mag uitoefen in terme van die Wet. As regspersoon neem die skool ’n spesifieke posisie in die onderwysstelsel in en beskik oor wetlike magte om onderwys te voorsien aan die leerders van die skool. Hierdie magte sluit onder andere in die reg om as ’n party in ’n hofsak op te tree, handel te dryf, te dagvaar en gedagvaar te word. Artikel 16 (1) van die SASW bepaal dat die bestuur van elke openbare skool deur die skoolbeheerliggaam vertolk moet word. Die ouers van die skool word verteenwoordig deur die SBL in hierdie verband. Die SBL, as uitvoerende liggaam, tree dus in die beste belange van die skool op (artikel 41 van die SASW) wanneer ouers byvoorbeeld vir uitstaande skoolfonds gedagvaar word. Sulke regstappe word uitgevoer in die naam van die skool, wat beteken dat die skool regtens verantwoordbaar is vir dié aksie tydens ’n hofgeding.

Aan die hand van bogenoemde is dit duidelik dat skoolbestuur ’n heel nuwe veld vir die meerderheid van Suid-Afrikaanse gemeenskappe is en dat die implimentering van die SASW allerlei uitdagings bied. Hierdie situasie is nie net uniek tot Suid-Afrika nie, maar ook in ander lande te vinde waar desentralisasie aangewend word om onderwysbestuur op skoolvlak te transformeer.

Chisholm, Motala & Vally (2003: 246) beweer dat desentralisasie die geleentheid bied vir verskillende bekwaamhede, maar ook ’n magstryd tussen beheerliggaamlede en die prinsipaal kan ontketen wat effektiewe bestuur sal benadeel.

2.3 Die bestuur van openbare skole deur skoolbeheerliggame

Die samestelling van skoolbeheerliggame in die meeste lande stem ooreen én bestaan uit die volgende verteenwoordigers:

- Ouers;
- Onderwysers;
- Ondersteunende personeellede;
- Skoolhoof;
- Addisionele lede (gekoöpteerde lede)

Die samestelling van die lede van skoolbeheerliggame in Engeland stem baie ooreen met die van Suid-Afrika volgens Bush & Heystek (2003: 131). Tog is daar kenmerkende verskille in terme van artikel 23 (2) van die SASW:

- Suid-Afrika maak voorsiening vir leerlinge in sekondêre skole om as lede te dien
- 'n Meerderheid van ouers moet op die SBL in Suid-Afrikaanse skole dien;
- Die voorsitter van die SBL moet 'n ouer wees;
- Addisionele lede het stemreg in Engeland, maar nie in Suid-Afrika nie.

Artikel 24 (1) (d) van die SASW bepaal dat leerders vanaf Graad 8 en hoër op skoolbeheerliggame kan dien. Hierdie voorsiening is ongewoon en kan ongemaklikheid veroorsaak in gevalle waar sensitiewe onderwerpe en belangrike besluite bespreek word. Heystek (2001: 93) voer aan dat die insluiting van leerlinge in ooreenstemming staan met die demokratiese idee dat alle rolspelers in skoolbestuur betrek moet word. Phakoa & Bisschoff (2001: 1) wys daarop dat leerlinge 'n aandeel het in die transformasie van Suid-Afrika tot 'n volwaardige demokrasie:

Their exclusion from these governing bodies would therefore be contrary to the very democratic ethos for which so many learners fought for so long.

Sekere demokratiese regte van leerders wat dien op skoolbeheerliggame word egter beperk deur artikel 32 (1) en (2) van die SASW:

(1) A member of a governing body who is a minor may not contract on behalf of a public school.

(2) A member of a governing body who is a minor may not vote on resolutions of a governing body which impose liabilities on third parties or on the school.

Artikel 23 (1) van die SASW maak voorsiening vir addisionele lede (*co-opted members*) vanuit die gemeenskap om op skoolbeheerliggame te dien wanneer sulke individue spesialiste in 'n spesifieke veld is en tot voordeel van die skool gebruik kan word. Sulke persone kan hulself vrywillig beskikbaar stel of op uitnodiging deelneem. Addisionele lede het egter nie stemreg nie en word slegs toegelaat om deel te neem aan aktiwiteite van die SBL. Skole wat beskik oor bekwame en hardwerkende SBL-lede het die voorreg volgens artikel 31(4) van die SASW om sodanige lede keer op keer te herkies nadat hul dienstydperk tot 'n einde gekom het. Bogenoemde voorsiening stel skoolbeheerliggame in staat om 'n hoë standaard van dienslewering oor 'n langer en volgehoue tydperk te kan handhaaf.

Artikel 30 (1) van die SASW maak voorsiening vir skoolbeheerliggame om komitees, insluitend 'n uitvoerende komitee in die lewe te roep wat kwessies, soos byvoorbeeld finansies, kan behartig. Die keuse om bogenoemde komitees tot stand te bring is egter vrywillig van aard. Bisschoff & Mestry (2003: 42) verduidelik dat skoolbeheerliggame in terme van artikel 30 (1) (b) die reg het om hul finansiële funksies te deleger aan individue wat oor die nodige vakkundigheid en vaardighede beskik. Sulke persone hoef nie noodwendig lede van die SBL te wees nie, maar 'n lid van die SBL moet as voorsitter van sodanige komitees optree.

Dit is belangrik dat skoolbeheerliggame wat wel oor finansiële komitees beskik, deurlopend met sulke komitees moet kommunikeer ten einde effektiewe finansiële bestuur te verseker. Die SBL is dus daarvoor verantwoordelik om skakelpersone tussen die onderskeie komitees aan te stel wat instruksies vanaf die SBL aan hierdie komitees sal oordra.

Adjunk-hoofde en die skool se administratiewe persoon in beheer van finansies dien gewoonlik op hierdie komitee en rapporteer terug aan die SBL oor die vordering van sekere projekte. Dit is uiters belangrik dat die skool oor 'n effektiewe finansiële beleid moet beskik wat reëls en regulasies vir die hantering van geld en bates sal bevat (Blandford, 1997: 42; Wragg & Parington, 1995: 53). Die finansiële beleid sal die raamwerk vorm waarbinne die SBL en finansiële komitee besluite neem en transaksies beklink. Duidelike riglyne vir die verantwoordelike bestuur van finansies moet in die beleid vervat wees om korrupsie en wanbesteding die hoof te bied.

2.4 Finansiële pligte en funksies van skoolbeheerliggame

Alle openbare skole in Suid-Afrika is geregtig om 'n subsidie vanaf die Staat te ontvang na gelang van die sosio-ekonomiese welstand van die skool- en sy gemeenskap. Artikel 20 van die SASW (1996) ken aan beheerliggame bepaalde pligte toe en sluit onder meer die volgende in:

- Die bepaling van die taalbeleid van 'n skool;
- Die bepaling van die toelatingsbeleid van 'n skool;
- Die bepaling van die kurrikulum van die skool;
- Maak aanbevelings ten opsigte van die aanstelling van departementele opvoeders;
- Oefen beheer uit oor skole se finansies.

Die finansiële verantwoordelikheid van die SBL word in artikel 20 (1) uitgestip:

Subject to this act, the governing body of a public school must- ...

(g) administer and control the school's property, and buildings and grounds occupied by the school, including school hostels, if applicable; ...and

Artikel 20 (2) plaas 'n verdere finansiële verantwoordelikheid op die SBL:

The governing body may allow the reasonable use of facilities of the school for community, social and school fund-raising purposes, subject to such reasonable and equitable conditions as the governing body may determine, which may include the charging of a fee or tariff which accrues to the school.

Beheerliggame van alle skole het dus artikel 20- funksies en slegs sekere skole word deur die Lid van die Uitvoerende Raad beklee met alle / sommige artikel 21- funksies. Die provinsiale departementshoof het in terme van artikel 21 (6) van die SASW die bevoegdheid om vooraf te besluit dat artikel 21- funksies toegeken sal word aan spesifieke skole. 'n Skool se SBL kan ook skriftelik aansoek by die provinsiale departementshoof om sommige / alle funksies onder artikel 21 te bekom. Sulke funksies wat finansiële implikasies inhou sluit onder meer in:

- Die instandhouding van skool eiendom en terreine;
- Die aankoop van onderrig-leer hulpmiddele;
- Die betaling van dienste wat aan die skool verskaf word, en
- Groter verantwoordelikheid met die bestuur van begrotings.

Die provinsiale departementshoof het egter die reg volgens artikel 21 (2) van die SASW om 'n aansoek vir addisionele funksies af te keur indien hy / sy daarvan oortuig is dat die betrokke SBL nie oor die nodige bekwaamheid beskik om sulke funksies effektief uit te voer nie:

The Head of Department may refuse an application contemplated in subsection (1) only if the governing body concerned does not have the capacity to perform such function effectively.

Die onus lê dus by die SBL om die provinsiale departementshoof te oortuig dat die betrokke SBL oor gekwalifiseerde en vaardige lede beskik en in staat is om bykomende funksies suksesvol toe te pas. Die Gautengse Departement van Onderwys (Omsendbrief 34 van 2004) sluit hierby aan en waarsku dat skole toegerus moet wees met doeltreffende sisteme vir kontrole en beheer oor finansies wanneer artikel 21- funksies bygevoeg word:

It also needs to be stated that the allocation of functions must be accompanied by appropriate and adequate systems of control accompanied by monitoring, assessment and reporting mechanisms at schools.

Die Gautengse Onderwysdepartement beklemtoon in Omsendbrief 34 van 2004 dat verskeie skole met artikel 21- funksies 'n gebrek aan deursigtigheid toon in die aanwending van fondse soos voorsien deur die Staat.

Dit blyk dat finansiële komitees nie altyd bekwaam en opgewasse is om die addisionele artikel 21- funksies korrek uit te voer nie. Die Lid van die Uitvoerende Raad moet in hierdie verband deeglik ondersoek instel voordat skole met artikel 21-funksies bekleed word. Bogenoemde Omsendbrief 34 van 2004 beskou die volgende areas van finansiële prosessering in 'n kommerwekkende lig:

- *The lack of control over cash receipts, receipt issuing and the banking of cash;*
- *Inadequate updating or non-existence of cashbooks;*
- *Lack of control over authorisation of payments and wrong requisitions;*
- *Lack of control over petty cash transactions;*
- *Poor document control, inadequate filing systems and safe keeping of documents;*
- *Financial statements not being compiled;*
- *Budgets and financial statements that do not comply with policy requirements;*
- *Inadequate monitoring of actual expenditure against budgeted expenditure;*
- *Lack of control over the issue and retrieval of LTSM;*
- *The lack of control over the use of telephones, cell phones, photocopiers and printers and,*
- *The absence or lack of minutes of meetings where strategic decisions were taken.*

2.5 Uitdagings in die bestuur van finansies en die kwessie van aanspreeklikheid

2.5.1 Die befondsing van openbare skole

Artikel 12 (1) van die SASW bepaal dat die Lid van die Uitvoerende Raad van 'n provinsie skole moet stig ten einde leerders te kan onderrig. Fondse word in hierdie verband toegewys deur die provinsiale wetgewer. Artikel 34 van die SASW bepaal dat die Staat openbare skole moet befonds vanuit publieke inkomste (belasting) wat op 'n billike wyse verkry is. Voortspruitend uit artikel 35 van die SASW, word skole op grond van die NNSF, in dié verband in vyf kwintiele ingedeel waarvolgens die armste skole tot sewe keer meer befondsing per leerling ontvang as die rykste skole.

Omsendbrief 34 van 2004, soos versprei deur die Gautengse Onderwysdepartement, verduidelik dat die toewysing van fondse plaasvind op grond van 'n 'Hulpbronvoorsieningstabel'. Die rangorde van skole op hierdie tabel word beïnvloed deur die sosio-ekonomiese welstand van die gemeenskap en ouditeursverslae van die betrokke skool. Bovermelde omsendbrief maak dit duidelik dat fondse, wat toegeken is, opgedeel moet word om verskeie sektore van die skool te dek, nl.

- kurrikulumvoorsiening en ondersteuning (LTSM);
- munisipale dienste soos water en elektrisiteit;
- algemene instandhouding en opgradering van die skool se grond, geboue en eiendom.

Na aanleiding van bogenoemde moet die SBL van 'n openbare skool in terme van artikel 36 van die Skolewet alle redelike stappe neem om hulpbronne wat deur die Staat voorsien word, aan te vul met die doel om kwaliteit onderrig aan die leerders te verskaf. Artikel 39 van die SASW maak dit duidelik dat 'n openbare skool skoolgelde vanaf ouers kan verhaal indien die meerderheid ouers daartoe instem tydens 'n algemene vergadering. Motimele (2005: 9) beklemtoon dat lede van die SBL deurlopend daaraan moet werk om die skool te verbeter en enige aksies of aktiwiteite uitskakel wat die skool kan ondermyn:

... the school governing body must make sure that the school fund is used correctly and that the school community is informed about how the school fund is used.

Artikel 39 (7) van die SASW maak verder daarvoor voorsiening dat die Minister van Onderwys op 'n jaarlikse basis die nasionale kwintiele vir openbare skole in die Staatskoerant moet aandui. Die Lid van die Uitvoerende Raad het daarvolgens die mandaat om bovermelde bepalings te gebruik om skole te identifiseer wat nie skoolgelde mag hef nie. Sulke skole word dan as 'skole vrygestel van skoolgeld' verklaar.

2.5.2 Probleme wat ervaar word met die befondsing van openbare skole

Conradie (2001: 87) dui aan dat die toewysing van staatsfondse volgens die vyf kwintiele regverdig is, maar wel baie druk op skoolbeheerliggame van skole in die boonste twee kwintiele plaas om hierdie verlore inkomste te vervang deur middel van verhoogde skoolfonds en ander fondsinsamelings. Serrao (2007: 6) berig in die *Pretoria News* dat skoolhoofde van sommige van die beste openbare skole in Gauteng erken het dat hul skole ernstige finansiële probleme ervaar weens die wyse waarop die Staat skole befonds. 'n Skoolhoof van 'n hoogsaangeskrewe hoërskool in die noorde van Johannesburg vertel dat sy skool in ernstige finansiële nood is:

My school is rated by the Gauteng Department of Education as a "quintile five school", which means it is in a wealthy area and gets the lowest subsidy from government. We receive a subsidy of R 90000-00, an amount which doesn't even pay the water and lights bill for three months. The support from the Department of Education is minimal. We market the school aggressively but we have R2,2-million outstanding in school fees.

Die skoolhoof verduidelik dat 'n gebrek aan finansies lei tot verminderde beheerliggaamsposte, meer leerders in klasse en 'n gevolglike verlaging in akademiese standaarde. Die skool se onmiddellike gemeenskap kan dus in sy opinie nie as 'n akkurate aanwyser gebruik word in die bepaling van die inkomstesom en rykdom waaroor die ouers sal beskik nie:

... although the school is in a wealthy area, most of the pupils come from disadvantaged areas like Alexandra and parents can't pay school fees.

Verminderde finansiële befondsing vanaf die Staat lei tot finansiële spanning wat die verhouding tussen die skoolhoof en die SBL kan versuur en so die vertrouensverhouding en wedersydse ondersteuning tussen bogenoemde partye benadeel. Heystek (2004: 310) verwys na gevalle wat in die media gerapporteer is oor swak verhoudings tussen skoolbeheerliggame en hoofde en die negatiewe effekte daarvan:

- 'n Skoolhoof en SBL wat mekaar amptelik beskuldig van wanbestuur (Rapport, 2001: 7)

- *Skoolhoofde wat ongelukkig voel met ouers op beheerliggame wat al die besluite wil neem. This might even have contributed to the suicide of a principal (Sunday Tribune, 2001: 3)*

2.5.3 Die finansiële bestuursfunksies van die SBL

Die effektiewe en suksesvolle bestuur van finansies is een van die terreine wat skoolbestuurders problematies vind. Die SBL moet altyd die beste belange van die skool bevorder (artikel 20 (1) (a) van die SASW) en daarna streef om die skool in sy geheel te ontwikkel. Artikel 20 (g) van die SASW wys in hierdie verband daarop dat die SBL daarvoor verantwoordelik is om die grond en geboue van die skool te administreer en beheer, sowel as koshuise waar van toepassing. Artikel 20 (1) (h) van die SASW moedig skoolbeheerliggame aan om ouers, leerders, opvoeders en ander personeel uit te nooi om vrywillige dienste aan die skool te verskaf. Die SBL kan byvoorbeeld die hulp van ouers gebruik in die organisering van fondsinsamelings en leerders inspireer om deel te neem aan hierdie projekte. Artikel 20 (k) van die SASW beklemtoon verder dat die SBL op versoek van die provinsiale departementshoof (onder redelike voorwaardes) fassiliteite van die skool beskikbaar moet stel vir toekomstige onderwysprogramme wat nie deur die skool aangebied word nie.

Wat bykomende funksies onder artikel 21 van die SASW betref (die SBL moet daarvoor aansoek doen) kan die SBL volgens artikel 21 (1) (a) die skool se eiendom, geboue en terrein self onderhou. Artikel 21 (1) (c) stel verder die SBL in staat om handboeke, onderwysmateriaal en toerusting vir die skool aan te koop en artikel 21 (1) (d) gee die SBL die reg om te betaal vir dienste wat aan die skool gelewer is.

Artikel 37 van die SASW (1996) gee aan skoolbeheerliggame die mandaat om fondse te bestuur.

Provinsiale onderwysdepartemente skryf hierna deur middel van omsendskrywes of riglyndokumente in detail voor hoe die administrasie van die skoolgelde in 'n bepaalde provinsie behoort te geskied.

Die SBL moet sy funksies uitvoer soos gestipuleer in artikel 37 - 43 van die SASW. Hierdie liggaam het die volle verantwoordelikheid om die finansies van die skool te bestuur op grond van die volgende: Die SBL...

1. Moet 'n bankrekening open en handhaaf (artikel 37);
2. 'n Jaarlikse begroting voorberei (artikel 38);
3. Skoolgelde opneem en administreer (artikel 39);
4. Finansiële state beheer en behou (artikel 42);
5. 'n Rekenpligtige amptenaar aanstel (artikel 43).

Artikel 37 van die SASW bepaal dat die SBL 'n bankrekening vir die skool moet open en administreer volgens die riglyne van die provinsiale departementshoof. Artikel 38 (1) van die SASW bepaal verder dat die SBL jaarliks 'n begroting moet opstel waarvolgens die skool se verwagte inkomstes en uitgawes vir die volgende finansiële jaar beraam moet word. Artikel 39 van die SASW maak dit duidelik dat 'n openbare skool skoolgelde vanaf ouers kan vorder indien die meerderheid ouers daartoe instem tydens 'n algemene vergadering. Die hoeveelheid leerders wat in aanmerking kom vir die kwytstelling van skoolgelde moet in ag geneem word by die opstel van 'n begroting.

Die bedrag wat die SBL verwag om in te vorder moet ook die hoeveelheid leerders reflekteer wat nie vir skoolgeld-vrystelling in aanmerking kom nie en die porsie betaalbaar deur diegene wat wel kwalifiseer vir gedeeltelike vrystelling. Volgens artikel 38 (1) van die SASW is dit die verantwoordelikheid van die Lid van die Uitvoerende Raad (MEC) om riglyne te verskaf in die Provinsiale Staatskoerant vir die voorbereiding van 'n begroting. Volgens Motimele (2005: 12) beteken dit in werklikheid dat die SBL op hierdie riglyne kan aanspraak maak in tye wanneer dit sou ontbreek.

Artikel 42 (a) van die SASW lê klem daarop dat die SBL van 'n openbare skool rekord moet hou van fondse wat ontvang en bestee word. Dit impliseer verder dat daar ook noukeurig rekord gehou moet word van die bates, laste en finansiële transaksies van die openbare skool. Artikel 43 (5) van die SASW bepaal dat die SBL binne ses maande nadat die finansiële jaar tot 'n einde gekom het 'n kopie van die skool se geouditeurde finansiële state by die provinsiale departementshoof moet inhandig. Hierdie maatreël stel die provinsiale departementshoof in staat om deeglike kontrole uit te oefen oor die wyse waarop openbare skole hul geallokeerde subsidies aanwend.

2.5.4 Aanspreeklikheid met betrekking tot die bestuur van finansies

Die SBL is in terme van artikel 42 van die SASW verantwoordelik vir die finansiële opsig van die skool. Fondse wat vanaf die staat in die skool se bankrekening inbetaal word sowel as alle fondse wat vanuit privaatbronne (insluitend skoolgeld) ontvang word, is skoolfonds en is derhalwe fondse waarvoor die SBL (en meer spesifiek, die finansiële komitee) moet rekenskap gee. Die SBL gee kennis oor watter partye die reg het om fondse te onttrek op bepaalde tye.

Van Rooyen (2005: 11) wys daarop dat die voorsitter van die SBL aanspreeklik is aan die provinsiale departementshoof vir die spandering van publieke fondse en dan ook verder aanspreeklik is aan die ouergemeenskap (*parent community*) vir die spandering van private fondse. Die provinsiale departementshoof het in terme van die *Employment of Educators Act, 1998 (Act 76 of 1998)* seggenskap oor die wyse waarop addisionele fondse aangewend word deur die SBL om staatsamptenare (departementele onderwysers) vir ekstra werk te vergoed.

In *Schoonbee and Others v MEC for Education, Mpumalanga & Another (2002)* is die aanname gemaak dat die skoolhoof die hoofrekenpligtige beampte met betrekking tot skoolfondse is.

Die hoof en adjunk-hoof van Hoërskool Ermelo is aanvanklik geskors en die beheerliggaam is ontbind deur die provinsiale departementshoof op grond van aantygings oor die wanbestuur van skoolfondse. Regter Moseneke het beslis dat die skoolhoof die beheerliggaam moet fassiliteer, ondersteun en bystaan in die uitvoering van sy wetlike funksies met betrekking tot bates, laste, eiendom en finansiële bestuur van die openbare skool. Die skoolhoof moet homself ook beskikbaar stel vir die uitvoering van opdragte wat deur die beheerliggaam aan hom gedelegeer word. Regter Moseneke het verder beslis dat die skoolhoof slegs tot die mate wat pligte aan hom / haar gedelegeer is, verantwoordings moet doen aan die SBL. Die hof se beslissing het alle onsekerheid oor finansiële aanspreeklikheid uit die weg geruim en die grondslag gelê vir 'n samewerkende verhouding tussen die SBL en die hoof.

2.6 Die impak van 'skole vrygestel van skoolgeld' op die bestuur van finansies

Die Minister van Onderwys, Grace Naledi Pandor, verwys in haar begrotingsrede (2005) na die noodsaaklikheid om ouers van leerders wat nie in staat is om skoolfooi te betaal nie, by te staan:

Quality goes beyond teaching. In our system it also still includes the ability to pay fees. We are committed to providing access to quality education for all. To ensure the erosion of fee-based exclusion we will be introducing no-fee schools from next year as well as improved funding support to learners. The marginalization of poor learners in schools because of their parent's inability to pay school fees will come to an end.

Na aanleiding van bogenoemde aankondiging bepaal artikel 18 van die Gewysigde Nasionale Norme en Standaarde vir Skoolbefondsing (2006) dat sekere skole wat in baie arm gemeenskappe geleë is, as 'skole vrygestel van skoolgeld' verklaar sal word. Sulke skole word dan in die 'behoefte' kwintiel geplaas en ontvang 'n toepaslike subsidie vanaf die staat.

'n Artikel uit The Good News (2006) berig dat die Wes-Kaapse Onderwysdepartement in Mei 2006 'n totaal van 419 openbare laerskole as 'skole vrygestel van skoolgeld' verklaar het. Hierdie skole ressorteer almal in die Kwintiel 1 kategorie vir staatsbefondsing. Die stap impliseer dat bykans 150 000 leerlinge in die Wes-Kaap vrygestel is van die betaling van skoolfonds.

Die Gautengse Departement van Onderwys het ook bovermelde inisiatief aangegryp en in Omsendbrief 45 van 2007 aangedui dat alle Kwintiel 1 en 2 openbare skole as 'skole vrygestel van skoolgeld' verklaar word. 'n Verdere toevoeging het plaasgevind met die aankondiging dat Kwintiel 3 openbare skole in Gauteng ook hierdie status ontvang vanaf April 2008 (Omsendbrief 24 van 2008). Die gevolg is dat 49% van alle leerlinge in dié provinsie vrygestel word van die betaling van skoolgeld. Skoolbeheerliggame van Kwintiel 3 skole in Gauteng is 'n geleentheid gegun om die status van 'skole vrygestel van skoolgeld' vry te spring, indien die raad van ouers tydens 'n spesiale algemene vergadering besluit het dat die huidige skoolfonds steeds voldoende is en op 'n maandelikse basis ingevorder moet word. Omsendbrief 24 van 2008 het in hierdie verband vereis dat dokumentasie rakende so 'n besluit, tesame met die notule en teenwoordighedsregister voor 20 Maart 2008 by die distrikskantoor ingehandig moes wees. Die raad van ouers moes, as laaste maatstaf, aanvaar dat die normale vlak van staatsbefondsing vir die jaar steeds geld. Skoolbeheerliggame van skole wat nog nie as 'skole vrygestel van skoolgeld' verklaar is nie, het steeds die reg volgens artikel 41 (4) van die SASW om ouers te dagvaar wat kwalifiseer om skoolfonds te betaal en nie hul verantwoordelikhede nakom nie. Skole wat wel dié status aangeneem het, word steeds verplig om jaarliks 'n begroting op te stel volgens artikel 39 (2) van die SASW en impliseer dat finansiële komitees nog steeds 'n belangrike rol vertolk.

Die ressortering van skole onder die 'skole vrygestel van skoolgeld' kwintiel kan problematies raak vir die minister, aangesien baie skole as gevolg van hul swak finansiële stand op hierdie status sal aandring.

Diegene wat wel 'skole vrygestel van skoolgeld' status ontvang, sal deurlopend gemonitor moet word ten einde die aanbesteding van staatsfondse deur ongeletterde en of onopgeleide skoolbeheerliggame te probeer bekamp. Die Gautengse Onderwysdepartement (Omsendbrief 45 van 2007) dwing skole in hierdie verband om verslag te doen oor die wyse waarop toegewysde fondse aangewend word:

Reports produced by schools must explain how the expenditure of the school allocation supports the school development plan; quality education in line with government priorities and learner performance. The GDE will ensure that every school in the province has a set of policy implementation manuals and tools relating to the school allocation.

Blaine (2008) berig in *Business Day* (Johannesburg) dat die African National Congress (voortaan die ANC) die beginsel van 'skole vrygestel van skoolgeld' ondersteun en poog om toe te sien dat 60% van Suid-Afrikaanse openbare skole teen 2009 hierdie status beklee:

The ANC plans to make 60% of South African schools fee free by next year and ultimately to ensure that education is free for the poor to undergraduate level, according to draft resolutions it adopted at its elective conference last month.

Die ANC se oproepe tot gratis onderwys is 'n geskiedkundige aspek wat reeds sy oorsprong gekry het met die Freedom Charter wat uitgevaardig is tydens die samekoms van die Congress of the People in Kliptown, op 26 Junie 1955:

Education shall be free, compulsory, universal and equal for all children; Higher education and technical training shall be opened to all by means of state allowances and scholarships awarded on the basis of merit.

Die Minister van Onderwys het die opgaaf in terme van artikel 35 (1) en (2) (b) van die SASW om te besluit watter skole as "arm" beskou sal word vir die doel om skole as 'skole vrygestel van skoolgeld' te verklaar. Die Minister het ook die reg om skoolgelde vanaf Graad R tot en met Graad 9 in sekere skole weg te neem. Die Minister het in terme van artikel 39 van die SASW wysigings tot die NNSSF in die Staatskoerant no. 30679 (2008) aangekondig.

Hierdie wysigings maak onder andere voorsiening vir 'n "phased approach" waarvolgens Graad R- klasse stelselmatig deur publieke befondsing in die openbare skoolsisteem ingefasseer sal word teen 2010. Die mees behoeftige skole (Kwintiel 1 en 2) sal eerstens deur die program betrek word, weens die feit dat die per leerling subsidie hoër is vir sodanige skole. Skole wat Graad 1 aanbied is volgens paragrawe 100 tot 103 van die Gewysigde Nasionale Norme en Standaarde vir Skoolbefondsing geskik en geregtig om te kwalifiseer vir Graad R finansiering.

Die toewysing van fondse vir skole met Graad R klasse plaas 'n groot verantwoordelikheid op die SBL van sodanige skole om toe te sien dat voldoende klaskamers en Graad R- personeel in plek is. Bestuursgereedheid vir Graad R is dus 'n hoë prioriteit en die volgende aspekte moet aandag geniet:

- a) Die gehalte van finansiële bestuur met betrekking tot skoolfonds;
- b) Algemene effektiwiteit van die SBL, en
- c) Die gehalte van onderrig en leer ooreenkomstig met die sosio-ekonomiese welstand van die omringende gemeenskap.

Opleiding van skoolbeheerliggame met die oog op die suksesvolle bestuur van Graad R subsidies is uiters noodsaaklik. In die lig van bogenoemde onderneem die Staat om hul gehalte van dienslewering te verhoog:

The state will promote quality in the provision of services, firstly, by promoting adequate levels of funding and, secondly, by monitoring the quality of the service directly. The norms contained here deal with the promotion of quality through adequacy of funding.

2.7 Opleiding van skoolbeheerliggame en die gevolge daarvan

Die bemagtiging van skoolbeheerliggame is 'n bekende kenmerk van onderwyssisteme wat transformeer, soos in die geval van Suid-Afrika waar daar geen tradisie van politieke samewerking vir die meeste van die populasie was nie. Skoolbeheerliggame is belangrike toevoegsels tot die demokratiese raamwerk van enige land, terwyl grootskaalse ondersteuning nie altyd genoegsame sukses verseker nie.

Navorsing vanuit Engeland het bewys dat opleiding van skoolbeheerliggame 'n noodsaaklike element is indien daar gestreef word om voorgestelde mikpunte te bereik. Huen (2006: 2-7) berig dat die opleiding van skoolbestuurders en die professionele ontwikkeling van skoolhoofde in Hong Kong sedert 2002 in werking is. Werkswinkels en seminare word op 'n gereelde grondslag vir nuut aangestelde skoolhoofde en skoolbestuurders van openbare skole aangebied as deel van hul "School-based Management" inisiatief.

Artikel 19 (1) (b) van die SASW beklemtoon dat die provinsiale departementshoof 'n program moet skep waarvolgens skoolbeheerliggame op 'n deurlopende basis opleiding ontvang ten einde hul funksies en pligte suksesvol te kan vertolk. Die Departement van Onderwys (1997b) ondersteun die essensie van opleiding:

Capacity building is particularly important for developing countries., and there is ample evidence that this is a major requirement for South African governing bodies.

Creese & Early (1998: 8) beklemtoon ses faktore wat lei tot effektiewe skoolbeheerliggame wat tans in Suid-Afrikaanse skole nagestreef word:

Effective time management and delegation; effective meetings; knowledge of the school; and the training and development of school governors.

Artikel 20 (3) van die SASW bepaal dat skoolbeheerliggame vry is om aan te sluit by verenigings wat skoolbeheerliggame van openbare skole verteenwoordig. Hierdie assosiasies ondersteun die belange van skoolbeheerliggame en bemagtig hul lede deur middel van werksinkels wat handel oor verskeie onderwerpe soos bv. die nuwe Kredietwet. Onderwysdepartemente verskaf dus nie net op hul eie opleiding aan skoolbeheerliggame nie, maar ook private liggame vervul hierdie rol. Die "Governing Body Foundation", "Fedsas (Federation of School Governing Bodies)" en "Department for Education and Skills" is goeie voorbeelde van instellings wat al hoe meer deur skole genader word vir lidmaatskap, advies en bystand oor regtelike, finansiële en bestuurskwessies. Hierdie instellings is werksaam op provinsiale en nasionale vlak wat interaksie met departemente vergemaklik.

'n Verskeidenheid aktiwiteite word deur bogenoemde liggame onderneem en word ook in hul konstitusies vervat. Dit sluit onder meer in:

- Monitor, evalueer en lewer kommentaar oor nuwe beleide en wetgewing wat 'n invloed op die verskeie rolle van skoolbeheerliggame kan hê;
- Hou skoolbeheerliggame op hoogte van verwickelinge in die onderwys by wyse van nuusbriewe en ad hoc- kommunikasies;
- Voorsien advies aan skoolbeheerliggame oor die implimentering van beleide en die uitvoering van hul rol en verantwoordelikhede;
- Verskaf opleiding wat fokus op SBL verantwoordelikhede soos bv. die invordering van skoolfonds;
- Verskaf die nodige kriteria waarvolgens skoolbeheerliggame hul produktiwiteit en effektiwiteit kan meet ten einde areas vir persoonlike ontwikkeling te identifiseer.

Van Wyk (2004: 50) dui aan dat die Suid-Afrikaanse regering beseft dat skoolbeheerliggame, veral in die plattelandse en minder bevoorregte stedelike gebiede, nie oor die nodige vaardighede en ervaring beskik om hul nuwe magte met gemak te beoefen nie. Motimele (2005: 2) wys daarop dat die Minister van Onderwys in 2003 'n ondersoekspan aangestel het om skoolbeheerliggame te evalueer en aanbevelings te doen om produktiwiteit te kan verbeter:

This shows that the government realises and accepts that school governing bodies face serious problems in their day-to-day working.

Provinsiale regerings word verder deur artikel 19 van die SASW verplig om opleiding aan skoolbeheerliggame te verskaf. Die Staat hoop dat hulle op so 'n manier 'n raamwerk kan saamstel vir die effektiewe bestuur van skole, waartydens magsverdeling tussen ouers, opvoeders en die gemeenskap sal lei tot die ondersteuning van die kernwaardes van demokrasie. Squelch (2000: 143) voer aan dat alle rolspelers 'n verskeidenheid vaardighede moet aanleer:

Problem-solving, conflict resolution, time management, change management and financial planning.

Die Gautengse Onderwysdepartement dui in Omsendbrief 34 van 2004 aan dat die opleiding van SBL-lede van skole met artikel 21- status in die huidige jaar sal voortgaan met spesifieke aandag aan finansiële bestuur:

In 2003 the Head of Department also engaged a firm of auditors to train schools on financial management. This training is provided on site, a method that was initiated after a number of external training programmes did not achieve the intended results.

Van Wyk (2004: 54) en Bush *et al.* (2004) is van mening dat opleiding wat deur departementele distrikte verskaf word gewoonlik oneffektief is:

Many department officials selected to train the SGBs are not experts in financial school management. Some school districts employ the services of consultants who do not necessarily have a sound knowledge of school finances to train SGBs.

Van Wyk (2004: 54) beklemtoon verder in haar studie dat die opleiding wat deur provinsiale onderwysdepartemente verskaf word, ernstig deur onderwysers gekritiseer word:

The workshops should be done in the language they (the parents) understand and not in the language that suits the providers. They should have copies of the Schools Act in their own language and undergo training on the content thereof by people fluent in the local vernacular.

Heystek (2004: 311) maak melding dat skoolhoofde uit Tshwane in sy studie aangedui het dat slegs beperkte opleiding na die verkiesing van SBL-lede deur die Onderwysdepartement verskaf word. Van Rooyen (2005: 20) voer aan dat die opleiding van skoolbeheerliggame deur provinsiale onderwysdepartemente nie so effektief is soos wat gehoop is nie:

Parents lacking financial management skills are not equipped for their task by this process that is too generic, too short and mostly not followed up by a support process.

Motimele (2005: 2) berig dat skoolbeheerliggame baie keer oneffektief is as gevolg van 'n gebrek aan staatsbefondsing en voldoende opleiding. Daar bestaan ook kommer oor die groot hoeveelheid onopgeleide ouers wat dien op skoolbeheerliggame in die plek van nuut verkoses wat na 'n maand of twee ná die aanvanklike opleiding bedank het:

Normally no extra training is offered after initial training has been delivered by the departmental officials; not even when principals request it because after a while there are many new parental governors as many parental governors had resigned soon after they had been elected

Bush (2004: 55) beklemtoon die Departement van Onderwys se kommer oor die groot hoeveelheid verkose SBL-lede wat jaarliks bedank en vervang word deur nuwe, onopgeleide bestuurders. Die vraag in hierdie verband is egter of departementele beamptes wat verantwoordelik is vir SBL- opleiding, hul pligte volgens artikel 19 van die SASW (1996) getrou nakom.

Motimele (2005: 17) voer aan dat die provinsiale departementshoof na aanleiding van artikel 19 (2) van die SASW verplig word om skoolhoofde en ander onderwysbeamptes te noop om die nodige bystand en ondersteuning aan skoolbeheerliggame te verleen in die uitvoering van hul pligte. Hy veduidelik verder dat die SBL gebreke in hul eie mondering moet identifiseer en distrikskantore moet nader vir toepaslike opleiding:

The school governing body must take the initiative in identifying areas in which it needs training (for example financial management or how to chair a meeting).

Mestry (2004: 126) stel voor dat skole wat onvoldoende finansiële opleiding vanaf hul provinsiale onderwysdepartemente ontvang, self inisiatief moet neem deur vennootskappe te sluit met tersiêre instellings of ander diensverskaffers wat finansiële opleiding verskaf. Hy glo dat voldoende opleiding skoolbeheerliggame in staat sal stel om verantwoordelik en verantwoordbaar met fondse te werk, wat onderrig en leer terselfdertyd sal bevorder.

2.8 Finansiële kennis en vaardighede van skoolbestuurders

Mestry (2006: 27) verklaar dat sommige lede van skoolbeheerliggame en hoofde weinig kennis van die SASW (1996) het, of in ander gevalle die Wet eenvoudig net nie reg interpreteer nie.

In sy studie het hy gevind dat skoolhoofde en SBL-lede onder geweldige druk geplaas word om hul finansiële pligte uit te voer, vanweë hulle gebrekkige finansiële kennis en vaardighede:

It was also stated that treasurers in some schools lack the necessary financial expertise and merely sign cheques presented to them by the principal or the chairperson of the SGB.

Hoofstuk C van die Employment of Educators Act (Act 76 Of 1998) verskaf kriteria en kwaliteite waarvolgens adjunk-hoofde en hoofde geëvalueer behoort te word ten einde hul effektiwiteit in skoolverband te bepaal. Finansiële beplanning en bestuur is onder andere een van die hoofkwaliteite waarin bogenoemde partye hulself moet bekwaam en ophef:

... process of budgeting for costs to undertake activities that are part of the strategic plans. It also includes management of the budget.

Die National Education Policy Act (Act 27 of 1996) verskaf 'n raamwerk waarvolgens onderwyskwalifikasies van opvoeders geakkrediteer en in rangorde geplaas word (die sogenaamde *Relative Education Qualification Value*):

The following framework of qualifications, together with the seven roles and their associated applied competences allows providers, through the Standards Generating Body for Educators in Schooling, to develop qualifications and programmes that are designed for specific purposes and contexts, but within an overall regulatory framework promoting national standards. It will also be used by the Department of Education to recognise and evaluate qualifications for employment in Education

Tersiêre onderwysinstellings soos die Universiteit van Kaapstad en die Universiteit van Pretoria word deur bogenoemde wet bemark as instansies met gevorderde studierigtings in onderwys. Skoolbestuurders soos hoofde en adjunk-hoofde het dus die geleentheid om hulself te ontwikkel op die gebied van Finansies deur 'n Honeurs- of Meestersgraadkursus te voltooi.

Heystek (2006: 480) se navorsing toon dat sommige skole wel oor die nodige finansiële vakkundiges (ouers) beskik en maar steeds nie daarin slaag om hierdie individue op die SBL te laat dien nie.

Die rede hiervoor is dat sulke potensiele mense besorgd is dat hulle finansiëel verantwoordelik gehou sal word vir finansiële probleme van die skool. Daar bestaan groot onsekerheid onder skoolbestuurders ten opsigte van wie finansiëel verantwoordelik gehou sal word vir finansiële besluite, hetsy goed of sleg.

Motimele (2005: 12) beklemtoon die verwagting dat lae-inkomste gebiede in 'n mindere mate oor ouers met finansiële bestuursvaardighede sal beskik:

Some SGB's are not working properly because they do not have the necessary skills and they are not sure about their roles and responsibilities. This mostly happens in poorer communities, where people have few resources and many cannot read and write.

Dit is dus moontlik dat finansiële komitees 'n beperkte uitwerking in hierdie skole sal hê. Maile (2002: 329) maak die opmerking dat ongeletterdheid onder SBL-lede, in veral die landelike gebiede, mag bydra tot hul oneffektiwiteit.

Heystek (2006: 482) redeneer dat hoofde van skole met ongeletterde ouers, self verantwoordelikheid moet neem vir fondse en effektiewe finansiële bestuur. Dit impliseer dat skoolbeheerliggame op die hoof se integriteit moet staatmaak, wat problematies kan wees indien die verhouding tussen die SBL en die hoof nie gesond is nie. Hoofde of ander personelede wat die finansiële plig uitvoer, stel ook hulself in hierdie geval bloot om deur die Departement van Onderwys of ouers aangekla te word vir die wanbestuur van fondse.

Artikel 22 van die SASW beklemtoon dat die provinsiale departementshoof na billike oorweging sekere pligte van die SBL kan inperk, indien die SBL nie in die beste belang van die skool optree nie. Die provinsiale departementshoof sal in so 'n geval die SBL in kennis stel van sy / haar voorneme om sekere funksies van die SBL te onttrek. Na aanleiding hiervan sal die SBL 'n geleentheid gebied word om te reageer op die voorgestelde terugtrekking van bepaalde funksies. Artikel 22 (c) van die SASW verplig die provinsiale departementshoof om die aanbiedinge van die SBL in ag te neem voordat 'n finale besluit geneem kan word.

Artikel 22 (3) bepaal verder dat die Provinsiale Departementshoof in dringende omstandighede wel die reg het om die SBL van sekere pligte te onthef. Redes hiervoor hoef eers ná die aksie aan die betrokke SBL verskaf te word.

Artikel 25 (1) van die SASW bepaal dat die Provinsiale Departementshoof die reg het om skoolbeheerliggame wat oneffektief en selfs korrup is, te vervang met persone wat wel oor die nodige kennis en vaardighede beskik. Hierdie partye sal vir 'n tydperk van drie tot twaalf maande die pligte van die SBL vervul tot en met nuwe bekwame lede verkies of opgelei word. Die Provinsiale Departementshoof moet as laaste maatrêel toesien dat 'n nuwe SBL binne 'n jaar verkies word.

2.9 Die invloed van strategiese beplanning op skoolbestuur

Strategiese beplanning is 'n maatstaf wat gebruik kan word om finansiële bestuur in Suid-Afrikaanse openbare skole te vergemaklik. Quinn (1980) beskryf strategiese beplanning as die integrasie van die organisasie se hoofdoelwitte, beleide en aksies tot 'n samewerkende eenheid. Johnson & Scholes (1989) omskryf strategiese beplanning as die verbinding van die aktiwiteite van die organisasie met sy omgewing en hulpbron moontlikhede. Artikel 18 van die SASW (1996) vereis van alle skoolbeheerliggame om 'n konstitusie aan te neem wat hul handeling en werking sal begelei. Die konstitusie lê in hierdie verband die grondslag vir suksesvolle strategiese beplanning en maak voorsiening vir die saamstel van beleide soos bv. 'n veiligheidsbeleid en finansiële beleid. Daar word verwag dat die SBL se konstitusie moet ooreenstem met die minimum vereistes soos bepaal deur die Lid van die Uitvoerende Raad (*Member of the Executive Council*) in die Staatskoerant (*Provincial Gazette*). 'n Afskrif van hierdie betrokke konstitusie moet binne 90 dae na die SBL se verkiesing by die provinsiale departementshoof ingehandig word. Lede van skoolbeheerliggame moet kennis dra van die volgende bepalinge in die konstitusie wat jaarliks uitgevoer moet word:

- Skoolbeheerliggame moet minstens een keer 'n kwartaal vergader;

- Skoolbeheerliggame moet minstens een keer 'n jaar vergader met ouers, leerders, onderwysers en ander personeel van die skool;
- Notules van SBL vergaderings moet gehou word;
- Bogenoemde notules moet beskikbaar wees vir bestudering deur die provinsiale departementshoof;
- 'n Verslag oor die SBL se aktiwiteite moet op 'n jaarlikse basis aan ouers, leerders en onderwysers voorsien word.

Die samestelling van 'n skoolontwikkelingsplan is een van die kernaspekte van strategiese beplanning op skoolvlak. Die skoolhoof en skoolbestuurspan is daarvoor verantwoordelik om die doelwitte en oogmerke van die skool, asook personeelontwikkeling in die ontwikkelingsplan te vervat. Die suksesvolle implimentering van die finansiële beleid en die haal van finansiële teikens moet dus gereeld hersien word om vordering en haakplekke te identifiseer. Motimele (2005: 2) sny hierby aan en beklemtoon dat skoolbestuur daarmee gemoeid is om beleide te formuleer en moet ooreenkomstig toesien dat die skool streng daarvolgens funksioneer.

Heun (2006: 17) stel ook voor dat openbare skole in Hong Kong 'n jaarlikse skoolplan moet saamstel wat hul aktiwiteite gedurende die jaar sal begelei. Sy voer verder aan dat elke skool jaarliks 'n profiel oor die vorige jaar se aktiwiteite en prestasies in sekere sleutelareas moet saamstel, sodat refleksie daaroor gedoen kan word. Openbare skole in Suid-Afrika behoort ook profiele van hul finansiële aktiwiteite op 'n jaarlikse basis op te stel, om sodoende die positiewe en negatiewe sy daarvan te kan aanspreek.

Die moderne tendens van skole om hulself te bemark ten einde leerdergetalle en finansiële inkomste te vergroot, noodsaak skole volgens Blows (1994: 4) om ook besigheidsplanne met 'n duidelike toekomsvisie op te stel:

A business plan may be regarded as a fully costed development plan...and...give a clear outline of developments over a long time scale.

2.10 Opsomming

Die verkennende literatuurstudie in hierdie hoofstuk het lig gewerp op die bekwaamheid van hoofde en finansiële komitees van skoolbeheerliggame in die bestuur van finansies in Suid-Afrikaanse openbare skole. Alhoewel die verskillende provinsiale onderwysdepartemente elkeen opleiding verskaf aan nuutverkose skoolbeheerliggame, waarborg hierdie opleiding nie noodwendig die finansiële sukses of finansiële vooruitgang van hulle onderskeie skole nie. Resente navorsers vanuit bovermelde literatuurbesprekings wys daarop dat finansiële opleidingsessies nie altyd op standaard is nie, wat die opheffing van finansiële kennis en vaardighede vertraag. Die korrekte interpretasie van wetgewing wat finansiële bestuur in openbare skole reguleer soos die SASW (1996) en die Nasionale Norme en Standaarde vir Skoolbefondsing (2006) is 'n verdere struikelblok wat deur skoolbeheerliggame en hul finansiële komitees oorbrug moet word.

Hoofstuk 3: Navorsingsontwerp en –metodologie

3.1 Inleiding

In hoofstuk 2 het ek 'n verkennende literatuuroorsig gedoen oor die verband tussen die kundigheid van finansiële komitees en die aanwending van skoolfonds in openbare skole. In hoofstuk 3 word daar gefokus op die navorsingsmetodes wat toegepas word ten einde die finansiële bekwaamheid van finansiële komitees in openbare skole te bepaal. Hierdie hoofstuk verskaf 'n oorsig oor die metodologie wat gebruik is, die tipe en grootte van die steekproef, sowel as die wyse waarop data ingesamel en geanaliseer is.

3.2 Navorsingsmetodologie

Leedy (1997: 104) omskryf metodologie as 'n operasionele raamwerk waarbinne die data geplaas word sodat die betekenis meer duidelik na vore kan kom. Hy voer aan dat daar 'n wye spektrum van metodologiese terminologie bestaan wat ontwikkel in twee benaderings van data-insameling en data-analise nl. kwalitatief en kwantitatief. Volgens Leedy word 'n kwantitatiewe benadering gebruik vir die beantwoording van vrae oor meetbare veranderlikes met die doel om die fenomeen te kan voorspel, verduidelik en beheer.

Leedy verduidelik verder dat 'n kwalitatiewe benadering gebruik word in die beantwoording van vrae oor die aard van die fenomeen, met die doel om die fenomeen te kan beskryf en te begryp vanuit die deelnemende oogpunt. Leedy (1997: 108) is van mening dat navorsingstudies uitgebrei en vergroot kan word deur kwalitatiewe en kwantitatiewe metodes te kombineer. Hy besef ook dat beginnendnavorsers nie altyd oor die tyd, bronne en vernuf beskik om bogenoemde benaderings suksesvol te kombineer vir die aanvanklike navorsingspoging nie.

In die lig van bogenoemde het ek 'n geïntegreerde benadering tot navorsing gevolg deur kwantitatiewe- en kwalitatiewe navorsingsmetodes te kombineer, ten einde die finansiële bekwaamheid van finansiële komitees in openbare skole te bepaal en te evalueer. Dit beteken dat die data nie net verkwantifiseer en vergelyk sal word nie, maar dat dit ook beskrywend én situasie-spesifiek geïnterpreteer sal word. (bv. Indien 'n skoolhoof met slegs een jaar ondervinding in dié amp, nie data oor die SBL-lede of die finansiële posisie van die skool kan gee nie, kan daar bepaalde afleidings gemaak word oor sy verhouding met die SBL, sy vermoë om self die skool se finansiële posisie te kon bepaal het of nie, sy finansiële opleiding; die aard van sy skool se kompleksiteit of afgesonderdheid, ensovoorts). Die kwantitatiewe data sal in hierdie opsig ryklik beskrywend van aard wees wat kwalitatiewe interpretasie moontlik maak.

3.2.1 Kwantitatiewe navorsing

Volgens Creswell (2003: 13) behels kwantitatiewe navorsing die proses waarvolgens numeriese data ingesamel, geanaliseer en geïnterpreteer word. Die uitslag van die studie word op so 'n wyse geskryf dat dit verenigbaar is met 'n opname of eksperimentele metodes. Creswell omskryf 'n opname as 'n ontwerp wat kwantitatiewe of numeriese beskrywings verskaf ten opsigte van 'n bevolking se neigings, houdings en opinies. Dit vind plaas deurdat die navorser 'n steekproef van daardie populasie doen en daaruit veralgemenings maak. Die gebruik van 'n vraelys is 'n uitvoerbare metode omrede dit koste-effektief is en binne 'n kort tydperk aangewend kan word sonder dat die betroubaarheid en geldigheid van die studie in gedrang kom.

Amaratunga, Baldry, Sarshar en Newton (2002: 20) wys daarop dat die kwantitatiewe benadering 'n proses behels wat gemik is op die ontwikkeling van 'n toetsbare hipotese en teorie sodat veralgemenings gemaak kan word deur middel van logiese afleidings.

Eachus (2000: 7) beklemtoon dat kwantitatiewe navorsing daarin poog om 'n fenomeen (verskynsel) wat bestudeer word te begryp, sodat navorsers hierdie kennis kan gebruik om voorspellings oor die werklike wêreld te maak. Die gevolg is dat tegnieke en prosedures ontwikkel word wat 'n mate van beheer oor die fenomeen bewerkstellig.

3.2.2 Kwalitatiewe navorsing

Tashakkori en Teddlie (2003: 15) wys daarop dat kwalitatiewe navorsing besorgd is met die ontwikkeling van teorie. Bogdan en Biklen (1992: 48) beskryf die geldigheid van kwalitatiewe navorsing as volg:

In qualitative research reliability can be regarded as a fit between what researchers record as data and what actually occurs in the natural setting that is being researched, i.e. a degree of accuracy and comprehensiveness of coverage.

Bogdan en Biklen voer verder aan dat die betroubaarheid van kwalitatiewe navorsing sterk beïnvloed word deur gebeure wat die navorser opteken as data en dit wat uiteindelik in die werklike omgewing plaasvind.

Volgens Mouton en Marais (1992: 174) word kwalitatiewe navorsing gesien as 'n dieptestudie waar die navorser tot die wese en die kern van 'n onbekende verskynsel wil deurdring. Kwalitatiewe navorsing is konteksgebonde (Mouton 1995: 145) wat impliseer dat die verskynsel in die konteks waarin dit voorkom, nagevors moet word.

In plaas daarvan om bestaande teorie te toets en te bevestig, word daar gepoog om nuwe konsepte, hipoteses en teorieë te ontwikkel. Kwalitatiewe studies word juis onderneem, omdat die bestaande teorie nie daarin slaag om 'n bepaalde verskynsel voldoende te beskryf nie (Merriam 1998: 7).

Kwalitatiewe navorsing vind ook goed aansluiting by die postmodernistiese perspektief. Creswell (1998: 79) beskryf die postmodernistiese siening as “...*that knowledge claims must be set within the conditions of the world today and in the multiple perspectives of class, race, gender, and other group affiliations.*”

3.2.3 Geïntegreerde navorsing

Geïntegreerde navorsing word vanuit die navorser se oogpunt gesien as navorsing waarby kwantitatiewe en kwalitatiewe metodes gemeng word in 'n enkele studie. Cresswell (2006: 5) omskryf bovermelde navorsing as volg:

Mixed methods research is a research design with philosophical assumptions as well as methods of inquiry. As a methodology, it involves philosophical assumptions that guide the direction of the collection and analysis of data and the mixture of qualitative and quantitative approaches in many phases of the research process. As a method, it focuses on collecting, analyzing and mixing both quantitative and qualitative data in a single study or series of studies.

Die kombinerings van kwantitatiewe en kwalitatiewe navorsingsmetodes stel dus die navorser in staat om die navorsingsprobleme beter te begryp en verskaf meer dinamieka as 'n enkele navorsingsmetode.

3.3 Steekproef

Vir die doel van hierdie studie maak ek gebruik van 'n doelgerigte steekproef strategie (*purposive sample*) sowel as 'n gerieflikheidskeuse (*convenience sample*), ten einde lede van die wyer populasie in die steekproef in te sluit en ander uit te sluit. Cohen, Manion en Morrison (2000: 102-103) definieer beide steekproewe as volg:

In purposive sampling, researchers handpick the cases to be included in the sample on the basis of their judgement of their typicality. In this way they build up a sample that is satisfactory to their specific needs. Convenience sampling – or as it is sometimes called, accidental or opportunity sampling – involves the choosing the nearest individuals to serve as respondents and continuing that process until the required sample size has been obtained. The researcher simply chooses the sample from those to whom he/she has easy access.

My studie is van beperkte omvang en daarom sal lede van die groter bevolking nie op 'n gelyke vlak in die steekproef opgeneem word nie.

Ek kies twintig skole (tien hoër en tien laerskole) vanuit die Ekurhuleni-Noord Distrik waarvan die skool waar ek tans skoolhou, deel uitmaak. Daar is om en by tweehonderd skole in bogenoemde distrik en 'n kwota van tien persent van hierdie skole is redelik verteenwoordigend. Openbare skole in die distrik wat befonds word volgens die Kwintiel 1-5 formule soos voorgeskryf deur die Nasionale Minister van Onderwys (in die Nasionale Norme en Standaard vir Skoolbefondsing, 2006) is vooraf geïdentifiseer en in die steekproef betrek wat 'n verteenwoordigende beeld van die populasie uitdra. 'n Kombinasie van kwantitatiewe- (statistiese ontleding- en afleidings) en kwalitatiewe navorsing (respondente vanuit die onmiddellike omgewing) is dus moontlik. Skole in die steekproef is gekies op grond van die sosio-ekonomiese welstand van hul gemeenskappe en verteenwoordig die vyf kwintiele waarvolgens die Staat fondse toewys. Semi-gestruktureerde vraelyste is per hand versprei onder skoolhoofde, SBL-voorsitters en SBL-tesouriere van die volgende openbare skole:

- Twee hoër- en twee laerskole in die Kwintiel 1 kategorie
- Twee hoër- en twee laerskole in die Kwintiel 2 kategorie
- Twee hoër- en twee laerskole in die Kwintiel 3 kategorie
- Twee hoër- en twee laerskole in die Kwintiel 4 kategorie
- Twee hoër- en twee laerskole in die kwintiel 5 kategorie

3.4 Metode vir data-insameling

Met die oog daarop om 'n groot hoeveelheid ryk data in te samel is daar besluit om 'n semi-gestruktureerde vraelys vir hierdie studie aan te wend. Die voordeel van bogenoemde vraelys is dat 'n verskeidenheid vrae, stellings en items aan die respondent voorgelê kan word waarop die respondent kan antwoord en kommentaar lewer vanuit sy / haar eie denkraamwerk en agtergrond.

Cohen, Manion en Morrison (2000: 248) beskou 'n semi-gestruktureerde vraelys as 'n kragtige instrument vir die verkryging van data:

There is a clear structure, sequence, focus, but the format is open-ended, enabling the respondent to respond in his / her own terms. The semi-structured questionnaire sets the agenda but does not presuppose the nature of the response.

'n Verskeidenheid stappe is gevolg om te verseker dat die semi-gestruktureerde vraelys as navorsingsinstrument die beoogde teikengroep bereik. Twintig skole (tien hoërskole en tien laerskole) vanuit die Ekurhuleni-Noord Distrik in Gauteng is by die steekproef betrek. 'n "Poverty Ranking" lys wat verkrygbaar is by die Ekurhuleni-Noord Distrikskantore is gebruik om Kwintiel 1-5 skole wat in nabye gemeenskappe werksaam is te identifiseer. Toestemmingsbriewe is per faks na bogenoemde skole gestuur met 'n volledige verduideliking oor die tipe navorsing wat uitgevoer sal word (die voltooiing van 'n semi-gestruktureerde vraelys) en die rede daarvoor. Bogenoemde briewe beklemtoon dat die inligting op die vraelyste vertroulik hanteer sal word en dat anonimiteit van die respondente en die skool gewaarborg word (sien Bylaag D). 'n Addisionele brief waarop die Gautengse Onderwysdepartement die beoogde navorsing goedkeur is tesame met die toestemmingsbrief gefaks as bewys dat die navorsing wettig en uitvoerbaar is (sien Bylaag E). Hoofde van bogenoemde skole is versoek om die toestemmingsbrief te onderteken as bevestiging dat hierdie studie wel by hul skole mag plaasvind. Hoofde is ook telefonies gekontak en ingelig oor die dag waarop vraelyste by hul skole afgelewer sou word en die beoogde datum waarop die vraelyste afgehaal sou word. Creswell (2003: 166) verduidelik dat die hoofde, SBL-voorsitters en SBL-tesouriere se bereidwilligheid om deel te neem aan die studie 'n goeie voorbeeld van 'n gerieflikheidssteekproef is.

Vraelyste is per hand uitgedeel aan drie lede van die finansiële komitee van elke skool, nl. die skoolhoof of sy verteenwoordiger, die SBL-voorsitter en die SBL-tesourier. Die respondente was die geleentheid gegun om die vraelyste oor 'n twee weke periode te voltooi. Indien hulle nie oor die nodige data sou beskik nie, het dit hulle dus vrygestaan om dit te gaan naslaan.

Die vraelyste bestaan uit 'n maksimum van 24 vrae ten einde die respondente aan te moedig om al die vrae te beantwoord en ook om genoeg tyd vir die spoedige verwerking van die data toe te laat. Anonimiteit is gewaarborg deurdat nommers as skool-identifiseringsmiddel gebruik is (slegs die navorser is bekend met die identiteit van die onderskeie skole). Voltwoide vraelyste is eers gekategoriseer volgens die primêre en sekondêre status van skole en nadat almal terug ontvang is, is die antwoordstelsel vanaf Skool 1 tot Skool 14 genommer, alvorens die data in tabelvorm verwerk is.

- **Vraelyste**

Wilson & McLean (1994: 3) beklemtoon dat vraelyste op groot skaal gebruik word en 'n bruikbare instrument is vir die opneem van kwantitatiewe informasie:

The questionnaire is widely used and useful instrument for collecting survey information, providing structured, often numerical data, being able to be administered without the presence of the researcher, and often being comparatively straightforward to analyze.

Cohen, Manion en Morrison (2000: 248) is van mening dat die semi-gestruktureerde vraelys 'n kragtige middel is waardeur 'n verskeidenheid vrae, stellings en items aan die respondent voorgelê kan word. Bovermelde vraelys stel die respondent instaat om terugvoering te gee / kommentaar te lewer soos wat hy of sy goeddink.

Davidson (1970: 250) belig 'n aantal eienskappe waarvoor 'n goed geformuleerde vraelys moet beskik:

It is clear, unambiguous and uniformly workable. Its design must minimize potential errors from respondents... and coders. And since people's participation is voluntary, a questionnaire has to help in engaging their interest, encouraging their co-operation, and eliciting answers as close as possible to the truth.

Met die oog op bogenoemde kriteria vir 'n suksesvolle vraelys het ek 'n semi-gestruktureerde vraelys bestaande uit 20 vrae as deel van 'n loodsstudie uitgegee aan tien hoër en tien laerskole in die Ekurhuleni-Noord Distrik wat nie in die werklike steekproef betrek is nie (sien Bylae B en C).

Die doel hiervan was om te bepaal of die veelvuldige vrae (bestaande uit geslote- en oop-einde vrae) in die vraelys korrek geïnterpreteer word deur finansiële bestuurders. Tydens data-analise van die loodsstudie is foute met woordorde en die bewoording van sekere vrae geïdentifiseer en onmiddellik reggestel. Addisionele vrae met betrekking tot die byhou van finansiële rekords; die kwytstelling van skoolfonds ens. is tot die finale vraelys bygevoeg. Oppenheim (1992), Morrison (1993) en Wilson en McLean (1994: 47) beklemtoon die waarde van 'n loodsstudie:

A pilot has several functions , principally to increase the reliability, validity and practicability of the questionnaire.

Bogenoemde skrywers redeneer dat 'n loodsstudie die volgende voordele inhou:

- *Helderheid word verkry oor die uitleg, verskillende afdelings en instruksies op die vraelys;*
- *Terugvoering word verkry oor die geldigheid van die verskillende items op die vraelys ten einde te bepaal of die navorsing doeltreffend sal wees;*
- *Dubbelsinnigheid en probleme met bewoording word uitgeskakel;*
- *Terugvoering word verkry oor die samestelling van sekere vrae (bv. veelvuldige keuse, oop-einde en geslote vrae);*
- *Terugvoering word verkry oor kategorieë vir beantwoording van geslote vrae en oor die geskiktheid van sekere vrae;*
- *Terugvoering word verkry oor die voorkoms en netheid van die vraelys;*
- *Terugvoering word verkry oor die wyse waarop die vraelys genommer en in afdelings verdeel is;*
- *Terugvoering word verkry oor die hoeveelheid tyd wat die vraelys in beslag neem om te voltooi;*
- *Terugvoering word verkry oor die lengte, moeilikheidsvlak, sensitiwiteit en opdringendheid van die vraelys;*
- *Onvoltooide items en vrae wat verkeerd geïnterpreteer is word geïdentifiseer deurdat 'n patroon van foutering deur die respondente raakgesien kan word (Verma en Mallick, 1999: 120), en*
- *Die geleentheid word benut om die klassifiseringsmetode vir data-analise op die proef te stel.*

Oppenheim (1992: 48) verduidelik dat *alle* fasette van die vraelys deur middel van 'n loodsstudie getoets moet word, selfs die kwaliteit van die papier wat gebruik word.

Die data van die finale steekproef is verkry vanuit semi-gestruktureerde vraelyste bestaande uit 24 vrae wat in drie afdelings ingedeel is: *Profiele van die skole, skoolhoofde en SBL-lede; Die skoolhoof, SBL-voorsitter-en tesourier se finansiële kennis;* en laastens, *Die skool se finansiële posisie oor die afgelope drie jaar* (sien Bylaag F). Die vrae op die vraelys bestaan uit verskillende tipes veelvuldige keusevrae:

- vrae waarin slegs een antwoord moontlik is (bv. *Question 1.1: High school ; Primary school*);
- vrae waar meer as een antwoord moontlik is (bv. *Question 5: Indicate the manner(s) through which the current SGB Finance Committee members have obtained their financial expertise – Formal academic qualification; Non-departmental Course; Departmental Course; Through Work experience*);
- vrae waarin al die korrekte items uitgesoek moet word (bv. *Question 12: Indicate all the correct items in the following table: An audited financial statement has to have ... an auditor's report; ... a budget; ... a balance sheet; ... an income and expenses statement; ... a depreciation report; ... a report on moveable and immovable assets of the school*);
- vrae wat 'n oop struktuur het (bv. *Question 23: What financial projects did you launch over the past three years?*)

Die verskillende tipes veelvuldigekeuse vrae skep die geleentheid om redelik omvattende beskrywings van die skoolhoofde, die onderskeie skole se finansiële sake en die betrokke skoolbeheerliggame van skole in die Ekurhuleni-Noord Distrik te maak. *Veelvuldige* vrae kan vinnig gekodeer en tot groot totale verwerk word (met behulp van 'n rekenaar) ten einde 'n verskeidenheid antwoorde te weerspieël. *Geslote* vrae verskaf 'n reeks antwoorde waaruit die respondente 'n keuse moet uitoefen. Sulke vrae kan weereens vinnig voltooi en maklik gekodeer word (bv. rekenaar-analise).

Oop-einde vrae stel die navorser in staat om eerlike antwoorde (met betrekking tot sensitiewe onderwerpe) vanaf die respondente te verkry. Wanneer oop-einde vrae ontleed word kan die navorser egter probleme ervaar om ooreenkomste tussen respondente te vind. Cohen, Manion en Morrison (2000: 256) wys daarop dat die gebreke in oop-einde vrae minimaal is en dat hierdie tipe vrae die geleentheid aan respondente bied om klaring te gee oor 'n spesifieke kwessie of handelswyse.

Aangesien die aard van die navorsingsfokus: skoolfinansies en persoonlike bekwaamheid, sensitief van aard is, is anonimiteit doelbewus ingebou in die ontwerp van die vraelys. Die nadeel hiervan is dat opvolgvrae (bv. rakende onvoltooide vrae) nie moontlik is nie en dat hierdie leemtes op 'n ander manier (bv. deur kruisverwysende antwoorde by ander vrae), geïnterpreteer moet word.

Cohen, Manion & Morrison (2000: 245) ondersteun bogenoemde etiese aspek en stel dat respondente geensins verplig kan word om al die vrae op 'n vraelys te voltooi nie:

They might be strongly encouraged, but the decision whether to become involved and when to withdraw from the research is entirely theirs

.

3.5 Data-analise

Ingevorderde vraelyste is gekontroleer vir die identifisering en uitskakeling van foute wat deur die respondente begaan is. Hierdie proses staan bekend as redigering (*editing*). Moser en Kalton (1977: 265) beklemtoon die belangrikheid en doel van redigering:

1. *Completeness: A check is made that there is an answer to every question. Missing answers can sometimes be cross-checked from other sections of the survey.*

2. *Accuracy: As far as possible a check is made that all questions are answered accurately. A tick in the wrong box, a ring round the wrong code, an error in simple arithmetic – all can reduce the validity of the data unless they are picked up in the editing process.*
3. *Uniformity: A check is made that interviewers have interpreted instructions and questions uniformly. Sometimes the failure to give explicit instructions over the interpretation of respondents' replies leads to interviewers recording the same answer in a variety of answer codes instead of one. A check on uniformity can help eradicate this source of error.*

Die groot hoeveelheid data wat verkry is word verminder tot 'n aanvaarbare vorm deur 'n proses wat 'data vermindering' genoem word. Hierdie proses vind plaas deur middel van kodering (*coding*), wat behels dat meeste vrae op die vraelys met kodenommers verbind word.

Die afgeskaalde en werkbare data word in tabelle ingelees deur gebruik te maak van die Microsoft Office Excel rekenaarprogram (2003). Hierdie program verleen hulp aan die navorser met die ontwerp, administrasie en verwerking van vraelyste. Bogenoemde program bevoordeel die navorser deurdat data teen 'n hoë spoed ingevoer kan word en die uitslag daarvan outomaties bestudeer kan word met behulp van tabelle, grafieke en 'n verskeidenheid formules en statistieke.

Vir die doel van hierdie studie word data in die vorm van tabelle onder hoër- en laerskole gegroepeer. By eenwoordantwoorde dui 1 die keuse aan wat die respondent uitgevoer het en 0 dat dit nie sy / haar keuse is nie. Uit bogenoemde word profiele oor die skole, die skoolhoofde, die skoolbeheerliggame en die skole se finansiële posisies saamgestel. Data word verwerk tot persentasies sodat dit maklik vergelyk kan word. Daar word ook gebruik gemaak van gemiddeldes en opsommende tabelle ten einde 'n geheelbeeld van die kundigheid, ervaring of tendense (bv. *Question 19: What type of financial projects were launched over the past three years?*) onder al die steekproefrespondente te kry.

Vanuit die kwantitatiewe inligting kan daar kwalitatiewe afleidings en interpretasies gemaak word (bv. Indien 'n skoolhoof nie inligting verskaf nie, kan dit gesien word dat hy / sy óf oningelig, óf onervare, óf bang is dat die inligting die verkeerde beeld oor sy finansiële bestuur sal uitdra).

3.6 Geldigheid van versamelde data

Geakkrediteerde akademici vanuit die literaturoorsig in hoofstuk 2 bevraagteken die finansiële vermoëns van finansiële komiteede van skoolbeheerliggame in Suid-Afrikaanse openbare skole. Bovermelde resente navorsers se studies sluit aan by die navorsingsvraag van hierdie verhandeling: *Hoe kundig is openbare skole se finansiële bestuurders en hoe word hierdie kundigheid in die skool se finansiële welvaart en funksionering weerspieël?*

'n Semi-gestruktureerde vraelys is ontwerp om bovermelde navorsingsvraag en die volgende sub-vrae te beantwoord:

1. *Op watter kennis steun finansiële komitees in hul finansiële besluitneming?*
2. *Hoe bevoeg / bedrewe is finansiële komitees ten opsigte van finansiële vaardighede?*
3. *Watter verband is daar tussen die skole se finansiële posisie en die finansiële kennis / opleiding van die finansiële komitees?*

Die uitleg van die semi-gestruktureerde vraelys bevorder geldigheid aangesien dit voldoen aan Cohen, Manion en Morrison (2000: 261) se algemeen aanvaarde kriteria:

- Die vraelys is *gebruikersvriendelik* opgestel en het ten *doel* om die verband tussen die kundigheid van finansiële komitees en die aanwending van skoolfonds te belig;
- Die meerderheid vrae in die vraelys is *veelvuldigekeuse* vrae met aanvullende geslote en oop-einde vrae;

- Elke *aangeleentheid* rakende finansiële bestuur in openbare skole word gedek deur die vraelys;
- Die verskillende items op die vraelys verseker dat die nodige *data* ingesamel is vir die *beantwoording* van die onderskeie *navorsingsvrae*;
- Foutiewe bewoording en *dubbelsinnige* vraagstelling is uitgeskakel;
- Die verskillende afdelings op die vraelys verskaf duidelike *riglyne* aan die respondent oor die wyse waarop vrae beantwoord moet word; en
- *Sensitiewe vrae* word eers in Afdeling 3 van die vraelys behandel ten einde die positiewe ingesteldheid van die respondent te behou.

Ten einde te verseker dat die maksimum hoeveelheid respondente deelneem aan die studie (wat lei tot 'n verdere verhoging in geldigheid en betroubaarheid) is die wenke van Hudson en Miller (1997: 128) nagevolg tydens die verspreiding van die vraelyste:

- *multiple rounds of follow-up to request returns;*
- *stressing the importance and benefits of the questionnaire;*
- *following up questionnaires with a personal phone call;*
- *features of the questionnaire itself (ease of completion, time to be spent, sensitivity of the questions asked, length of the questionnaire);*
- *encouragement to participate by a friendly third party;*
- *understanding the nature of the sample population in depth, so that effective targeting strategies can be used.*

Die Gautengse Provinsiale Regering ondersteun bogenoemde navorsing en het reeds in September 2007 ingestem dat die studie mag plaasvind. Anonimiteit van respondente is hoog op die prys gestel wat hopelik eerlike en akkurate data tot gevolg het. Die navorser het geen verbintenis met enige van die respondente en skole wat in die steekproef voorkom nie, wat subjektiwiteit bevorder.

Ingevorderde vraelyste is noukeurig ontleed deur die proses van 'redigering' ten einde foute van respondente te identifiseer en uit te skakel.

Die massa data is deur die proses van 'data-vermindering' tot 'n werkbare vorm vir rekenaar-analise gekodeer. Die Microsoft Excel (2003) rekenaarprogram is baie effektief en betroubaar met die inlees van data in tabelvorm. Bovermelde program verwerk data tot persentasies wat kwalitatiewe afleidings en interpretasies moontlik maak.

3.7 Opsommend

Leedy (1997: 165) voer aan dat die keuse van 'n spesifieke navorsingsmetodologie uitgevoer word op grond van die doel van die studie, hulpbronne, tydskedule en kundigheid van die navorser. 'n Geïntegreerde benadering tot navorsing is vir die doel van hierdie studie gepas ('n kombinasie van kwantitatiewe- en kwalitatiewe navorsingsmetodes) en sal meer lig werp op die finansiële bekwaamheid van finansiële komitees in openbare skole. Die gebruik van 'n semi-gestruktureerde vraelys in hierdie verband as die hoofbron vir data versameling, stel die navorser in staat om vanuit die kwantitatiewe data deeglike kwalitatiewe interpretasies te maak. Die verskeidenheid vrae, stellings en items op die vraelys motiveer dus die respondent om vrymoediglik op vrae te reageer. Die data wat op bovermelde wyse versamel is word in hoofstuk 4 bespreek.

Hoofstuk 4: Data-analise en bevindinge van uitgevoerde navorsing

4.1 Inleiding

Die doel van hierdie studie is om die verband tussen die kundigheid van finansiële komitees en die aanwending van skoolfonds in openbare skole te belig. Die studie fokus daarop om tekens van gebrekkige finansiële bestuur en besluitneming onder SBL-lede te identifiseer, moontlike redes daarvoor te verskaf en werkbare voorstelle ter verbetering te inisieer. Hoofstuk 3 het die navorsingsmetodologie vir hierdie studie omskryf en hoofstuk 4 sal die bevindinge en analise van versamelde data vanuit semi-gestruktureerde vraelyste bespreek.

Ary, Jacobs en Razavieh (2002: 465) definieer data-analise as die proses waardeur navorsers data op 'n sistematiese wyse deursoek en rangskik ten einde hul begrip oor die data uit te brei. Dit stel hulle in staat om uiteindelik ten toon te stel wat hulle van ander geleer het. Ary et al. (2002: 465) stel verder voor dat die kompleksiteit van data-analisering vergemaklik kan word deur die data op te breek in meer beheerbare stappe nl. data-organisering, data-opsumming en data-interpretiering. Data-analise het ten doel om antwoorde te verskaf op vrae wat in hoofstuk 1 gestel is, sowel as om vas te stel of daar 'n ooreenkoms bestaan tussen die bevindinge van die literatuurstudie en die vraelyste.

Die rou data wat verkry is vanuit die semi-gestruktureerde vraelys is eerstens geredigeer (ten einde foute deur respondente uit te wys en te elimineer) en daarna gekodeer vir die doel om die massa data tot 'n bruikbare hoeveelheid vir analise te verminder. Data is in tabelle ingelees en onder hoër- en laerskole gegroepeer. Profiele oor die skole, die prinsipale, SBL-tesouriere, SBL-voorsitters en die skole se finansiële posisies word hieruit saamgestel. Gemiddeldes en opsommende tabelle word aangewend om die vlak van kennis en standaard van finansiële bestuur onder al die steekproefrespondente te kry.

4.2 Kwantitatiewe- en kwalitatiewe data-analise

Die verwerkte data, soos weergegee deur die respondente van die laer- en hoërskole in die steekproef, word deur middel van opsommende tabelle, sektorgrafieke, kolomgrafieke en balkgrafieke (wat hieronder volg) uitgelig. Elke vraag in die vraelys word noukeurig in tabelverband ontleed met toepaslike kommentaar, aannames en gevolgtrekkings daaroor. Ter wille van die outentiekheid van die data word die tabelle, kolomgrafieke en balkgrafieke in Engels weergegee.

4.2.1 Profiel van skole

Afdeling 1 (Section 1) van die vraelys (Vrae 1 tot 5) het agtergronddata oor die veertien skole (5 hoërskole en 9 laerskole) gelewer waaruit die profiel van die skole, die skoolhoofde, die SBL-tesouriere en SBL-voorsitters saamgestel is:

Afdeling1 (Section 1):

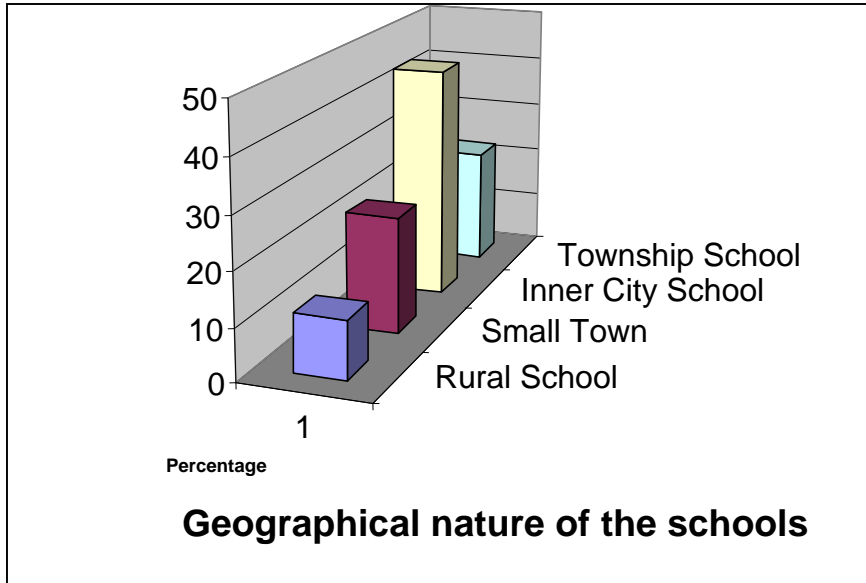
Vraag 1: *Oefen asseblief 'n keuse uit oor die mees toepaslike beskrywing van u skool deur die toepaslike blokkie te merk (PR- Principal; TR- Treasurer; Chair-Chairperson)*

Tabel (1) Geografiese ligging van die laerskole in die steekproef

Primary Schools-Ekurhuleni North	Total			Percentage		
	PR	TR	Chair	%PR	%TR	%Chair
Profiles - Nature of school						
High School	0	0	0	0.00	0.00	0.00
Primary School	9	9	9	100.00	100.00	100.00
Non-Section 21 School	1	1	1	11.11	11.11	11.11
Section 21 School	8	8	8	88.89	88.89	88.89
Rural School	1	1	1	11.11	11.11	11.11
Small Town	2	2	2	22.22	22.22	22.22
Inner City School	4	4	4	44.44	44.44	44.44
Township School	2	2	2	22.22	22.22	22.22
Predominantly black	6	6	6	66.67	66.67	66.67
Predominantly white	1	1	1	11.11	11.11	11.11
Racially diverse	2	2	2	22.22	22.22	22.22
Majority of parents - Low income group	5	5	5	55.56	55.56	55.56
Majority of parents - Middle income group	4	4	4	44.44	44.44	44.44
Majority of parents - High income group	0	0	0	0.00	0.00	0.00

Vraag 1 het van die respondente vereis om 'n gepaste beskrywing van hul skole te maak ten opsigte van hul status met betrekking tot staatsbefondsing, die skool se geografiese ligging, rasse verteenwoordiging en die ekonomiese welvaart van die ouergemeenskap.

Tabel 1 is 'n opsomming van data vanuit Vraag 1 wat deur die respondente van 9 laerskole verskaf is. Agt uit nege skole (88,89%) is artikel 21- skole en slegs een is 'n nie-artikel 21- instelling. Die meerderheid skole in die steekproef is stedelike skole (Figuur 4.1) en slegs een skool is in 'n landelike (*rural*) gebied geleë.

Figuur 4.1: 'n Analise van die geografiese ligging van die laerskole in die steekproef uitgebeeld as 'n kolomgrafiek.

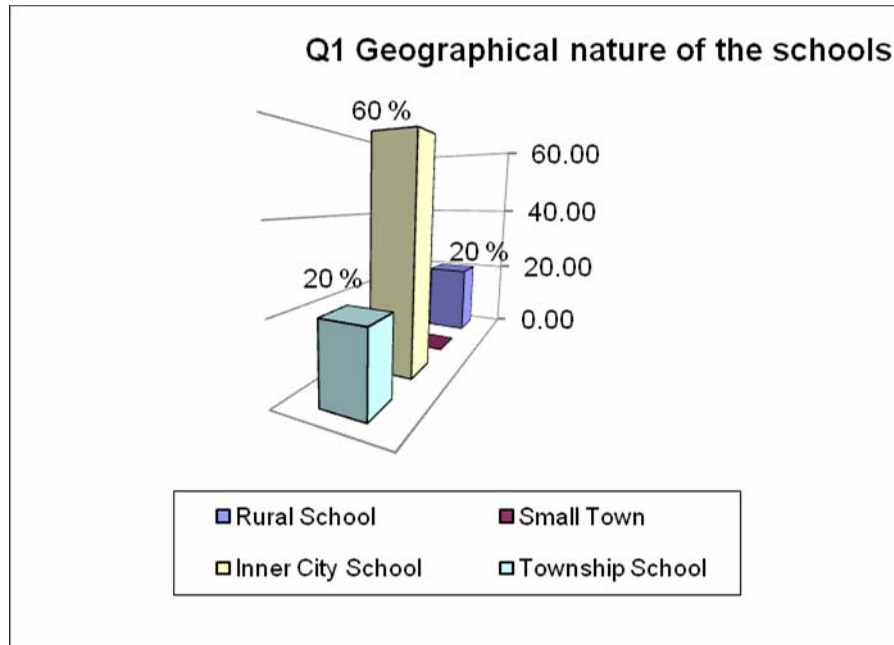
Die rasse-samestelling in die meeste skole is oorwegend swart (66,67%) en slegs een skool het 'n meerderheid blanke leerders. Vyf uit die nege skole (55,56%) in die steekproef het aangedui dat die meerderheid van hul ouers in die 'lae inkomstegroep' val en die oorblywende vier skole (44,44%) het aangedui dat hul ouers die 'middel-inkomstegroep' verteenwoordig.

Tabel (2) Geografiese ligging van die hoërskole in die steekproef

High Schools- Ekurhuleni North	Total			Percentage		
	PR	TR	Chair	%PR	%TR	%Chair
Q1 Profiles - Nature of school						
High School	5	5	5	100.00	100.00	100.00
Primary School	0	0	0	0.00	0.00	0.00
Non-Section 21 School	0	0	0	0.00	0.00	0.00
Section 21 School	5	5	5	100.00	100.00	100.00
Rural School	1	1	1	20.00	20.00	20.00
Small Town	0	0	0	0.00	0.00	0.00
Inner City School	3	3	3	60.00	60.00	60.00
Township School	1	1	1	20.00	20.00	20.00
Predominantly black	2	2	2	40.00	40.00	40.00
Predominantly white	1	1	1	20.00	20.00	20.00
Racially diverse	2	2	2	40.00	40.00	40.00
Majority of parents - Low income group	2	2	2	40.00	40.00	40.00
Majority of parents - Middle income group	3	3	3	60.00	60.00	60.00
Majority of parents - High income group	0	0	0	0.00	0.00	0.00

Die respondente van 5 hoërskole word verteenwoordig in Tabel 2. Die respondente het 'n beskrywing verskaf oor die aard van hul betrokke skole soos wat Vraag 1 van die vraelys vereis. Al vyf skole in die steekproef beklee artikel 21- funksies waarvan drie uit die vyf skole (60%) gevestig is in stedelike gebiede, een skool in 'n plakkerswoongebied (township) en 'n ander skool wat in 'n landelike woongebied geleë is (sien Figuur 4.2). Twee skole (40%) het aangedui dat die meerderheid leerders in hul skole verskillende kulture verteenwoordig, terwyl twee ander skole (40%) bevestig het dat hul leerders oorwegend swart is. Slegs een skool (20%) in die steekproef beskik oor 'n meerderheid blanke leerders. Die meerderheid skole (60%) weerspieël 'n ouerkorps in die 'middel-inkomstegroep', terwyl die res (40%) in die 'lae-inkomstegroep' val.

Figuur 4.2: 'n Analise van die geografiese ligging van die hoërskole in die steekproef uitgebeeld as 'n kolomgrafiek.

Vraag 2: (Slegs van toepassing op skoolhoofde)

2.1 Dui die hoeveelheid jare aan waarin u in die onderwysprofessie betrokke is

2.2 Dui die hoeveelheid jare aan waarop u as hoof die onderwysprofessie dien

Tabel (3) Die skoolhoof se werkservaring in die onderwys (laerskole)

Primary Schools-Ekurhuleni North	Total			Percentage		
	PR	TR	Chair	%PR	%TR	%Chair
Q2 The principal's work experience						
A- Number of years as a teacher (Average- 30 years)						
0 - 5						
6 - 10	0	0	0	0.00	0.00	0.00
11-15	0	0	0	0.00	0.00	0.00
16-20	1	0	0	11.11	0.00	0.00
21-25	2	0	0	22.22	0.00	0.00
26-30	2	0	0	22.22	0.00	0.00
31-35	2	0	0	22.22	0.00	0.00
>35	2	0	0	22.22	0.00	0.00
B- Number of years as principal (Average-12 years)						
1-5	2	0	0	22.22	0.00	0.00
6-10	4	0	0	44.44	0.00	0.00
11-15	1	0	0	11.11	0.00	0.00
16-20	1	0	0	11.11	0.00	0.00
20+	1	0	0	11.11	0.00	0.00

Vraag 2 van die vraelys fokus op die jare ondervinding wat die hoofde (eerstens as onderwyser en daarna as hoof van die instelling) van die onderskeie laerskole en hoërskole in die steekproef opgedoen het.

Die hoofde se profiel uit Tabel 3 toon dat die hoofde 'n gemiddeld van 30 jaar onderwyservaring het. As hoof van hul onderskeie skole is die gemiddelde ervaring 12 jaar op hierdie vlak.

Tabel (4) Die skoolhoof se werkservaring in die onderwys (hoërskole)

High Schools- Ekurhuleni North	Total			Percentage		
	PR	TR	Chair	%PR	%TR	%Chair
Q2 The principal's work experience						
A- Number of years as a teacher (Average- 30 years)						
0 - 5						
6 - 10	0	0	0	0.00	0.00	0.00
11-15	0	0	0	0.00	0.00	0.00
16-20	0	0	0	0.00	0.00	0.00
21-25	1	0	0	20.00	0.00	0.00
26-30	3	0	0	60.00	0.00	0.00
31-35	0	0	0	0.00	0.00	0.00
>35	1	0	0	20.00	0.00	0.00
B- Number of years as principal (Average- 11 years)						
1-5	1	0	0	20.00	0.00	0.00
6-10	2	0	0	40.00	0.00	0.00
11-15	2	0	0	40.00	0.00	0.00
16-20	0	0	0	0.00	0.00	0.00
20+	0	0	0	0.00	0.00	0.00

Die onderwyservaring van die hoofde van 5 hoërskole in die Ekurhuleni- Noord Distrik word in Tabel 4 aangedui. Die hoofde se gemiddelde ervaring in die klaskamer was 30 jaar.

Bovermelde tabel wys verder daarop dat die hoofde 'n gemiddelde ervaring van 11 jaar in hul ampte het.

Vraag 3:

Merk die toepaslike blokkie om die akademiese- en finansiële kwalifikasies van die volgende lede van u skool se finansiële komitee aan te dui:

Tabel (5) Kwalifikasies van die finansiële komitee (laerskole)

Primary Schools- Ekurhuleni North	Total			Percentage		
	PR	TR	Chair	%PR	%TR	%Chair
Q3 Academic Qualifications of Financial Committee						
A1- Principal						
Academic Qualifications - Degree	2			22.22		
Academic Qualifications - Diploma	6			66.67		
Academic Qualifications - Certificate	1			11.11		
Academic -Post Graduate	3			33.33		
Academic -Other	1			11.11		
Financial Qualifications of Financial Committee						
A2- Principal						
Financial Qualifications -Degree	0			0.00		
Financial Qualifications -Diploma or Cert.	2			22.22		
Financial -Post Graduate	0			0.00		
Financial Qualifications -Other	3			33.33		

Vraag 3 van die vraelys het vereis dat die hoofde, die SBL-tesouriere en SBL-voorsitters van die onderskeie laerskole en hoërskole in die steekproef inligting gee oor die kwalifikasies van die skoolbeheerliggame se finansiële komiteelede. Hierdeur kan sekere afleidings gemaak word oor die kennis van skoolhoofde, die SBL-tesouriere en SBL-voorsitters aangaande akademiese- en finansiële aspekte van skoolbestuur.

Tabel 5 wys daarop dat ses uit nege laerskoolhoofde (66,67%) oor 'n akademiese diploma beskik, terwyl slegs twee (22,22%) oor 'n graad beskik. Ooreenkomstig met die data uit bovermelde tabel moet ons in gedagte hou dat sekere van die respondente oor meer as een kwalifikasie beskik.

Met betrekking tot finansiële kundigheid het nie een van die hoofde in die steekproef 'n graad in finansiële bestuur nie. Die data bevestig verder dat slegs 2 van die hoofde (22,22%) oor 'n diploma of sertifikaat in finansiële bestuur beskik.

Drie van die hoofde (33,33%) in die steekproef het aangedui dat hulle bedrewe geraak het met finansies deur departementele werkswinkels en ander kursusse. .

Tabel (6) Kwalifikasies van die finansiële komitee (hoërskole)

High Schools- Ekurhuleni North	Total			Percentage		
	PR	TR	Chair	%PR	%TR	%Chair
Q3 Academic Qualifications of Financial Committee						
A1- Principal						
Academic Qualifications -Degree	3			60.00		
Academic Qualifications -Diploma	2			40.00		
Academic Qualifications -Certificate	1			20.00		
Academic -Post Graduate	4			80.00		
Academic -Other	0			0.00		
Financial Qualifications of Financial Committee						
A2- Principal						
Financial Qualifications -Degree	0			0.00		
Financial Qualifications - Diploma or Cert.	1			20.00		
Financial -Post Graduate	1			20.00		
Financial Qualifications -Other	0			0.00		

Die hoofde van 5 hoërskole in die steekproef se akademiese- en finansiële kwalifikasies word in Tabel 6 weergegee. Die meerderheid hoofde (80%) het aangedui dat hulle oor 'n nagraadse akademiese kwalifikasie beskik. Een van die respondente het onder andere sy kwalifikasie, 'n B.Ed. Honeursgraad, genoem. Ooreenkomstig met die data uit bovermelde tabel moet ons rekening hou dat sommige van die hoofde in die steekproef meer as een akademiese kwalifikasie verwerf het.

Wat finansiële kwalifikasies aanbetref toon die tabel dat slegs een van die hoofde (20%) 'n diploma of sertifikaat in finansiële bestuur deurloop het, terwyl 'n ander hoof 'n nagraadse kwalifikasie behaal het.

Tabel (7) Kwalifikasies van die finansiële komitee (laerskole)

Primary Schools- Ekurhuleni North	Total			Percentage		
	PR	TR	Chair	%PR	%TR	%Chair
Q3 Academic Qualifications of Financial Committee						
B1- Chairman of SGB						
Academic Qualifications - Degree			2			22.22
Academic Qualifications - Diploma			3			33.33
Academic Qualifications - Certificate			1			11.11
Academic- Post Graduate			2			22.22
Academic -Other			1			11.11
Financial Qualifications of Financial Committee						
B2- Chairman of SGB						
Financial Qualifications - Degree			0			0.00
Financial Qualifications - Diploma or Cert.			1			11.11
Financial - Post Graduate			0			0.00
Financial Qualifications - Other			3			33.33

Die akademiese- en finansiële kwalifikasies van SBL-voorsitters wat diens doen by die 9 laerskole in die steekproef word in Tabel 7 uitgewys. Dit is bemoedigend om te sien dat vier uit nege voorsitters (44,44%) 'n akademiese graad verwerf het.

Die finansiële kwalifikasies van bogenoemde respondente is egter problematies. Slegs een uit die nege voorsitters (11,11%) het 'n finansiële kwalifikasie, 'n diploma of sertifikaat, verwerf, terwyl drie ander voorsitters (33,33%) aangedui het dat hulle een of ander vorm van finansiële blootstelling opgedoen het.

Tabel (8) Kwalifikasies van die finansiële komitee (hoërskole)

High Schools- Ekurhuleni North	Total		Percentage			
	PR	TR	Chair	%PR	%TR	%Chair
Q3 Academic Qualifications of Financial Committee						
B1- Chairman of SGB						
Academic Qualifications - Degree			2			40.00
Academic Qualifications - Diploma			0			0.00
Academic Qualifications - Certificate			1			20.00
Academic- Post Graduate			0			0.00
Academic- Other			0			0.00
Financial Qualifications of Financial Committee						
B2- Chairman of SGB						
Financial Qualifications - Degree			0			0.00
Financial Qualifications - Diploma or Cert.			0			0.00
Financial -Post Graduate			2			40.00
Financial Qualifications - Other			0			0.00

Tabel 8 verskaf 'n opsomming van die akademiese- en finansiële kwalifikasies van die SBL-voorsitters van die onderskeie hoërskole in die steekproef. Twee uit die vyf voorsitters (40%) beskik oor 'n akademiese graad en 'n derde (20%) het 'n sertifikaat (B.Proc.) as kwalifikasie verwerf.

Op die gebied van finansies het slegs twee uit die vyf voorsitters (40%) 'n kwalifikasie verwerf.

Tabel (9) Kwalifikasies van die finansiële komitee (laerskole)

Primary Schools- Ekurhuleni North	Total			Percentage		
	PR	TR	Chair	%PR	%TR	%Chair
<u>Q3 Academic Qualifications of Financial Committee</u>						
C1- Treasurer of SGB						
Academic Qualifications - Degree		0			0.00	
Academic Qualifications - Diploma		3			33.33	
Academic Qualifications - Certificate		2			22.22	
Academic- Post Graduate		1			11.11	
Academic- Other		0			0.00	
<u>Financial Qualifications of Financial Committee</u>						
C2- Treasurer of SGB						
Financial Qualifications - Degree		0			0.00	
Financial Qualifications - Diploma or Cert.		1			11.11	
Financial - Post Graduate		1			11.11	
Financial Qualifications - Other		2			22.22	

Die SBL-tesouriere van 9 laerskole in die steekproef se akademiese- en finansiële kwalifikasies word in Tabel 9 uiteengesit. Dit is opmerklik dat die meerderheid respondente 'n akademiese kwalifikasie verwerf het.

Die finansiële kwalifikasies van tesouriere in die steekproef is egter problematies. Slegs een respondent (11,11%) het 'n graad verwerf, terwyl 'n ander (11,11%) 'n diploma of sertifikaat behaal het.

Tabel (10) Kwalifikasies van die finansiële komitee (hoërskole)

High Schools- Ekurhuleni North	Total		Percentage			
	<u>PR</u>	<u>TR</u>	<u>Chair</u>	<u>%PR</u>	<u>%TR</u>	<u>%Chair</u>
Q3 Academic Qualifications of Financial Committee						
C1 -Treasurer of SGB						
Academic Qualifications - Degree		2			40.00	
Academic Qualifications - Diploma		0			0.00	
Academic Qualifications - Certificate		2			40.00	
Academic - Post Graduate		0			0.00	
Academic - Other		0			0.00	
Financial Qualifications of Financial Committee						
C2- Treasurer of SGB						
Financial Qualifications - Degree		2			40.00	
Financial Qualifications - Diploma or Cert.		0			00.00	
Financial - Post Graduate		0			0.00	
Financial Qualifications - Other		0			0.00	

Die akademiese- en finansiële kwalifikasies van SBL-tesouriere van 5 hoërskole in die steekproef word in Tabel 10 aangedui. Vier uit die vyf respondente se akademiese kwalifikasies is redelik goed met twee respondente (40%) wat oor 'n graad beskik en nog twee (40%) wat 'n sertifikaat in 'n spesifieke veld behaal het. Twee respondente (40%) in die steekproef het 'n finansiële kwalifikasie in die vorm van 'n graad verwerf.

Tabel (11) Kwalifikasies van die finansiële komitee (laerskole)

Primary Schools- Ekurhuleni North	Total		Percentage			
	PR	TR	Chair	%PR	%TR	%Chair
<u>Q3 Academic Qualifications of Financial Committee</u>						
D1- Bookkeeper						
Academic Qualifications - Degree	3			33.33		
Academic Qualifications - Diploma	4			44.44		
Academic Qualifications - Certificate	3			33.33		
Academic - Post Graduate	3			33.33		
Academic - Other	0			0.00		
<u>Financial Qualifications of Financial Committee</u>						
D2 Bookkeeper						
Financial Qualifications - Degree	2			22.22		
Financial Qualifications - Diploma or Cert.	3			33.33		
Financial - Post Graduate	0			0.00		
Financial Qualifications - Other	4			44.44		

Die data wat verskaf is deur laerskoolhoofde in die steekproef rakende die akademiese- en finansiële kundigheid van hul boekhouders word in Tabel 11 weergegee. Wat akademiese kwalifikasies betref het die hoofde aangedui dat hul boekhouders oor aanvaarbare kwalifikasies beskik. Dit blyk dat vier uit die nege hoofde (44,44%) aangedui het dat hul boekhouders 'n diploma verwerf het. Drie hoofde (33,33%) het verder aangedui dat hul boekhouders oor 'n graad en nagraadse kwalifikasie beskik. Ooreenkomstig met die data op die tabel moet ons in gedagte hou dat sekere van die boekhouders oor meer as een kwalifikasie beskik.

Die finansiële kwalifikasies van boekhouders wys daarop dat twee hoofde (22,22%) aangedui het dat hul boekhouders grade verwerf het. 'n Verdere drie hoofde (33,33%) het 'n diploma of sertifikaat-kwalifikasie onder hul boekhouders uitgewys, terwyl die res (44,44%) daarop gewys het dat hul boekhouders op ander maniere finansiële kundigheid verkry het.

Tabel (12) Kwalifikasies van die finansiële komitee (hoërskole)

High Schools- Ekurhuleni North	Total		Percentage			
	PR	TR	Chair	%PR	%TR	%Chair
<u>Q3 Academic Qualifications of Financial Committee</u>						
D1- Bookkeeper						
Academic Qualifications - Degree	0			0.00		
Academic Qualifications - Diploma	1			20.00		
Academic Qualifications - Certificate	1			20.00		
Academic -Post graduate	1			20.00		
Academic- Other	0			0.00		
<u>Financial Qualifications of Financial Committee</u>						
D2- Bookkeeper						
Financial Qualifications - Degree	0			0.00		
Financial Qualifications - Diploma or Cert.	3			60.00		
Financial - Post graduate	1			20.00		
Financial Qualifications - Other	0			0.00		

Tabel 12 verskaf 'n geheelbeeld van die akademiese- en finansiële kwalifikasies van boekhouders wat werksaam is by die onderskeie hoërskole in die steekproef. Die hoofde van bogenoemde skole het data oor hul betrokke boekhouders verskaf. Wat akademiese kwalifikasies aanbetref het drie uit vyf hoofde (60%) aangedui dat die boekhouders by hul skole oor 'n redelike goeie kwalifikasie beskik. Een van die respondente het onder andere aangedui dat die boekhouer by sy betrokke skool 'n diploma in *Cost Accounting* verwerf het.

Die finansiële kwalifikasies van boekhouders lyk redelik belowend. Drie uit die vyf hoofde (60%) het aangedui dat hul boekhouders oor 'n diploma of sertifikaat beskik wat 'n kwalifikasie in *Cost Accounting* insluit, terwyl 'n vierde hoof aangedui het dat sy boekhouer 'n nagraadse kwalifikasie verwerf het. Die vyfde respondent het egter nie sy betrokke boekhouer se finansiële kwalifikasies weergegee nie.

Vraag 4: Dui die hoeveelheid jare aan waarop die lede van die huidige finansiële komitee hul dienste verskaf in die spesifieke portefeulje

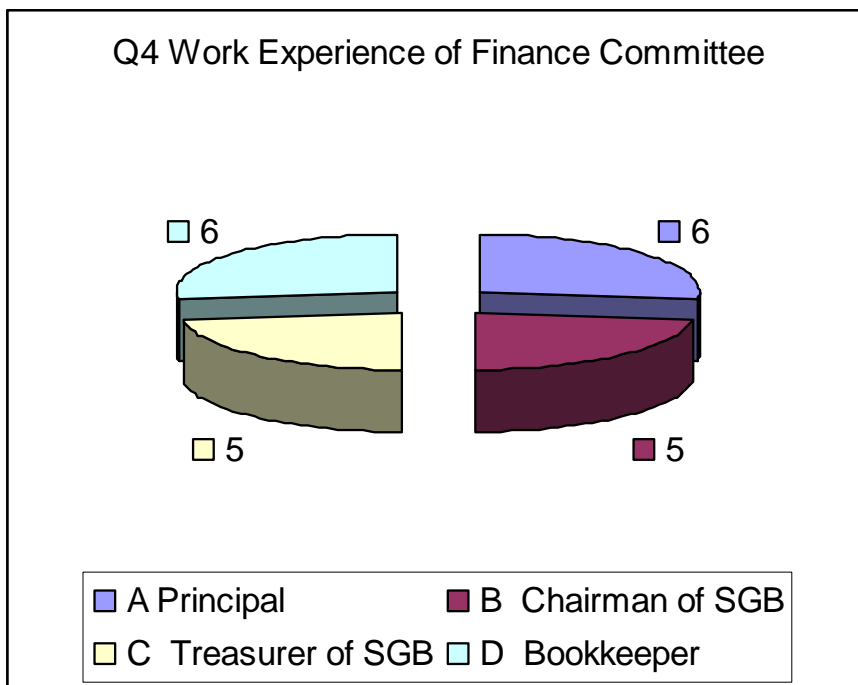
Tabel (13) Jare werkservaring as lid van die finansiële komitee (laerskole)

Primary Schools- Ekurhuleni North	Total			Percentage		
	PR	TR	Chair	%PR	%TR	%Chair
Q4 Work Experience of Finance Committee						
A- Principal (Avg. 6 years)						
A 1	1	1	1	11.11	11.11	11.11
A 2	1	1	1	11.11	11.11	11.11
A 3	1	1	1	11.11	11.11	11.11
A 4-5	1	1	1	11.11	11.11	11.11
A 6-7	0	0	0	0.00	0.00	0.00
A 8-10	1	0	0	11.11	0.00	0.00
A 10 +	3	3	3	33.33	33.33	33.33
B- Chairman of SGB (Avg. 5 years)						
B 1	1	1	1	11.11	11.11	11.11
B 2	2	2	2	22.22	22.22	22.22
B 3	1	1	1	11.11	11.11	11.11
B 4-5	2	2	2	22.22	22.22	22.22
B 6-7	0	0	0	0.00	0.00	0.00
B 8-10	0	0	0	0.00	0.00	0.00
B 10 +	3	2	3	33.33	22.22	33.33
C- Treasurer of SGB (Avg. 5 years)						
C 1	1	1	1	11.11	11.11	11.11
C 2	3	3	3	33.33	33.33	33.33
C 3	1	1	1	11.11	11.11	11.11
C 4-5	1	1	2	11.11	11.11	22.22
C 6-7	1	0	0	11.11	0.00	0.00
C 8-10	0	0	0	0.00	0.00	0.00
C 10 +	2	2	2	22.22	22.22	22.22
D- Bookkeeper (Avg. 6 years)						
D 1	1	1	1	11.11	11.11	11.11
D 2	0	1	1	0.00	11.11	11.11
D 3	2	1	1	22.22	11.11	11.11
D 4-5	2	2	2	22.22	22.22	22.22
D 6-7	0	0	0	0.00	0.00	0.00
D 8-10	2	1	1	22.22	11.11	11.11
D10 +	2	2	2	22.22	22.22	22.22

Vraag 4 van die vraelys het die respondente van die laer- en hoërskole in die steekproef se werkservaring as lede van hul skoolbeheerliggame se finansiële komitees op die proef gestel.

Tabel 13 verskaf opsommende inligting oor die SBL-lede van laerskole in die steekproef se jare ondervinding op die finansiële komitee. In vergelyking met die gemiddelde werkservaring van die skoolhoof (6 jaar) as lid van die finansiële komitee is die res van die SBL-lede basies net so ervare in hierdie hoedanigheid (sien Figuur 4.3).

Figuur 4.3: 'n Analise van die gemiddelde werkservaring (in jare) van lede van die finansiële komitee in laerskole uitgebeeld as 'n sektorgrafiek.

Drie interessante items is ook in die data opgemerk:

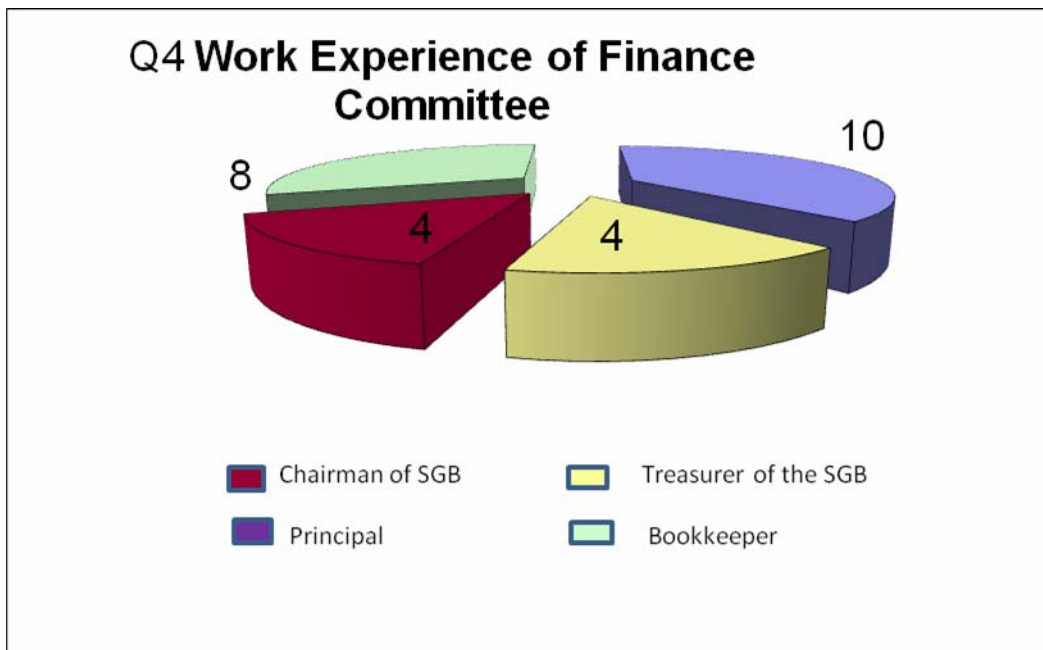
1. 'n Hoof van 'n skool in 'n residensiële gebied het tussen 21 en 25 jaar diens in die onderwys, maar hy / sy het tot op hede net een jaar ervaring as lid van die skool se finansiële komitee.
2. 'n Hoof van 'n skool in 'n stedelike gebied met tussen 21 en 25 jaar diens in die onderwys, het tot op hede net drie jaar lank as lid van die skool se finansiële komitee gedien.
3. 'n Hoof van 'n plaasskool met tussen 26 en 30 jaar onderwyservaring, het tot op hede net twee jaar lank as lid van die skool se finansiële komitee gedien.

Tabel (14) Jare werkservaring as lid van die finansiële komitee (hoërskole)

High Schools- Ekurhuleni North	Total			Percentage		
	PR	TR	Chair	%PR	%TR	%Chair
Q4 Work Experience of Finance Committee						
A- Principal (Average- 10 years)						
A 1	0	0	0	0.00	0.00	0.00
A 2	0	0	0	0.00	0.00	0.00
A 3	0	0	0	0.00	0.00	0.00
A 4-5	0	0	0	0.00	0.00	0.00
A 6-7	0	0	0	0.00	0.00	0.00
A 8-10	2	1	2	40.00	20.00	40.00
A 10 +	3	2	2	60.00	40.00	40.00
B- Chairman of SGB (Average- 4 years)						
B 1	0	0	0	0.00	0.00	0.00
B 2	2	1	2	40.00	20.00	40.00
B 3	1	1	1	20.00	20.00	20.00
B 4-5	1	1	1	20.00	20.00	20.00
B 6-7	0	0	0	0.00	0.00	0.00
B 8-10	1	1	1	20.00	20.00	20.00
B 10 +	0	0	0	0.00	0.00	0.00
C- Treasurer of SGB (Average- 4 years)						
C 1	0	0	0	0.00	0.00	0.00
C 2	2	1	1	40.00	20.00	20.00
C 3	1	1	1	20.00	20.00	20.00
C 4-5	1	1	1	20.00	20.00	20.00
C 6-7	0	0	0	0.00	0.00	0.00
C 8-10	0	0	0	0.00	0.00	0.00
C 10 +	1	2	1	20.00	40.00	20.00
D- Bookkeeper (Average- 7.5 years)						
D 1	0	0	0	0.00	0.00	0.00
D 2	0	0	0	0.00	0.00	0.00
D 3	0	0	0	0.00	0.00	0.00
D 4-5	2	2	2	40.00	40.00	40.00
D 6-7	0	0	0	0.00	0.00	0.00
D 8-10	0	0	0	0.00	0.00	0.00
D10 +	2	1	1	40.00	20.00	20.00

Tabel 14 verskaf opsommende inligting oor die SBL-lede van hoërskole in die steekproef se jare ondervinding op die finansiële komitee. In vergelyking met die gemiddelde werkservaring van die skoolhoof (10 jaar) as lid van die finansiële komitee is slegs een van die SBL-lede (die boekhouders) se gemiddelde ervaring ook van groot waarde (8 jaar). Die oorblywende SBL-lede is gemiddeld minder as die helfte (4 jaar) so ervare in hierdie portefeulje (sien Figuur 4.4).

Figuur 4.4: 'n Analise van die gemiddelde werkservaring (in jare) van lede van die finansiële komitee in hoërskole uitgebeeld as 'n sektorgrafiek.

Wat die laer- en hoërskole in die steekproef aanbetref is dit interessant om waar te neem dat die gemiddelde ervaring van hoërskoolhoofde (10 jaar) en hul boekhouders (7.5 jaar) as lede van die finansiële komitee, aansienlik meer is as die gemiddelde ervaring van laerskoolhoofde (6 jaar) en hul boekhouders (6 jaar).

Vraag 5:

Dui asseblief die wyse(s) aan waarop lede van die huidige finansiële komitee hul finansiële vaardighede bekom het

Tabel (15) Vaardighede van die finansiële komitee (laerskole)

Primary Schools- Ekurhuleni North	Total			Percentage		
	PR	TR	Chair	%PR	%TR	%Chair
Q5 Financial expertise - Financial Training of Finance Committee						
Principal						
Formal Academic Qualification	2			22.22		
Non- Departmental Course	3			33.33		
Departmental Course	6			66.67		
Work Experience	7			77.78		
Chairman of SGB						
Formal Academic Qualification			2			22.22
Non- Departmental Course			1			11.11
Departmental Course			2			22.22
Work Experience			6			66.67
Treasurer of SGB						
Formal Academic Qualification		1			11.11	
Non- Departmental Course		3			33.33	
Departmental Course		3			33.33	
Work Experience		5			55.56	
Bookkeeper						
Formal Academic Qualification	4			44.44		
Non- Departmental Course	5			55.56		
Departmental Course	3			33.33		
Work Experience	7			77.78		

Vraag 5 van die vraelys het die respondente van die laer- en hoërskole in die steekproef gevra om 'n aanduiding te gee oor die wyse waarop hulle en die mede lede van hul skole se finansiële komitees hul finansiële vernuf en kundigheid bekom het.

Wat die laerskole aanbetref blyk dit uit Tabel 15 dat die meerderheid hoofde (66,67%) aangedui dat hulle departementele kursusse oor hierdie onderwerp deurloop het. Sewe uit nege hoofde het bevestig dat werksondervinding 'n baie groot rol speel in die uitvoering van hul finansiële pligte.

Die meerderheid SBL-voorsitters (66,67%) het te kenne gegee dat hulle grotendeels op hul eie ervaring steun met betrekking tot finansies. Slegs twee SBL-voorsitters het hul gebrekkige finansiële kundigheid probeer aanspreek deur departementele werksinkels en kursusse te voltooi, terwyl 'n derde voorsitter aangedui het dat hy / sy finansiële opleiding vanaf 'n private instansie (*The Academy of Learning-Rekenkundige Diploma*) ontvang het.

Die meerderheid SBL-tesouriere (55,56%) in die steekproef het aangedui dat hulle grootliks staatmaak op werkservaring in hulle finansiële bestuurssake. Die oorblywende tesouriere het hulself finansiëel bemagtig deur departementele- en private opleiding te deurloop wat uiters belangrik vir positiewe finansiële bestuur in skole is.

Die hoofde van die 9 laerskole het daarop gewys dat die boekhouders van hul onderskeie skole in die meeste gevalle (55,56%) private opleiding ondergaan het. Dit was ook opvallend dat sommige van die boekhouders sterk gesteun het op persoonlike ondervinding en voorgevoel (77,78%) in hulle finansiële besluite, alhoewel dit nie noodwendig formele opleiding ingesluit het nie. Slegs drie hoofde het bevestig dat hul boekhouders departementele opleiding ontvang het.

Tabel (16) Vaardighede van die finansiële komitee (hoërskole)

High Schools- Ekurhuleni North	Total			Percentage		
	PR	TR	Chair	%PR	%TR	%Chair
Q5 Financial expertise - Financial Training of Finance Committee						
Principal						
Formal Academic Qualification	1			20.00		
Non- Departmental Course	3			60.00		
Departmental Course	0			0.00		
Work Experience	3			60.00		
Chairman of SGB						
Formal Academic Qualification			2			40.00
Non- Departmental Course			0			0.00
Departmental Course			0			0.00
Work Experience			4			80.00
Treasurer of SGB						
Formal Academic Qualification		1			20.00	
Non- Departmental Course		0			0.00	
Departmental Course		0			0.00	
Work Experience		4			80.00	
Bookkeeper						
Formal Academic Qualification	1			20.00		
Non -Departmental Course	3			60.00		
Departmental Course	0			0.00		
Work Experience	1			20.00		

Die wyse waarop die respondente van die 5 hoërskole in die steekproef hul finansiële kennis bekom het, word in Tabel 16 uitgewys. Drie uit vyf hoofde (60%) het beklemtoon dat hulle finansiële onderrig en opleiding op 'n nie-departementele vlak ontvang het en dat eie ervaring 'n deurslaggewende rol speel in die uitvoering van hul pligte.

Die meerderheid SBL-voorsitters (80%) het aangedui dat werksondervinding as basis gebruik word om finansiële funksies uit te voer. Slegs twee van die respondente het formele akademiese opleiding in hierdie verband deurloop en 'n kwalifikasie daarvoor verwerf. Nie een van die respondente het finansiële blootstelling met behulp van departementele of enige ander programme verkry nie. Net soos in die geval van die SBL-voorsitters het die SBL-tesouriere (80%) van die onderskeie hoërskole melding daarvan gemaak dat hulle hewig steun op hul eie ervaring wanneer finansiële transaksies beklink word. Slegs een tesourier beskik oor formele akademiese opleiding in hierdie geval en nie een van die respondente het departementele- of enige ander vorm van opleiding deurloop nie.

Wat die boekhouders van die onderskeie skole in die steekproef betref het die meerderheid hoofde (60%) aangedui dat hierdie individue finansiële kundigheid deur private opleiding bekom het. Vanuit bovermelde data is dit duidelik dat nie een van die boekhouders departementele opleiding ontvang het nie.

4.2.2 Finansiële kennis

Afdeling 2 van die vraelys (Vrae 6 tot 13) het gehandel oor die finansiële kennis van die skoolhoof, SBL-voorsitter en SBL-tesourier as lede van die finansiële komitee. Hierdie vrae dek verskeie finansiële aspekte wat van toepassing is op die daaglikse bestuur van finansies in laer- en hoërskole. Die onderstaande tabelle lewer opsommende data oor elke vraag deur die antwoord(e) wat die meeste deur die respondente gekies is, eers as 'n groot totaal en daarna in persentasievorm uit te druk:

Afdeling 2 (Section 2):

Voltooi die onderstaande stellings deur slegs een antwoord te kies

Vraag 6: 'n Begroting is...

Tabel (17) Kennis oor wat 'n begroting is (laerskole)

Primary Schools- Ekurhuleni North	Total			Percentage		
	PR	TR	Chair	%PR	%TR	%Chair
Q6 Financial Knowledge – A budget is ...						
1 a wish list	0	0	0	0.00	0.00	0.00
2 a list of real expenditure for a period	0	1	0	0.00	11.11	0.00
3 a list of possible income and expenses for a period	9	8	9	100.00	88.89	100.00

Tabel (18) Kennis oor wat 'n begroting is (hoërskole)

High Schools- Ekurhuleni North	Total			Percentage		
	PR	TR	Chair	%PR	%TR	%Chair
Q6 Financial Knowledge - A budget is ...						
1 a wish list	0	0	0	0.00	0.00	0.00
2 a list of real expenditure for a period	1	1	1	20.00	20.00	20.00
3 a list of possible income and expenses for a period	4	4	4	80.00	80.00	80.00

Vraag 7: *Aanspreeklikheid vir die bestuur van 'n goedgekeurde begroting....*

Tabel (19) Kennis oor die bestuur van 'n goedgekeurde begroting (laerskole)

Primary Schools- Ekurhuleni North	Total			Percentage		
	PR	TR	Chair	%PR	%TR	%Chair
Q7 Financial Knowledge - Accountability for the management of an approved budget:						
Principal	5	3	6	55.56	33.33	66.67
Deputy principal	0	0	0	0.00	0.00	0.00
Chairman of SGB	0	2	0	0.00	22.22	0.00
Treasurer or Bookkeeper	0	0	0	0.00	0.00	0.00
The whole SGB	4	4	3	44.44	44.44	33.33

Tabel (20) Kennis oor die bestuur van 'n goedgekeurde begroting (hoërskole)

High Schools- Ekurhuleni North	Total			Percentage		
	PR	TR	Chair	%PR	%TR	%Chair
<u>Q7 Financial Knowledge - Accountability for the management of an approved budget:</u>						
Principal	1	0	0	20.00	0.00	0.00
Deputy principal	0	0	0	0.00	0.00	0.00
Chairman of SGB	0	1	0	0.00	20.00	0.00
Treasurer or Bookkeeper	0	0	0	0.00	0.00	0.00
The whole SGB	4	4	5	80.00	80.00	100.00

Vraag 8: Die finansiële state van die skool word aan die einde van die jaar gekontroleer deur....

Tabel (21) Kennis aangaande finansiële state (laerskole)

Primary Schools- Ekurhuleni North	Total			Percentage		
	PR	TR	Chair	%PR	%TR	%Chair
<u>Q8 Financial Knowledge -School financial statements are audited at the end of the year, by..</u>						
Treasurer / Bookkeeper from SGB	0	0	0	0.00	0.00	0.00
Chairman of SGB	0	0	0	0.00	0.00	0.00
External auditors	9	9	9	100.00	100.00	100.00
Principal	0	0	0	0.00	0.00	0.00

Tabel (22) Kennis aangaande finansiële state (hoërskole)

High Schools- Ekurhuleni North	Total			Percentage		
	PR	TR	Chair	%PR	%TR	%Chair
<u>Q8 Financial Knowledge –School financial statements are audited at the end of the year, by..</u>						
Treasurer / Bookkeeper from SGB	0	0	0	0.00	0.00	0.00
Chairman of SGB	0	0	0	0.00	0.00	0.00
External Auditors	5	5	5	100.00	100.00	100.00
Principal	0	0	0	0.00	0.00	0.00

Vraag 9: *Formules vir waardevermindering word gebruik om....*

Tabel (23) Kennis oor waardevermindering (laerskole)

Primary Schools- Ekurhuleni North	Total			Percentage		
	PR	TR	Chair	%PR	%TR	%Chair
Q9 Financial Knowledge - Depreciation						
formulas are used to calculate ...						
the negative cash flow of school	3	1	2	33.33	11.11	22.22
when to replace obsolete assets	6	8	7	66.67	88.89	77.78
where to save on investments	0	0	0	0.00	0.00	0.00

Tabel (24) Kennis oor waardevermindering (hoërskole)

High Schools- Ekurhuleni North	Total			Percentage		
	PR	TR	Chair	%PR	%TR	%Chair
Q9 Financial Knowledge - Depreciation						
formulas are used to calculate ...						
the negative cash flow of the school	1	1	1	20.00	20.00	20.00
when to replace obsolete assets	4	4	4	80.00	80.00	80.00
where to save on investments	0	0	0	0.00	0.00	0.00

Vraag 10: *'n Skool se finansiële jaar is vanaf....*

Tabel (25) Kennis aangaande 'n finansiële jaar (laerskole)

Primary Schools- Ekurhuleni North	Total			Percentage		
	PR	TR	Chair	%PR	%TR	%Chair
Q10 Financial Knowledge - A school's financial year is from ...						
1 Jan. to 31 December of a year	9	9	9	100.00	100.00	100.00
1 March. to 28 Feb. of the next year	0	0	0	0.00	0.00	0.00
10th school day to 10th school day of next year	0	0	0	0.00	0.00	0.00

Tabel (26) Kennis aangaande 'n finansiële jaar (hoërskole)

High Schools- Ekurhuleni North	Total			Percentage		
	PR	TR	Chair	%PR	%TR	%Chair
Q10 Financial Knowledge - A school's financial year is from ...						
1 Jan. to 31 December of a year	5	5	4	100.00	100.00	80.00
1 March. to 28 Feb. of the next year	0	0	1	0.00	0.00	20.00
10th school day to 10th school day of next year	0	0	0	0.00	0.00	0.00

Vraag 11: 'n Goed geformuleerde finansiële komitee bestaan uit....

Tabel (27) Ledetal van finansiële komitee (laerskole)

Primary Schools- Ekurhuleni North	Total			Percentage		
	PR	TR	Chair	%PR	%TR	%Chair
Q11 Financial Knowledge - A properly constituted Finance Committee is ...						
Principal, SGB Chairman, Treasurer	1	4	3	11.11	44.44	33.33
Principal, SGB Chairman, Bookkeeper, Additional Member	8	4	6	88.89	44.44	66.67
Principal, SGB Chairman, Bookkeeper	0	1	0	0.00	11.11	0.00
Principal, Bookkeeper	0	0	0	0.00	0.00	0.00

Tabel (28) Ledetal van finansiële komitee (hoërskole)

High Schools- Ekurhuleni North	Total			Percentage		
	PR	TR	Chair	%PR	%TR	%Chair
Q 11 Financial Knowledge - A properly constituted Finance Committee is ...						
Principal, SGB Chairman, Treasurer	1	1	0	20.00	20.00	0.00
Principal, SGB Chairman, Bookkeeper, Additional Member	4	4	5	80.00	80.00	100.00
Principal, SGB Chairman, Bookkeeper	0	0	0	0.00	0.00	0.00
Principal, Bookkeeper	0	0	0	0.00	0.00	0.00

Vraag 12: 'n Geouditeerde finansiële staat moet bestaan uit....

Tabel (29) Kennis oor die inhoud van 'n geouditeerde finansiële staat (laerskole)

Primary Schools- Ekurhuleni North	Total			Percentage		
	PR	TR	Chair	%PR	%TR	%Chair
Q12 Financial Knowledge -						
Indicate all the correct items:						
An audited financial statement has to have a/an ...						
an auditors report	9	9	9	100.00	100.00	100.00
budget	3	3	2	33.33	33.33	22.22
balance sheet	9	9	8	100.00	100.00	88.89
income and expenses statement	9	9	9	100.00	100.00	100.00
depreciation report	6	7	5	66.67	77.78	55.56
report on moveable and immoveable assets	7	6	7	77.78	66.67	77.78

Tabel (30) Kennis oor die inhoud van 'n geouditeerde finansiële staat (hoërskole)

High Schools- Ekurhuleni North	Total			Percentage		
	PR	TR	Chair	%PR	%TR	%Chair
Q12 Financial Knowledge -						
Indicate all the correct items:						
An Audited financial statement has to have a/an ...						
an auditors report	4	4	4	80.00	80.00	80.00
budget	0	0	0	0.00	0.00	0.00
balance sheet	4	4	3	80.00	80.00	60.00
income and expenses statement	5	5	4	100.00	100.00	80.00
depreciation report	3	3	2	60.00	60.00	40.00
report on moveable and immoveable assets	2	3	2	40.00	60.00	40.00

Vraag 13: *Items wat sal deel vorm van 'n uitgawe of betalingsbalans is...*

Tabel (31) Items wat deel vorm van die betalingsbalans (laerskole)

Primary Schools- Ekurhuleni North	Total			Percentage		
	PR	TR	Chair	%PR	%TR	%Chair
Q13 Financial Knowledge -						
<u>Indicate all the correct items:</u> <u>Items that will be part of an</u> <u>expenditure account are ...</u>						
school fees	0	0	0	0.00	0.00	0.00
duplicating costs	9	9	9	100.00	100.00	100.00
textbooks	9	9	9	100.00	100.00	100.00
maintenance of buildings	9	9	9	100.00	100.00	100.00
sundry sales	0	0	0	0.00	0.00	0.00

Tabel (32) Items wat deel vorm van die betalingsbalans (hoërskole)

High Schools- Ekurhuleni North	Total			Percentage		
	PR	TR	Chair	%PR	%TR	%Chair
Q13 Financial Knowledge -						
<u>Indicate all the correct items:</u> <u>Items that will be part of an</u> <u>expenditure account are ...</u>						
school fees	0	0	0	0.00	0.00	0.00
duplicating costs	5	4	5	100.00	80.00	100.00
textbooks	5	5	5	100.00	100.00	100.00
maintenance of buildings	5	5	5	100.00	100.00	100.00
sundry sales	0	0	0	0.00	0.00	0.00

Die finansiële aspekte wat in bovermelde vrae 6 tot 13 ondersoek is, sowel as die mate waarin elkeen van die vrae korrek beantwoord is deur die respondente, word in die volgende twee tabelle as 'n opsomming weergegee:

Tabel (33) Finansiële kundigheid (laerskole)

Die skoolhoofde, SBL-voorsitters en SBL-tesouiriere se finansiële kundigheid:
'n Opsomming van die korrekte antwoorde vir vrae 6 tot 13 deur die respondente van
die 9 laerskole in die steekproef

	PR	TR	Chair	Sample
SECTION 2:	average	average	average	average
FINANCIAL EXPERTISE				
Gives the correct definition / function of a budget	100%	89%	100%	96%
Knowledge about who is accountable for budget management	44%	44%	33%	41%
Knowledge about the auditing of a school's statements	100%	100%	100%	100%
Understands the function of depreciation formulas	67%	89%	78%	78%
Is informed about the duration of a school's financial year	100%	100%	100%	100%
Knows the correct constitution of a SGB's Finance Committee	89%	44%	67%	67%
Knowing all the requirements for an audited financial statement	100%	100%	89%	96%
Correctly identifying items on an expenditure account	100%	100%	100%	100%

Tabel (34) Finansiële kundigheid (hoërskole)

'n Opsomming van die korrekte antwoorde vir vrae 6 tot 13 deur die respondente van die 5 hoërskole in die steekproef

	PR	TR	Chair	Sample
SECTION 2:	average	average	average	average
FINANCIAL EXPERTISE				
Gives the correct definition / function of a budget	80%	80%	80%	80%
Knowledge about who is accountable for budget management	80%	80%	100%	87%
Knowledge about the auditing of a school's statements	100%	100%	100%	100%
Understands the function of depreciation formulas	80%	80%	80%	80%
Is informed about the duration of a school's financial year	100%	100%	80%	100%
Knows the correct constitution of a SGB's Finance Committee	80%	80%	100%	87%
Knowing all the requirements for an audited financial statement	87%	87%	73%	82%
Correctly identifying items on an expenditure account	100%	100%	100%	100%

Wanneer die aantal korrekte antwoorde (uitgedruk as persentasie) van al agt die vrae tussen die laer- en hoërskole in die steekproef met mekaar vergelyk word, blyk dit dat die respondente van die hoërskole soos aangedui in Tabel 34 hierbo, meer vrae korrek beantwoord het as die respondente van die laerskole. Tabel 33 wat gemiddelde persentasies oor laerskoolrespondente lewer wys daarop dat SBL-lede gebrekkige kennis toon met betrekking tot verantwoordbaarheid van die begroting (41%), die samestelling van 'n effektiewe finansiële komitee (67%), sowel as kennis oor die formules vir waarvermindering (78%).

Indien die doelwit met die opleiding van skoolbeheerliggame is om nie n t gemiddeld-effektiewe skole te h e nie, maar uitnemende (onderskeidende) skole te skep, toon die data in Tabel 33 en Tabel 34 dat daar heelwat ruimte vir verbetering is. Die areas (in rangorde vanaf die area met die grootste leemte tot die area wat die naaste aan uitnemendheid is) waarin die skoolhoofde, SBL-voorsitters en SBL-tesouriere van die laer- en hoerskole in die steekproef die meeste tekort skiet, is: *kennis oor aanspreeklikheid vir die skool se begrotingsbestuur; kennis oor die korrekte samestelling van 'n SBL se finansiële komitee; die gebruik van waardeverminderingsformules; die funksie van 'n begroting; en die eise waaraan geouditeerde finansiële state moet voldoen.*

4.2.3 Die skool se finansiële posisie

Afdeling 3 van die vraelys fokus op elke laer- en hoerskool in die steekproef se finansiële stand die afgelope 3 jaar. In vrae 14 tot 24 word 'n beeld gegee oor die verhouding tussen die skoolhoof, SBL-voorsitter en SBL-tesourier wat dien op die finansiële komitee. Hulle gesamentlike finansiële bestuur word weerspieel in die skool se finansies. Die vraelys het daarom gefokus op die verandering in die begroting; die resultaat van die begrotingsbestuursproses; die eise aan die finansiële komitee se fiskale kundigheid in die aanwending van skoolfondse (bv. die aanstelling van addisionele leerkragte); en finansiële projekte oor die afgelope drie jaar:

Afdeling 3 (Section 3):

Vraag 14:

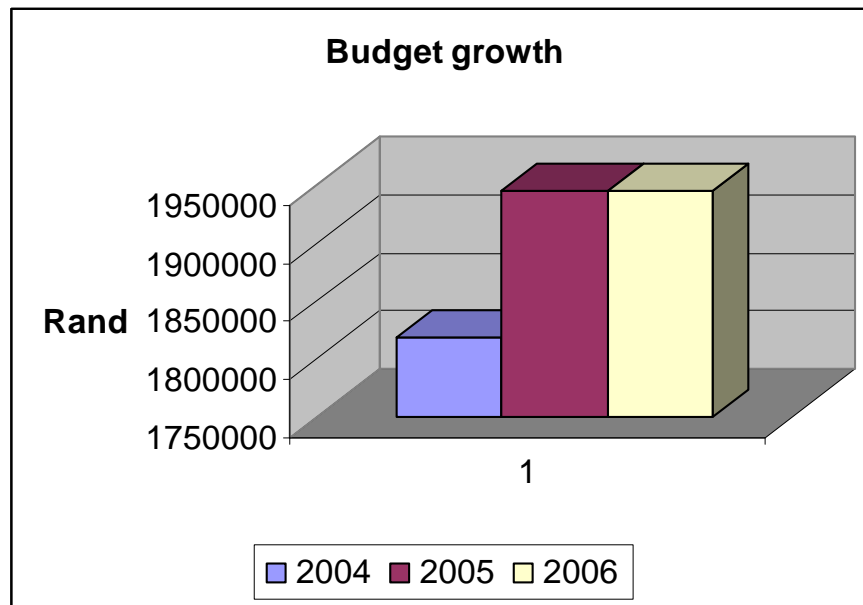
Kies die netto totaal van die werklike finansiële besteding (uitgawes) wat oor die afgelope drie jaar in u skool aangegaan is

Tabel (35) Netto besteding die afgelope drie jaar (laerskole)

Primary Schools- Ekurhuleni North	Total			Percentage		
	PR	TR	Chair	%PR	%TR	%Chair
Q14 School finances -						
<u>Budget - Net totals of the school's true financial</u>						
<u>expenditure over the past three years</u>						
2004 (Average- R 1 818 750)						
20000 - 50000	1	1	1	11.11	11.11	11.11
50000 -100000	0	0	0	0.00	0.00	0.00
100000 - 500000	0	0	0	0.00	0.00	0.00
500000-1000000	2	2	2	22.22	22.22	22.22
1.5 mil - 2 mil	2	2	3	22.22	22.22	33.33
2 mil - 2.5 mil	1	1	1	11.11	11.11	11.11
2.5 mil - 3 mil	2	1	0	22.22	11.11	0.00
2005 (Average- R 1 943 750)						
20000 - 50000	1	1	1	11.11	11.11	11.11
50000 -100000	0	0	0	0.00	0.00	0.00
100000 - 500000	0	0	0	0.00	0.00	0.00
500000-1000000	1	1	1	11.11	11.11	11.11
1.5 mil - 2 mil	3	3	4	33.33	33.33	44.44
2 mil - 2.5 mil	1	1	1	11.11	11.11	11.11
2.5 mil - 3 mil	2	1	0	22.22	11.11	0.00
2006 (Average- R 1 943 750)						
20000 - 50000	1	1	1	11.11	11.11	11.11
50000 -100000	0	0	0	0.00	0.00	0.00
100000 - 500000	0	0	0	0.00	0.00	0.00
500000-1000000	1	1	1	11.11	11.11	11.11
1.5 mil - 2 mil	3	3	3	33.33	33.33	33.33
2 mil - 2.5 mil	1	1	2	11.11	11.11	22.22
2.5 mil - 3 mil	2	2	1	22.22	22.22	11.11

Tabel 35 gee 'n duidelike uiteensetting van die steekproefskole (laerskole) se gemiddelde bestedingsbedrae vir die jare 2004, 2005 en 2006.

Uit bovermelde tabel is dit insiggewend om te sien dat sommige van die skole in die steekproef hul begrotingsbedrae vir twee jaar agtereenvolgens dieselfde gehou het (sien Figuur 4.5).

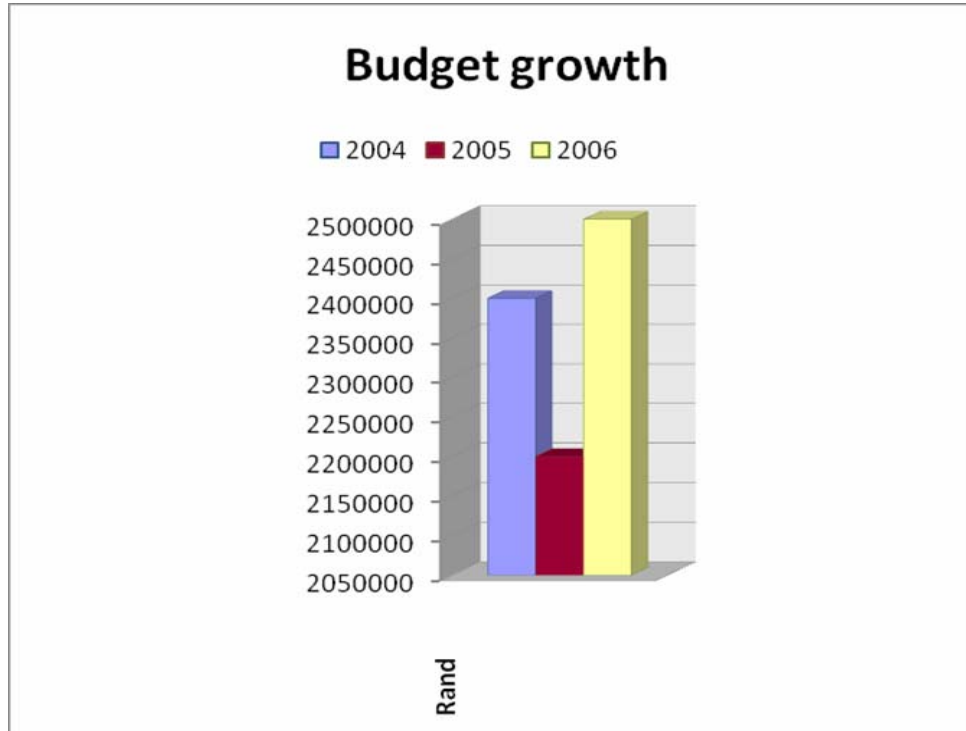
Figuur 4.5: 'n Analise van die gemiddelde begrotingsbedrag van die laerskole in die steekproef vanaf 2004 tot 2006 uitgebeeld as 'n kolomgrafiek.

Tabel (36) Netto besteding die afgelope drie jaar (hoërskole)

High Schools- Ekurhuleni North	Total			Percentage		
	PR	TR	Chair	%PR	%TR	%Chair
Q14 School finances -						
<u>Budget - Net totals of the school's true financial expenditure over the past three years</u>						
2004 (Average- R 2 400 000)						
20000 - 50000	0	0	0	0.00	0.00	0.00
50000 -100000	0	0	0	0.00	0.00	0.00
100000 - 500000	0	0	0	0.00	0.00	0.00
500000-1000000	0	0	0	0.00	0.00	0.00
1.5 mil - 2 mil	2	2	2	40.00	40.00	40.00
2 mil - 2.5 mil	2	2	2	40.00	40.00	40.00
2.5 mil - 3 mil	1	1	0	20.00	20.00	0.00
2005 (Average- R 2 200 000)						
20000 - 50000	0	0	0	0.00	0.00	0.00
50000 -100000	0	0	0	0.00	0.00	0.00
100000 - 500000	1	1	1	20.00	20.00	20.00
500000-1000000	0	0	0	0.00	0.00	0.00
1.5 mil - 2 mil	1	1	1	20.00	20.00	20.00
2 mil - 2.5 mil	1	1	1	20.00	20.00	20.00
2.5 mil - 3 mil	2	2	1	40.00	40.00	20.00
2006 (Average- R 2 500 000)						
20000 - 50000	0	0	0	0.00	0.00	0.00
50000 -100000	0	0	0	0.00	0.00	0.00
100000 - 500000	0	0	0	0.00	0.00	0.00
500000-1000000	1	1	1	20.00	20.00	20.00
1.5 mil - 2 mil	1	1	1	20.00	20.00	20.00
2 mil - 2.5 mil	0	0	0	0.00	0.00	0.00
2.5 mil - 3 mil	3	3	2	60.00	60.00	40.00

Tabel 36 verskaf 'n geheelbeeld oor die gemiddelde begrotingsbedrag wat die respondente van die onderskeie hoërskole in die steekproef vir die jare 2004, 2005 en 2006 bestuur het. Dit is opmerklik uit bovermelde tabel dat die meeste skole hul begrotingsbedrae vir 2005 met R 200 000 – 00 verminder het en dan weer vir 2006 met R 300 000 – 00 vermeerder het (sien Figuur 4.6).

Figuur 4.6: 'n Analise van die gemiddelde begrotingsbedrag van die hoërskole in die steekproef vanaf 2004 tot 2006 uitgebeeld as 'n kolomgrafiek.

Dit is verder opvallend dat die gemiddelde begrotings van die laerskole in die steekproef die afgelope drie jaar aansienlik minder was as dié van die hoërskole (sien Tabela 35 en 36).

Vraag 15:

Dui die uitkoms van u skool se finansiële bestuur oor die afgelope drie jaar aan deur die toepaslike opmerking op u verslae vir elke jaar weer te gee

Tabel (37) Uitkoms van finansiële bestuur die afgelope drie jaar (laerskole)

Primary Schools- Ekurhuleni North	Total			Percentage		
	PR	TR	Chair	%PR	%TR	%Chair
Q15 Budget Management -						
Outcome of financial management						
over the past three years						
2004						
Deficit	1	1	1	11.11	11.11	11.11
Balance	0	0	0	0.00	0.00	0.00
Surplus	4	4	4	44.44	44.44	44.44
2005						
Deficit	2	2	2	22.22	22.22	22.22
Balance	0	0	0	0.00	0.00	0.00
Surplus	3	3	3	33.33	33.33	33.33
2006						
Deficit	1	1	1	11.11	11.11	11.11
Balance	0	0	0	0.00	0.00	0.00
Surplus	4	4	4	44.44	44.44	44.44

Vraag 15 van die vraelys fokus op die uitslag van die onderskeie laer- en hoërskole in die steekproef se finansiële bestuur die afgelope drie jaar. Die kommentaar wat bogenoemde skole vanaf onafhanklike ouditeure ontvang het, lei tot bepaalde afleidings oor die finansiële kundigheid van finansiële komitees in hierdie skole.

Vanuit Tabel 37 is dit interessant om te sien dat die respondente van slegs vyf laerskole hierdie vraag (vraag 15) voltooi het.

Met verwysing na die vyf skole wat wel data verskaf het, het een skool in 2004 'n tekort aangedui en die ander vier 'n surplus in dieselfde jaar. Vir 2005 het twee skole 'n tekort aangedui en die oorblywende drie 'n surplus behaal. In 2006 het een skool 'n tekort aangedui en die res het 'n surplus aangeteken.

Tabel (38) Uitkoms van finansiële bestuur die afgelope drie jaar (hoërskole)

High Schools- Ekurhuleni North	Total			Percentage		
	PR	TR	Chair	%PR	%TR	%Chair
Q15 Budget Management -						
Outcome of financial management						
over the past three years						
2004						
Deficit	2	2	2	40.00	40.00	40.00
Balance	0	0	0	0.00	0.00	0.00
Surplus	2	2	2	40.00	40.00	40.00
2005						
Deficit	0	0	0	0.00	0.00	0.00
Balance	0	0	0	0.00	0.00	0.00
Surplus	4	4	4	80.00	80.00	80.00
2006						
Deficit	2	2	2	40.00	40.00	40.00
Balance	0	0	0	0.00	0.00	0.00
Surplus	3	3	3	60.00	60.00	60.00

Tabel 38 is 'n opsomming van die vyf hoërskole in die steekproef se finansiële resultate die afgelope drie jaar. Twee skole het vir 2004 'n tekort op hul finansiële state aangedui en nog twee ander skole 'n surplus, terwyl die laaste skool se respondente hulle nie oor hul skool se finansiële sake wou / kon uitspreek nie. Vir 2005 het vier skole 'n gesonde finansiële posisie weerspieël deur surplusse aan te teken en een skool se respondente het weereens nie die skool se finansiële stand verklaar nie. In 2006 het twee skole 'n tekort aangedui en die oorblywende drie het surplusse behaal.

Vrae 16 tot 19 van die vraelys fokus spesifiek op die respondente van die onderskeie laer- en hoërskole in die steekproef se kennis aangaande finansiële prosedures wat by hul skole gevolg word. Die respondente is ook toegelaat om meer as een opsie te kies in die beantwoording van die onderstaande vrae:

Vraag 16:

Dui die hoeveelheid jare aan waarin u skool finansiële state en rekords stoor

Tabel (39) Veilige bewaring van state en rekords (laerskole)

Primary Schools- Ekurhuleni North	Total		Percentage			
	PR	TR	Chair	%PR	%TR	%Chair
Q16 Record Keeping -						
<u>How many years are records kept?</u>						
Year 1						
Cheques / Payments	0	0	0	0.00	0.00	0.00
Receipts	0	0	0	0.00	0.00	0.00
Bank statements	0	0	0	0.00	0.00	0.00
Financial reports	0	0	0	0.00	0.00	0.00
Year 2						
Cheques / Payments	0	0	0	0.00	0.00	0.00
Receipts	0	0	0	0.00	0.00	0.00
Bank statements	0	0	0	0.00	0.00	0.00
Financial reports	0	0	0	0.00	0.00	0.00
Year 3						
Cheques/ Payments	0	0	0	0.00	0.00	0.00
Receipts	0	0	0	0.00	0.00	0.00
Bank statements	0	0	0	0.00	0.00	0.00
Financial reports	0	0	0	0.00	0.00	0.00
Year 4						
Cheques/ Payments	0	0	0	0.00	0.00	0.00
Receipts	0	0	0	0.00	0.00	0.00
Bank statements	0	0	0	0.00	0.00	0.00
Financial reports	0	0	0	0.00	0.00	0.00
Year 5						
Cheques/ Payments	5	5	5	55.56	55.56	55.56
Receipts	6	6	6	66.67	66.67	66.67
Bank statements	6	6	6	66.67	66.67	66.67
Financial reports	6	5	6	66.67	55.56	66.67
Year 10						
Cheques/ Payments	3	3	3	33.33	33.33	33.33
Receipts	3	3	3	33.33	33.33	33.33
Bank statements	3	3	3	33.33	33.33	33.33
Financial reports	3	4	3	33.33	44.44	33.33

Vraag 16 vereis van die respondente om 'n aanduiding te gee oor die hoeveelheid jare waarop finansiële rekords by hul skole in veilige bewaring gehou word.

Tabel 39 wys daarop dat die meerderheid skoolhoofde, SBL-voorsitters en SBL-tesouriere van die laerskole in die steekproef daarvan melding gemaak het dat rekords aangaande tjeks- en betalings, kwitansies, bankstate en finansiële verslae vir 'n tydperk van vyf jaar deur die skool op lêer gehou word. Hierdie beginsel is geregverdig en in lyn met gesonde rekeningkundige praktyk wat in die koöperatiewe wêreld gevolg word.

Tabel (40) Veilige bewaring van state en rekords (hoërskole)

High Schools- Ekurhuleni North	Total		Percentage			
	PR	TR	Chair	%PR	%TR	%Chair
Q16 Record Keeping -						
How many years are records kept?						
Year 1						
Cheques/ Payments	0	0	0	0.00	0.00	0.00
Receipts	0	0	0	0.00	0.00	0.00
Bank statements	0	0	0	0.00	0.00	0.00
Financial reports	0	0	0	0.00	0.00	0.00
Year 2						
Cheques/ Payments	0	0	0	0.00	0.00	0.00
Receipts	0	0	0	0.00	0.00	0.00
Bank statements	0	0	0	0.00	0.00	0.00
Financial reports	0	0	0	0.00	0.00	0.00
Year 3						
Cheques/ Payments	0	0	0	0.00	0.00	0.00
Receipts	0	0	0	0.00	0.00	0.00
Bank statements	0	0	0	0.00	0.00	0.00
Financial reports	0	0	0	0.00	0.00	0.00
Year 4						
Cheques/ Payments	0	0	0	0.00	0.00	0.00
Receipts	0	0	0	0.00	0.00	0.00
Bank statements	0	0	0	0.00	0.00	0.00
Financial reports	0	0	0	0.00	0.00	0.00
Year 5						
Cheques/ Payments	4	4	5	80.00	80.00	100.00
Receipts	5	5	5	100.00	100.00	100.00
Bank statements	4	4	4	80.00	80.00	80.00
Financial reports	4	4	4	80.00	80.00	80.00
Year 10						
Cheques/ Payments	1	1	0	20.00	20.00	0.00
Receipts	0	0	0	0.00	0.00	0.00
Bank statements	1	1	1	20.00	20.00	20.00
Financial reports	1	1	1	20.00	20.00	20.00

Tabel 40 verskaf 'n uiteensetting van die onderskeie hoërskole in die steekproef se kennis aangaande die finansiële prosedures wat by hul skole gevolg word in die bewaring van verslae en ander rekords.

Net soos by die laerskole het die meerderheid respondente van die hoërskole met sekerheid verklaar dat bankstate; finansiële verslae; tjeks ens. vir 'n tydperk van vyf jaar veilig bewaar word.

Vraag 17:

17.1 *Wie vereffen die salarisse van BL-personeel en BL-terreinwerkers by u skool?*

17.2 *Wie kontroleer salaris en lone uitbetalings by u skool?*

17.3 *Watter salarispakket (besoldigingsprogram) gebruik u skool?*

Tabel (41) Salarisse en lone (laerskole)

Primary Schools- Ekurhuleni North	Total			Percentage		
	PR	TR	Chair	%PR	%TR	%Chair
Q17 Payroll -						
<u>Who pays salaries and wages to SGB teachers and ground staff ?</u>						
Bookkeeper/Bursar	8	8	8	88.89	88.89	88.89
Deputy Principal	0	0	0	0.00	0.00	0.00
Principal	1	1	1	11.11	11.11	11.11
Secretary	0	0	0	0.00	0.00	0.00
<u>Who checks your salaries and wages run?</u>						
Principal	8	8	8	88.89	88.89	88.89
Deputy Principal	0	0	0	0.00	0.00	0.00
Chairperson of the SGB	3	4	4	33.33	44.44	44.44
<u>What payroll package do you use ?</u>						
VIP	2	2	3	22.22	22.22	33.33
Pastel	1	1	0	11.11	11.11	0.00
Edu Access	1	1	1	11.11	11.11	11.11

Vraag 17 van die vraelys handel oor prosedures wat gevolg word met betrekking tot die betaling van SBL-personeel soos onderwysers, administratiewe- en terreinpersoneel.

Tabel 41 bestaan uit data van die onderskeie laerskole in die steekproef en werp lig op die kennis van skoolhoofde, SBL-voorsitters en SBL-tesouriere betreffende die hantering van salarisse op 'n maandelikse basis. Wat vraag 17.1 betref het die meerderheid respondente (88,89%) bevestig dat salarisse en lone aan SBL-onderwysers en terreinwerkers deur die skool se boekhouer of tesourier behartig word.

Met betrekking tot vraag 17.2 het die meerderheid respondente daarop gewys dat die skoolhoof die vereffening van salarisse op 'n gereelde grondslag kontroleer. Sommige respondente het ook daarop gewys dat die skoolhoof en SBL-voorsitter gesamentlik hierdie rol vertolk.

Weinig respondente het vraag 17.3 beantwoord wat daarop mik om die besoldigingspakket (rekenaarprogram) van skole vas te stel. Die klein hoeveelheid respondente wat wel terugvoering gegee het, het die VIP (22,22%); Pastel (11,11%) en Edu Access (11,11%) programme aangedui wat algemeen bekend is in die sakewêreld.

Tabel (42) Salarisse en lone (hoërskole)

High Schools- Ekurhuleni North	Total			Percentage		
	PR	TR	Chair	%PR	%TR	%Chair
Q17 Payroll -						
<u>Who Pays salaries and wages to SGB teachers and ground staff ?</u>						
Bookkeeper/Bursar	5	5	5	100.00	100.00	100.00
Deputy Principal	0	0	0	0.00	0.00	0.00
Principal	0	0	0	0.00	0.00	0.00
Secretary	0	0	0	0.00	0.00	0.00
<u>Who checks your salaries and wages run?</u>						
Principal	4	4	4	80.00	80.00	80.00
Deputy Principal	1	1	2	20.00	20.00	40.00
Chairperson of the SGB	1	1	1	20.00	20.00	20.00
<u>What payroll package do you use?</u>						
VIP	1	1	1	20.00	20.00	20.00
Pastel	3	3	3	60.00	60.00	60.00
Edu Access	0	0	0	0.00	0.00	0.00
Other	1	1	1	20.00	20.00	20.00

Tabel 42 verteenwoordig data wat deur die respondente van die vyf hoërskole in die steekproef voorsien is aangaande hul kennis oor prosedures wat by hul betrokke skole gevolg word met die vergoeding van SBL-personeel (onderwysers, administratiewe- en terreinpersoneel). Die respondente van al vyf skole (100%) het vraag 17.1 beantwoord deur te bevestig dat die boekhouer of tesourier die salarisse van SBL-onderwysers en SBL-grondpersoneel hanteer.

Met betrekking tot vraag 17.2 het die meerderheid respondente (80%) net soos met die laerskole in die steekproef die skoolhoof uitgewys as die aangewese persoon wat salarisuitbetalings monitor en kontroleer. Sekere respondente het ook die adjunkhoof en SBL-voorsitter aangedui as bykomende lede wat die skoolhoof in hierdie verband ondersteun.

Wat vraag 17.3 betref het die meerderheid respondente (60%) te kenne gegee dat hul skole gebruik maak van die Pastel- rekenaarprogram om salarisse en lone van BL-personeel te finaliseer en uit te betaal.

Vraag 18:

18.1 *Wie neem die besluite oor die kwytskelding van skoolfonds by u skool?*

18.2 *Wie is daarvoor verantwoordelik om skoolgelde vir u skool in te vorder?*

Tabel (43) Invordering- en kwytskelding van skoolgelde (laerskole)

Primary Schools- Ekurhuleni North	Total			Percentage		
	PR	TR	Chair	%PR	%TR	%Chair
Q18 School Fees -						
<u>Who makes the decisions on the school's exemptions policy?</u>						
Bookkeeper	1	1	1	11.11	11.11	11.11
Principal	5	5	5	55.56	55.56	55.56
Deputy Principal	1	1	1	11.11	11.11	11.11
Chairperson of the SGB	7	7	7	77.78	77.78	77.78
<u>Who is responsible for the collection of school fees ?</u>						
Bookkeeper	6	6	6	66.67	66.67	66.67
Secretaries	2	3	1	22.22	33.33	11.11
Teachers	0	0	1	0.00	0.00	11.11
Principal	1	0	1	11.11	0.00	11.11

Vraag 18 op die vraelys probeer duidelikheid verkry onder die laer- en hoërskool-respondente ten opsigte van watter individue uiteindelik die finale besluit neem oor die vrystelling van skoolfonds vir sekere behoeftige leerders (m.a.w. leerders wie se ouers glad-nie in staat is om skoolfonds by te dra nie). Vraag 18 het verder ten doel om vas te stel watter partye daarvoor verantwoordelik is om skoolgelde in te vorder by die skool.

Dit is merkbaar vanuit Tabel 43 dat die meerderheid laerskoolrespondente vraag 18.1 met meer as een opsie benader het. Dit blyk uit hierdie vraag dat die skoolhoof en voorsitter van die SBL meestal in 'n noue band saamwerk wanneer die kwytstelling van skoolfonds vir sekere leerders oorweeg word.

Met betrekking tot vraag 18.2 toon die data dat verskeie respondente effens onseker was oor wie daarvoor verantwoordelik is om skoolgelde by hul betrokke skole op te neem en te administreer. Die meerderheid respondente het aangedui dat die skool se boekhouer hierdie funksie uitvoer (66,67%) wat die korrekte opsie is. Sommige respondente (33,33%) is egter onder die indruk dat die sekretariële werkers skoolgelde verhaal en rekeningkundig aanteken. Ander respondente is weer onder die persepsie dat die skoolhoof en onderwysers die invordering van skoolfonds behartig.

Tabel (44) Invordering- en kwytstelling van skoolgelde (hoërskole)

High Schools- Ekurhuleni North	Total			Percentage		
	PR	TR	Chair	%PR	%TR	%Chair
Q18 School Fees -						
<u>Who makes the decisions on the school's exemptions policy?</u>						
Bookkeeper	0	0	0	0.00	0.00	0.00
Principal	2	2	3	40.00	40.00	60.00
Deputy Principal	0	1	0	0.00	20.00	0.00
Chairperson of the SGB	4	4	4	80.00	80.00	80.00
<u>Who is responsible for the collection of school fees ?</u>						
Bookkeeper	4	4	4	80.00	80.00	80.00
Secretaries	1	0	0	20.00	0.00	0.00
Teachers	0	1	0	0.00	20.00	0.00
Principal	0	0	1	0.00	0.00	20.00

Tabel 44 lewer 'n uiteensetting oor die onderskeie hoërskole in die steekproef se siening betreffende die toepassing van besluite rakende die kwytskelding van skoolfonds. Tabel 44 verskaf ook 'n opsomming oor die belanghebbendes wat daarvoor verantwoordelik is om skoolfonds in te vorder.

Bovermelde data rakende vraag 18.1 wys dit duidelik dat die meerderheid skoolhoofde, SBL-voorsitters en SBL-tesouriere meer as een opsie gekies het. Dit blyk dat die SBL-voorsitter die meeste gesag in hoërskole het wanneer die kwytskelding van skoolfonds geadministreer word. Dit is verder opmerklik dat die skoolhoof ook by die proses betrek word en 'n leidende rol saam met die SBL-voorsitter in hierdie verband speel.

Wat die insameling van skoolfonds betref (vraag 18.2) het die meerderheid respondente (80%) beklemtoon dat die boekhouders van hul onderskeie skole hierdie funksie met lof verrig. Enkele respondente het egter aangedui dat die administratiewe werkers (sekretaresse), onderwysers en skoolhoofde by hul skole die invordering van skoolgelde uitvoer.

Vraag 19

19.1 Word betalings wat R 5000-00 en meer oorskry, gekontroleer? Ja / Nee

Indien ja, deur wie?

19.2 Wie het tekenreg op die skool se bankrekening?

19.3 Watter rekeningkundige pakket gebruik u skool?

Tabel (45) Administratiewe pligte (laerskole)

Primary Schools- Ekurhuleni North	Total			Percentage		
	PR	TR	Chair	%PR	%TR	%Chair
Q19 Admin responsibilities -						
<u>Do payments over R5000.00 get checked? If yes, by who?</u>						
Deputy Principal	4	5	4	44.44	55.56	44.44
Principal	8	8	8	88.89	88.89	88.89
Chairperson of the SGB	4	4	4	44.44	44.44	44.44

Who has signing authority on the school's bank account?

Bookkeeper	4	4	4	44.44	44.44	44.44
HOD's	2	2	2	22.22	22.22	22.22
Deputy Principal	6	6	6	66.67	66.67	66.67
Principal	8	8	8	88.89	88.89	88.89
Chairperson of the SGB	4	4	4	44.44	44.44	44.44
Teachers	0	0	0	0.00	0.00	0.00

What accounting package does your school use?

Pastel	2	2	2	22.22	22.22	22.22
Quick Book	1	1	1	11.11	11.11	11.11
Edu Access	0	0	0	0.00	0.00	0.00
Micro Ledger	0	0	0	0.00	0.00	0.00
Other	6	6	6	66.67	66.67	66.67

Vraag 19 van die vraelys fokus op die administratiewe pligte van verskillende individue by die onderskeie laer- en hoërskole in die steekproef met betrekking tot finansies.

Die meerderheid respondente (88,89%) van die laerskole in die steekproef is volgens Tabel 45 (vraag 19.1) van mening dat die skoolhoof in die meeste gevalle transaksies (betalings) van R 5000-00 of meer kontroleer. Verskeie respondente het ook aangedui dat die adjunkhoof en SBL-voorsitter by hul skole hierdie rol vertolk.

Met betrekking tot vraag 19.2 blyk dit dat tekenreg op die skool se bankrekening hoofsaaklik aan die hoof, adjunkhoof, SBL-voorsitter en die skool se boekhouer toegeken word. Magtiging om bogenoemde funksie uit te voer sal van skool tot skool verskil. Skoolbeheerliggame sal die skool se finansiële beleid moet raadpleeg om klaring oor hierdie kwessie te kry.

Vraag 19.3 verlang van die respondente om 'n aanduiding te gee oor die rekeningkundige program wat hul skole gebruik vir die suksesvolle bestuur van fondse. Bovermelde data wys daarop dat die meerderheid respondente (66,67%) 'n rekeningkundige pakket gebruik wat nie in die vraelys as opsie verskaf word nie. Sekere respondente het wel by die "other" opsie aangedui dat hul skole onder andere *Edupac* en *Pencilbox* gebruik. Dit is ook moontlik dat die meerderheid respondente onseker was oor die spesifieke pakket wat hul skole gebruik en daarom die "other" opsie uitgeoefen het.

Tabel (46) Administratiewe pligte (hoërskole)

High Schools- Ekurhuleni North	Total			Percentage		
	PR	TR	Chair	%PR	%TR	%Chair
Q19 Admin Responsibilities -						
Do payments over R5000.00 get checked? If yes, by who?						
Deputy Principal	2	2	2	40.00	40.00	40.00
Principal	4	4	4	80.00	80.00	80.00
Chairperson of the SGB	5	5	5	100.00	100.00	100.00
Who has signing authority on the school 's bank account?						
Bookkeeper	2	2	2	40.00	40.00	40.00
HOD's	1	1	1	20.00	20.00	20.00
Deputy Principal	4	4	4	80.00	80.00	80.00
Principal	5	5	5	100.00	100.00	100.00
Chairperson of the SGB	4	4	4	80.00	80.00	80.00
Teachers	0	0	0	0.00	0.00	0.00
What accounting package does your school use ?						
Pastel	4	4	4	80.00	80.00	80.00
Quick Book	1	1	1	20.00	20.00	20.00
Edu Access	0	0	0	0.00	0.00	0.00
Micro Ledger	0	0	0	0.00	0.00	0.00
Other	0	0	0	0.00	0.00	0.00

Tabel 46 verskaf opsommende inligting oor die verskeie respondente van die hoërskole in die steekproef se administratiewe verantwoordelikhede wanneer fondse (finansies) ter sprake is. Met betrekking tot vraag 19.1 het die respondente van al vyf hoërskole (100%) daarop gewys dat die SBL-voorsitter betalings (vir dienste gelewer aan die skool of aankope) van R 5000-00 of meer magtig by hul onderskeie skole. Sekere van die respondente het ook daarvan melding gemaak dat die hoof en adjunkhoof, tesame met die SBL-voorsitter kontrole oor hoë koste transaksies uitoefen.

Wat vraag 19.2 behels het die meerderheid respondente aangedui dat die hoof, SBL-voorsitter en adjunkhoof die enigste partye by die skool is wat tekenreg op die skool se bankrekening het.

Ooreenstemmend met die laerskole in die steekproef verskil die hoërskole se finansiële sisteme en prosedures ook van skool tot skool. Die rede hiervoor is dat skole se finansiële beleide en uitgangspunte anderste daaruit sien wat veroorsaak dat bepaalde regte aan sekere individue toegestaan word en aan ander, nie.

Die respondente van vier uit vyf skole (80%) het by vraag 19.3 bevestig dat die *Paste!*-rekeningkundige program by hul skole aangewend word om finansiële funksies uit te voer en te vergemaklik. Die respondente van die oorblywende skool het weer daarop gewys dat die *Quick Book*- rekeningkundige pakket by hul skool in werking is.

Vraag 20: *Watter kommentaar het u skool ontvang vanaf die ouditeur die afgelope drie jaar betreffende die skool se finansiële state?*

Tabel (47) Finansiële verslaggewing (laerskole)

Primary Schools- Ekurhuleni North	Total			Percentage		
	PR	TR	Chair	%PR	%TR	%Chair
Q20 Financial Report -						
<u>Comment from the auditor on financial statements over the past three years</u>						
2004						
Unconditionally approved	6	6	5	66.67	66.67	55.56
Conditionally approved	3	3	4	33.33	33.33	44.44
Not approved	0	0	0	0.00	0.00	0.00
2005						
Unconditionally approved	6	6	6	66.67	66.67	66.67
Conditionally approved	3	3	2	33.33	33.33	22.22
Not approved	0	0	1	0.00	0.00	11.11
2006						
Unconditionally approved	5	5	5	55.56	55.56	55.56
Conditionally approved	4	4	4	44.44	44.44	44.44
Not approved	0	0	0	0.00	0.00	0.00

Vraag 20 van die vraelys het die onderskeie respondente van die laer- en hoërskole in die steekproef versoek om verslag te lewer oor die finansiële stand van hul betrokke skole die afgelope drie jaar. Die betrokke respondente moes eenvoudig net aandui of hul finansiële verslae voorwaardelik, onvoorwaardelik of glad nie deur 'n onafhanklike ouditeur goedgekeur is nie.

Vanuit tabel 47 het die laerskool respondente laat blyk dat die meerderheid skole in 2004 (66,67%), 2005 (66,67%) en 2006 (55,56%) hul finansies rekenkundig korrek en met groot deursigtigheid bestuur het (*unconditionally approved*).

'n Interessante waarneming vanuit bovermelde tabel is dat die SBL-voorsitters van sommige skole nie heeltewel seker was oor die uitkoms van hul finansiële verslae vir die tydperke 2004 en 2005 nie.

Tabel (48) Finansiële verslaggewing (hoërskole)

High Schools- Ekurhuleni North	Total			Percentage		
	PR	TR	Chair	%PR	%TR	%Chair
Q20 Financial Report -						
<u>Comment from the auditor on financial statements over the past three years</u>						
2004						
Unconditionally approved	5	5	4	100.00	100.00	80.00
Conditionally approved	0	0	0	0.00	0.00	0.00
Not approved	0	0	0	0.00	0.00	0.00
2005						
Unconditionally approved	5	5	4	100.00	100.00	80.00
Conditionally approved	0	0	0	0.00	0.00	0.00
Not approved	0	0	0	0.00	0.00	0.00
2006						
Unconditionally approved	5	5	4	100.00	100.00	80.00
Conditionally approved	0	0	0	0.00	0.00	0.00
Not approved	0	0	0	0.00	0.00	0.00

Tabel 48 verwys na die onderskeie hoërskole in die steekproef se data aangaande die kommentaar wat onafhanklike ouditeure die afgelope drie jaar oor hul skole gelewer het.

Wat 2004, 2005 en 2006 aanbetref het die meerderheid respondente (tussen 80 en 100%) aangedui dat die finansiële verslae van hul skole 'onvoorwaardelik' goedgekeur was.

Vraag 21:

Hoeveel nie-departementele personeel was die afgelope drie jaar deur die skoolbeheerliggaam in diens geneem?

Tabel (49) Beheerliggaamposte die afgelope drie jaar (laerskole)

Primary Schools- Ekurhuleni North	Total			Percentage		
	PR	TR	Chair	%PR	%TR	%Chair
Q21 School Income -						
<u>Non-departmental staff employed by the SGB</u>						
<u>over the past three years</u>						
2004 -						
Admin staff	16			2		
Ground staff	26			3		
SGB educators	63			7		
2005 -						
Admin staff	17			2		
Ground staff	29			3		
SGB educators	66			7		
2006 -						
Admin staff	18			2		
Ground staff	32			4		
SGB educators	67			7		

Vraag 21 van die vraelys het van die skoolhoofde van die verskillende laer- en hoërskole in die steekproef vereis om die getal onderwysers, terreinwerkers en administratiewe personeel wat by hul onderskeie skole deur die SBL indiens geneem is, (gedurende 2004, 2005 en 2006) aan te dui. Die doel van hierdie vraag was om betroubare afleidings oor die skole in die steekproef se ingesteldheid teenoor SBL-posverskaffing te maak. Hierdie data maak dit ook verder moontlik om sekere afleidings oor die finansiële bedrewenheid en kundigheid van die onderskeie skole te maak.

Tabel 49 verskaf 'n opsomming oor die hoeveelheid SBL-personeel wat die afgelope drie jaar deur die onderskeie laerskole indiens geneem is. Die feit dat bogenoemde skole elkeen jaarliks tussen 12 en 13 addisionele personeellede (terrein, administratiewe en onderwyspersoneel) aangestel het en vanuit die skoolfonds betaal het, getuig van hulle finansiële bekwaamheid en positiewe houding teenoor behoeftes in die onderwysprofessie.

Tabel (50) Beheerliggaamposte die afgelope drie jaar (hoërskole)

High Schools- Ekurhuleni North	Total			Percentage		
	PR	TR	Chair	PR	TR	Chair
Q21 School income -						
<u>Non-departmental staff employed by the SGB</u>						
<u>over the past three years</u>						
2004 -						
Admin staff	14			3		
Ground staff	14			3		
SGB educators	48			10		
2005 -						
Admin staff	14			3		
Ground staff	15			3		
SGB educators	41			8		
2006 -						
Admin staff	15			3		
Ground staff	15			3		
SGB educators	49			10		

Met betrekking tot bovermelde tabel (Tabel 50) is dit duidelik dat die data van die laer- en hoërskole baie ooreenstem. Die gemiddelde hoeveelheid SBL-personeel per hoërskool wissel tussen 14 en 16 per jaar.

Vraag 22:

Gee asseblief 'n aanduiding van die bedrag wat huidiglik in u skool se spaarrekening belê word

Tabel (51) Fondse belê in spaarrekening (laerskole)

Primary Schools- Ekurhuleni North	Total			Percentage		
	PR	TR	Chair	%PR	%TR	%Chair
Q22 Investment -						
<u>Approximate amount invested in the school's savings account over the past three years</u>						
2004 (Average- R 471 111-00)						
10000 - 20000		2			22.22	
20000 - 50000		0			0.00	
50000 - 100000		0			0.00	
100000 - 200000		1			11.11	
200000 - 400000		0			0.00	
400000 - 600000		0			0.00	
600000 - 1000000		2			22.22	
1000000 +		2			22.22	
2005 (Average- R 471 111-00)						
10000 - 20000		2			22.22	
20000 - 50000		0			0.00	
50000 - 100000		0			0.00	
100000 - 200000		1			11.11	
200000 - 400000		0			0.00	
400000 - 600000		0			0.00	
600000 - 1000000		2			22.22	
1000000 +		2			22.22	
2006 (Average- R 493 333-00)						
10000 - 20000		2			22.22	
20000 - 50000		0			0.00	
50000 - 100000		0			0.00	
100000 - 200000		0			0.00	
200000 - 400000		1			11.11	
400000 - 600000		0			0.00	
600000 - 1000000		2			22.22	
1000000 +		2			22.22	

Vraag 22 van die vraelys nooi die onderskeie tesouriere van die laer- en hoërskole in die steekproef om 'n geraamde bedrag wat oor die afgelope drie jaar in die skool se spaarrekening gedeponeer is, aan te dui.

Sewe uit nege laerskole het volgens Tabel 51 inligting oor fondse in 'n spaarrekening verskaf. Twee ander skole het die vraag nie beantwoord nie en 'geen belegging' aangedui.

Wat die gemiddelde bedrag in die skool se spaarrekening aan die einde van die 2004, 2005 en 2006 aanbetref wil dit voorkom asof die laerskole op 'n konsekwente wyse om en by dieselfde bedrae geld ingesamel het. Die aanname wat hieruit gemaak kan word is dat die betrokke laerskole redelik standvastig op finansiële gebied vertoon.

Tabel (52) Fondse belê in spaarrekening (hoërskole)

High Schools- Ekurhuleni North	Total			Percentage		
	PR	TR	Chair	PR	TR	Chair
Q22 Investment -						
<u>Approximate amount invested in the school's savings account over the past three years</u>						
2004 (Average- R 54 000-00)						
10000 - 20000		1			20.00	
20000 - 50000		1			20.00	
50000 - 100000		0			0.00	
100000 - 200000		1			20.00	
200000 - 400000		0			0.00	
400000 - 600000		0			0.00	
600000 - 1000000		0			0.00	
1000000 +		0			0.00	
2005 (Average- R 130 000-00)						
10000 - 20000		0			0.00	
20000 - 50000		1			20.00	
50000 - 100000		0			0.00	
100000 - 200000		1			20.00	
200000 - 400000		1			20.00	
400000 - 600000		0			0.00	
600000 - 1000000		0			0.00	
1000000 +		0			0.00	
2006 (Average- R 250 000-00)						
10000 - 20000		0			0.00	
20000 - 50000		1			20.00	
50000 - 100000		0			0.00	
100000 - 200000		1			20.00	
200000 - 400000		1			20.00	
400000 - 600000		1			20.00	
600000 - 1000000		0			0.00	
1000000 +		0			0.00	

Tabel 52 wys daarop dat die SBL-tesouriere van drie hoërskole data oor fondse in hul betrokke skole se spaarrekenings vir 2004 en 2005 verskaf het. Wat 2006 betref het 'n vierde tesourier inligting verskaf oor fondse wat in sy / haar skool se spaarrekening belê is.

Die vyfde respondent het glad-nie hierdie vraag beantwoord nie wat daarop kan dui dat daar dalk 'n afwesigheid van fondse in sodanige skool se spaarrekening kan wees.

Die gemiddelde bedrag wat die onderskeie hoërskole gedurende 2004 en 2005 in hul spaarrekenings belê het staan op R 54 000-00 en R 130 000-00 onderskeidelik. Dit is opvallend dat die bedrae in die spaarrekening binne 'n kwessie van 'n jaar by meeste skole verdubbel het. Hierdie bedrae dui nie net op die invloed van verskillende inkomstegroepe in die onderskeie skoolgemeenskappe nie, maar ook op die kundigheid van die verskillende skoolbeheerliggame wat hulle in staat stel om meer of minder geld te spaar.

Vraag 23:

Watter finansiële projekte het u skool geloods oor die afgelope drie jaar?

Tabel (53) Finansiële projekte die afgelope drie jaar (laerskole)

Primary Schools- Ekurhuleni North	Total			Percentage		
	PR	TR	Chair	%PR	%TR	%Chair
Q23						
Financial						
Projects -						
Financial						
projects						
launched						
over the						
past three						
years						
2004						
Project	Classrooms etc.	Offices etc.	Staffroom etc.			
Budgeted amount	747000	215000	235000			
Actual amount spent	755000	235000	235000			
2005						
Project	Classrooms etc.	Swimmingpool etc.	Swimmingpool etc.			
Budgeted amount	185000	85000	85000			
Actual amount spent	177000	82000	82000			
2006						
Project	Technology centre etc.	Athletics grandstand etc.	Athletics grandstand etc.			
Budgeted amount	1230000	170000	170000			
Actual amount spent	1136000	172000	172000			

Vraag 23 van die vraelys is 'n oop-einde vraag wat die respondente van die onderskeie laer- en hoërskole in die steekproef versoek om inligting te verskaf oor finansiële projekte wat hul onderskeie skole die afgelope drie jaar aangepak het.

Die feit dat die respondente elke projek moes benoem sowel as die bedrae wat daarvoor begroot was, sal bepaalde afleidings oor skole se finansiële gesondheid en hul skoolbeheerliggame se finansiële vernuf moontlik maak.

Die data vanuit Tabel 53 reflekteer bedrae wat voorsien is deur die skoolhoofde, SBL-voorsitters en SBL-tesouriere van die laerskole in die steekproef. Die vernaamste projekte wat die meerderheid skole in 2004, 2005 en 2006 aangepak het, was die aanbou van klas- en personeelkamers; die opgradering van administratiewe kantore en die verbetering van sportfasiliteite. Een spesifieke skool in die steekproef het onder andere vir 2006 bevestig dat hul SBL begroot het vir die aanbou van 'n Tegnologiesentrum ter waarde van R 1000 000-00. Die afleiding wat ons hieruit kan maak is dat sekere skole wel oor die finansiële kapasiteit en kundige mannekrag beskik om sulke projekte suksesvol uit te voer.

Met betrekking tot fondsinsamelings het die meeste skole gebruik gemaak van 'pretdae' waar die leerders 'n voorafbepaalde bedrag aan die skool betaal en dan byvoorbeeld waterkaskenades, kaskarry en vertonings van kunstenaars geniet. Die inkomste wat hieruit gegenereer word, word aangewend om 'n bydrae te lewer vir die delging van onkoste wat aangegaan word om bovermelde projekte met relatiewe sukses af te handel.

Tabel (54) Finansiële projekte die afgelope drie jaar (hoërskole)

High Schools- Ekurhuleni North	Total			Percentage		
	PR	TR	Chair	PR	TR	Chair
Q23 Financial Projects						
Financial projects launched over the past three years						
2004						
Project	Paving	Paving	Paving			
Budgeted amount	215000	215000	215000			
Actual amount spent	118850	118850	118850			
2005						
Project	Classroom revamp	Classroom revamp	Classroom revamp			
Budgeted amount	95000	95000	95000			
Actual amount spent	28000	28000	28000			
2006						
Project	Staffroom	Staffroom	Staffroom			
Budgeted amount	100000	100000	100000			
Actual amount spent	28000	28000	28000			

Tabel 54 voorsien opsommende data oor finansiële projekte wat oor die afgelope drie jaar deur die onderskeie hoërskole in die steekproef geloods is. Dit is opvallend uit bovermelde tabel dat die finansiële behoeftes van laer- en hoërskole in baie opsigte dieselfde is. Die data wys ook dat die skole uit die middel-inkomstegroepe die enigste skole is wat finansiële projekte van stapel stuur.

Bovermelde tabel wys dit duidelik dat klaskamers, personeelkamers en sementblaaie die vernaamste projekte was wat deur skoolhoofde, SBL-voorsitters en SBL-tesouriere aangedui is.

'n Interessante verskynsel met betrekking tot Tabel 54 is die feit dat daar gedurende 2004, 2005 en 2006 geweldig baie geld bespaar is op sekere projekte. Fondsinsamelings en donasies kan ook 'n bydraende faktor wees wat die uitgawes vir elke projek in 'n groot mate verminder het.

Een spesifieke skool het in hierdie verband aangedui dat hul gholfdag 'n profyt van R 60 453-00 getoon het wat 'n groot finansiële inspuiting is en definitief die druk op finansiële projekte verlig.

Vraag 24:

Gee asseblief 'n aanduiding van die area (s) binne die sfeer van finansiële bestuur waar daar huidiglik leemtes in u skool is

Tabel (55) Leemtes in finansiële bestuur (laerskole)

Primary Schools- Ekurhuleni North	Total			Percentage		
	PR	TR	Chair	%PR	%TR	%Chair
<u>Q24 Future Financial Training -</u>						
<u>Area (s) of financial management</u>						
<u>that is / are currently the weakest:</u>						
Budgeting	1	2	1	11.11	22.22	11.11
Asset management	1	3	1	11.11	33.33	11.11
Financial procedures / control	1	2	1	11.11	22.22	11.11
Financial reporting	2	3	3	22.22	33.33	33.33
Infrastructure (e.g. computers)	3	1	1	33.33	11.11	11.11
Other	0	0	0	0.00	0.00	0.00

Vraag 24 is 'n semi oop-einde vraag waarin die laer- en hoërskoolrespondente versoek is om 'n aanduiding te gee van area (s) binne die sfeer van finansiële bestuur waar daar, na hulle mening, leemtes in hulle (en die SBL) kundigheid was.

Tabel 55 is 'n uiteensetting van leemtes wat deur die respondente van laerskole gekies is. Die resultaat, in rangorde geplaas vanaf die aspek met die grootste leemte tot die aspek met die minste probleme, is: *Financial reporting; the Creation of infrastructure; Asset management; Financial procedures; Budgeting; and Other.*

Tabel (56) Leemtes in finansiële bestuur (hoërskole)

High Schools- Ekurhuleni North	Total			Percentage		
	PR	TR	Chair	%PR	%TR	%Chair
Q24 Future Financial Training -						
Area (s) of financial management						
that is / are currently the weakest:						
Budgeting	1	1	1	20.00	20.00	20.00
Asset management	2	3	2	40.00	60.00	40.00
Financial procedures / control	2	3	3	40.00	60.00	60.00
Financial reporting	1	1	2	20.00	20.00	40.00
Infrastructure (e.g. computers)	2	2	3	40.00	40.00	60.00
Other	1	1	1	20.00	20.00	20.00

Tabel 56 gee 'n opsomming van finansiële leemtes wat deur die respondente van die hoërskole in die steekproef geïdentifiseer is. Die uitslag, in rangorde geplaas vanaf die aspek met die grootste leemte tot die aspek met die minste hindernisse, is: *Financial procedures; the Creation of infrastructure; Asset management; Financial reporting; Budgeting; and Other.*

Dit is duidelik uit bovermelde tabelle dat die laer- en hoërskoolrespondente in die steekproef om en by dieselfde behoeftes rakende finansiële bestuur beleef.

4.3 Opsommend

Vanuit bovermelde verkwantifiseerde inligting het my navorsing aangetoon dat skoolhoofde en finansiële komitees van skoolbeheerliggame gebrekkige deurlopende formele, finansiële opleiding geniet. Daar bestaan 'n groot behoefte na 'n raamwerk wat voorstelle ter verbetering van finansiële kundigheid onder finansiële komiteelede van laer- en hoërskole sal teweegbring. Die volgende hoofstuk sal daarop fokus om probleemoplossende wenke ter verskerping van finansiële kundigheid te gee.

Hoofstuk 5: Samevatting en aanbevelings

5.1 Inleiding

Hoofstuk 4 het die bevindings van beide die literatuurstudie en die semi-gestruktureerde vraelyste in konteks tentoongestel. Hoofstuk 5 sal 'n uitgebreide opsomming en aanbevelings voorsien vir die verbetering van finansiële kundigheid onder SBL -lede (spesifiek lede van finansiële komitees).

Dit is van uiterste belang om te bepaal of hierdie studie die vrae beantwoord het wat in hoofstuk 1 geopper is. Verder is dit ook belangrik om te bepaal of die doelwitte wat in bogenoemde hoofstuk gestel is, bereik is.

Die volgende vrae is gestel:

1. Op watter kennis steun finansiële komitees in hulle finansiële besluitneming?
2. Hoe bevoeg / bedrewe is finansiële komitees ten opsigte van finansiële vaardighede?
3. Watter verband is daar tussen die skole se finansiële posisie en die finansiële kennis / opleiding van die finansiële komitees?

5.2. Bevindinge rakende bovermelde vrae

Die versamelde data wys daarop dat die gemiddelde ervaring van laer- en hoërskoolhoofde in hul ampte op 12 jaar bereken word.

Wat finansiële kundigheid aanbetref, beskik nie een van die laerskoolhoofde oor 'n graad in finansiële bestuur nie. Die data bevestig verder dat slegs twee van die laerskoolhoofde 'n diploma of sertifikaat in finansiële bestuur verwerf het. Met betrekking tot die hoërskole in die steekproef toon die data dat slegs een van die hoofde 'n diploma of sertifikaat in finansiële bestuur deurloop het, terwyl 'n ander hoof 'n nagraadse kwalifikasie behaal het.

Die finansiële kwalifikasies van beide laer- en hoërskole se SBL-voorsitters is kommerwekkend. Slegs een uit die nege laerskoolvoorsitters het 'n finansiële kwalifikasie, terwyl twee uit vyf hoërskoolvoorsitters 'n nagraadse kwalifikasie verwerf het.

Die finansiële kwalifikasies van tesouriere in die steekproef is gering. Slegs een laerskoolrespondent het 'n graad verwerf, terwyl 'n ander 'n diploma of sertifikaat behaal het. Wat die hoërskoolrespondente betref, het slegs twee 'n graad verwerf en die oorblywende drie geen vorm van kwalifikasie behaal nie.

Die finansiële kwalifikasies van boekhouders blyk bevredigend te wees aangesien twee laerskoolhoofde aangedui het dat hul boekhouders 'n graad verwerf het en 'n verdere drie hoofde 'n diploma of sertifikaat-kwalifikasie onder hul boekhouders uitgewys het. Drie uit die vyf hoërskoolhoofde het aangedui dat hul boekhouders oor 'n diploma of sertifikaat beskik wat 'n kwalifikasie in *Cost Accounting* insluit, terwyl 'n vierde hoof aangedui het dat sy boekhouer 'n nagraadse kwalifikasie behaal het.

Wat die laer- en hoërskole in die steekproef aanbetref is dit opmerklik dat die gemiddelde ervaring van hoërskoolhoofde (10 jaar) en hul boekhouders (7.5 jaar) as lede van die finansiële komitee, relatief meer is as die gemiddelde ervaring van laerskoolhoofde (6 jaar) en hul boekhouders (6 jaar).

Met betrekking tot finansiële opleiding het die meerderheid laerskoolhoofde (66,67%) te kenne gegee dat hulle departementele kursusse deurloop het. In teenstelling hiermee het die meerderheid SBL-voorsitters, SBL-tesouriere en boekhouders van die laerskole in die steekproef aangedui dat werksondervinding 'n baie groot rol speel in die uitvoering van hul finansiële pligte. Slegs drie hoofde het bevestig dat hul boekhouders departementele opleiding ontvang het.

Drie uit vyf hoërskoolhoofde (60%) het beklemtoon dat hulle finansiële onderrig en opleiding op 'n nie-departementele vlak ontvang het en dat eie ervaring deurslaggewend is in die uitvoering van hul pligte. Die meerderheid SBL-voorsitters het net soos in die geval van die laerskole aangedui dat werksondervinding die grondslag lê vir die uitvoering van finansiële funksies. Vanuit die data is dit duidelik dat nie een van die hoërskole se boekhouders departementele opleiding ontvang het nie, wat vrae skep oor die Departement van Onderwys se toewyding teenoor die ontwikkeling van finansiële vaardighede onder nuutverkose SBL-lede.

Wanneer die aantal korrekte antwoorde van vrae 6 tot 13 op die vraelys (vrae wat finansiële kennis toets) tussen die laer- en hoërskole in die steekproef met mekaar vergelyk word, blyk dit dat die respondente van die hoërskole meer finansiële kundig is as die laerskole. Die areas (in rangorde) waarin die skoolhoofde, SBL-voorsitters en SBL-tesouriere van die laer- en hoërskole in die steekproef die meeste tekort skiet, is: *kennis oor aanspreeklikheid vir die skool se begrotingsbestuur; kennis oor die korrekte samestelling van 'n SBL se finansiële komitee; die gebruik van waardeverminderingsformules; die funksie van 'n begroting; en die eise waaraan geouditeerde finansiële state moet voldoen.*

Vanuit die data het die respondente van die meerderheid laerskole in 2004 (66,67%), 2005 (66,67%) en 2006 (55,56%) daarop gewys dat hul finansies rekenkundig korrek bestuur word (*unconditionally approved*). Wat die hoërskole betref het die meerderheid respondente (tussen 80 en 100%) vir 2004, 2005 en 2006 aangedui dat hul finansiële verslae 'onvoorwaardelik' goedgekeur was. Dit impliseer dat sodanige skole finansiële gesond voorkom en moontlik spesialiste op die gebied van finansies aanwend ten einde rekenkundige sukses te verseker.

Die vernaamste finansiële projekte wat die meerderheid laerskole in 2004, 2005 en 2006 aangepak het, was die aanbou van klas- en personeelkamers; die opgradering van administratiewe kantore en die verbetering van sportfasiliteite.

Wat die hoërskole in die steekproef betref was bouwerk aan klaskamers, personeelkamers en die aanlê van sementblaaie die vernaamste projekte wat deur skoolhoofde, SBL-voorsitters en SBL-tesouriere aangedui is. 'n Interessante verskynsel vanuit die data is dat daar gedurende 2004, 2005 en 2006 geweldig baie geld bespaar is op sekere projekte. Fondsinsamelings en donasies kan dalk 'n bydraende faktor wees wat die uitgawes in 'n groot mate verminder het.

Met betrekking tot die kennis waarop finansiële komitees steun in hul finansiële besluitneming, blyk dit uit die data dat die respondente van die laerskole in die steekproef grotendeels staatmaak op persoonlike ervaring en slegs finansiële opleiding of blootstelling deur departementele kursusse verkry. Die data toon verder dat weinig respondente oor formele finansiële kwalifikasies beskik. Wat die hoërskole in die steekproef betref wys die data daarop dat die respondente ook meerendeels op eie ervaring steun. In teenstelling met die laerskole het die hoërskoolrespondente geensins departementele opleiding deurloop nie en beskik 'n klein persentasie van hulle oor formele finansiële kwalifikasies.

In antwoord op hoe bevoeg / bedrewe finansiële komitees ten opsigte van finansiële vaardighede is, blyk dit uit die beskikbare data dat die meerderheid finansiële komitees van die onderskeie laer- en hoërskole die basiese beginsels van finansiële bestuur kan uitvoer. Die meerderheid respondente in die steekproef het aangedui dat hul skole oor redelik bekwame boekhouders beskik wat finansiële transaksies op 'n dag tot dag basis administreer. Die data het getoon dat daar wel skoolhoofde, SBL-voorsitters en SBL-tesouriere in die steekproef was wat tekorte op hul finansiële state aangedui het. Dit impliseer dat hierdie skole finansiëel in nood verkeer en aanvullende fondse benodig om 'n balans op hul rekeninge te bewerkstellig. Dus moet die vraag gestel word of die finansiële komitees van hierdie betrokke skole kundig genoeg is om hul finansiële funksies korrek uit te voer, en selfs of die wanbesteding van fondse nie dalk in hierdie skole voorkom nie.

Die versamelde data het, met betrekking tot vraag 3, gewys dat die respondente van die onderskeie hoërskole finansiëel beter gekwalifiseerd is as die respondente van die laerskole in die steekproef. Dit blyk verder dat die skoolbeheerliggame van hoërskole sekere individue wat oor belowende finansiële vaardighede beskik, op 'n vroeër tydperk blootstelling gee aan finansiële bestuur as die laerskole. Die hoërskole se begrotingsbedrae vir 2004, 2005 en 2006 bevestig dat hierdie skole se finansiële komitees massiewe begrotings kan bestuur weens die kundigheid en ervaring van hul SBL-lede. Sekere laerskole in die steekproef vaar baie goed op finansiële vlak en pak jaarliks nuwe finansiële projekte aan weens die feit dat hul SBL-voorsitters, SBL-tesouriere en skoolhoofde 'n finansiële kwalifikasie van een of ander aard behaal het. Daar is egter laerskole met wie dit nie so voorspoedig gaan nie, aangesien daar 'n tekort aan finansiële kennis en vaardighede bestaan. Vier laerskole het in hierdie verband bevestig dat hul finansiële state die afgelope drie jaar 'n 'tekort' weerspieël het.

5.3 Aanbevelings

Daar behoort ondersoek ingestel te word na hoe die finansiële kundigheid, wat volg uit departementele opleiding, vir langer tydperke tot beskikking van die SBL kan bly. SBL-lede moet ook aangemoedig word om meer as een maal vir finansiële opleiding te gaan.

Ondersoek behoort ingestel te word na hoe opgeleide, ervare SBL-lede van een skool, deur middel van koöptering, hulle bewese / verworwe kennis aan buurskole beskikbaar kan stel nadat eersgenoemdes se diensteryn op die SBL verstryk het. (Op hierdie manier sal die Departementele befondsing van SBL-opleiding nie alleen geregverdig word nie, maar ook meer bekostigbaar word aangesien indiensopleiding deur die ervare SBL-lede die gebrek aan opvolgopleiding sal uitskakel). 'n SETA-sertifiseringsproses sal hierdie opgeleides se vermoëns akkrediteer.

Maniere moet gevind word om die finansiële kundigheid van lae-inkomste skole (of skole met nuutaangestelde hoofde) uit te bou deur verbeterde indiensopleiding, hoofde-uitruilprogramme en mentorskappe tussen die suksesvolle stedelike skole en die onervare finansiële besluitnemers in, veral, lae-inkomste skole.

Finansiële opleiding kan nooit 'n eenmalige saak wees nie. Die bekwaamheid van enige SBL behoort met verloop van tyd te verbeter en daartoe aanleiding te gee dat meer gevorderde finansiële transaksies gedoen kan word. Indien die SBL nie deur middel van opvolgopleiding bygestaan word en verder opgelei word om hierdie meer gevorderde sake te behartig nie, gaan die SBL stagneer. Vanuit die data was dit duidelik dat daar 'n groeiende behoefte is aan 'n reeks kapasiteitbouende, modulêre finansiële kursusse, wat in fases oor 'n tydperk van twee of meer jare aangebied word, in aanvulling tot die huidige eenmalige blitskursus wat persone inlei in die finansiële wêreld, maar nie goed genoeg toerus om al hoe meer kompleksere transaksies te hanteer nie.

5.4 Samevatting

Die navorsing wat ek onderneem het, het lig gewerp op die feit dat skoolhoofde en finansiële komitees van die laer- en hoërskole in die steekproef oor gebrekkige deurlopende formele, finansiële opleiding beskik. Die afleiding wat ons uit die versamelde data van laer- en hoërskole kan maak is dat die Gautengse Departement van Onderwys óf nie genoeg opleidingsgeleenthede gebied het nie óf dat ervare skoolhoofde en beheerrade by sekere skole oor die hoof gesien is in die toewysing van opleidingsfondse vir skoolbeheerliggame.

Skole met hoogs ervare skoolhoofde, SBL-voorsitters en SBL-tesouriere, het oor die algemeen groter begrotings hanteer en kompleksere finansiële instrumente gebruik. Hulle kon addisionele personeellede, ekstra toerusting, bouwerk ens. bekostig en so die skool se infrastruktuur uitbou.

Die data het bewys dat die meerderheid hoofde van die laer- en hoërskole in die steekproef voldoende blootstelling op grondvlak (in die klaskamer) gekry het, voordat hulle Posvlak 4- aanstellings aanvaar het. Dit beteken dat hierdie individue waarskynlik goeie resultate in die professionele bestuur van hul skole verkry.

Hoofde van skole wat langer as 11 jaar in die amp is, het reeds die indiensopleiding of ervaring wat in die inleidende finansiële bestuurkursusse van die onderskeie onderwysdepartemente aangebied word, deurloop. Sulke hoofde se werkservaring (oor finansiële bestuur) maak hulle nie net twee maal beter toegerus vir finansiële besluitneming as die gemiddelde SBL-lid nie, maar sorg ook dan vir deurlopendheid in verantwoordbare begrotingsbestuur, groeiende omsette en toenemende beleggings in hul onderskeie skole.

Volgens die data skiet die lede van finansiële komitees in beide laer- en hoërskole se formele finansiële opleiding ver te kort wanneer dit naas hulle formele akademiese (vakkundige) graadopleiding geplaas word. Vir ervare skoolhoofde én herverkose SBL-lede, maar ook in gevalle van nuutverkose skoolbeheerliggame, bestaan daar dus 'n behoefte aan ondersteunende, raadgewende opvolgkursusse wat by die veranderende, groeiende kundigheid en ervarendheid van die skoolbeheerliggame moet aanpas.

BIBLIOGRAFIE:

Gedrukte Bronne

- Adams, F. & Waghid, Y. 2005 *In defence of deliberative democracy: challenging less democratic school governing body practices*, in South African Journal of Education, 25(1): 25-33.
- Amaratunga, D., Baldry, D., Sarshar, M. & Newton, R. 2002 *Quantitative and Qualitative research in the building environment: application of mixed research approach*, *Work Study*, 51 (1) 17-31.
- Ary, D., Jacobs, L. & Razavieh, A. 2002 *Introduction to Research in Education (6th Ed)*, Wadsworth, USA.
- Bisschoff, T. & Mestry, R. 2003 *Financial school management explained. 2nd edn*. Cape Town: Pearsons Publishing.
- Blaine, S 2008 *South Africa: ANC Aims to Make Education Free Until Varsity*. Business Day (Johannesburg) Date: 10 January 2008
- Blandford, S. 1997 *Resource Management in Schools*. London: Pitman Publishing
- Blows, M. 1994 *Whole School Planning; A Practical Guide to Development and Business Planning for Schools*, Dudley, Local Education Authority Advisory Service.

- Bogdan, R. G. & Biklen, S. K. 1992 *Qualitative Research for Education (second edition)*. Boston, MA: Allyn & Bacon.
- Bray, E. & Joubert, R. 2007 *Public School Governance in South Africa*. Interuniversity Centre for Education Law and Education Policy (CELP)
- Bush, T. & Gamage, D. 2001 *Models of self-governance in schools: Australia and the United Kingdom*, International Journal of Educational Management, 15, pp.39-44
- Bush, T., Joubert, H.J., Quist, D., Chalufu, S., Heystek, J., Maile, S. & Van Rooyen, J.W. 2004 *The evaluation of School Management Development and Governance training in the Gauteng Province of South Africa*. Centre for British Teachers.
- Bush, T. & Heystek, J. 2003 *School Governance in the New South Africa*, in A Journal of Comparative Education, 33(2), pp.127
- Caldwell, B.J. & Spinks, J.M. 1988 *The Self-Managing School*. London: The Falmer Press.
- Chisholm, L., Motala, S. & Vally, S. 2003 *South African Education Policy Review*. Sandown: Heinemann Publishers.

- Cohen, L.,
Manion, L
& Morrison, K.   2000   *Research Methods in Education*. 5th Edition.
London: Routledge Falmer.
- Conradie, J.   2001   *Norms and standards for school funding, in:*
J. De Groof, J. Heystek, R. Malherbe & J.
Squelsh (Eds) Governance of Educational
Institutions in South Africa (Ghent, Mys &
Breesch).
- Creese, M. &
Early.   1998   *School governing bodies: rationale, roles and*
Reassessment. Viewpoint No.8. London:
Institute of Education.
- Cresswell, J.W.   1998   *Qualitative inquiry and research design*.
Thousand Oaks: Sage
- Creswell, J.W.   2003   *Research Design: qualitative, quantitative and*
mixed methods approaches, Sage Publications,
Carlifornia.
- Creswell, J.W.   2006   <http://www.sagepub.com/upm-data/10981>
Chapter 1.pdf.
- Davidson, J.   1970   *Outdoor Recreation Surveys: the Design and Use*
Of Questionnaires for Site Surveys.
London: Countryside Commission.
- Department for
Education and
Skills   2004   *A brief guide to the financial competencies for a*
School Governing Body. Part of Document 0235,
April 2004, pp.1-8

Departement van Onderwys	1997a	<i>Understanding the South African Schools Act</i> (Pretoria, Department of Education).
Departement van Onderwys	1997b	<i>First steps: School Governance Starter Pack</i> (Pretoria, Department of Education).
Departement van Onderwys	2004	<i>National Norms And Standards For School Funding- Proposals for amendments November 2004</i> (Pretoria, Department of Education)
Departement Van Onderwys	2008	<i>Amended National Norms and Standards For School Funding- Public Funding for Grade R In Public Schools.</i> Government Gazette No. 30679 Date: 18 January 2008
Departement van Onderwys en Kultuur	1994	<i>Riglyndokument vir die finansiële bestuur van staatsondersteunde skole.</i> TOD-omsendminute 50 van 1994, Lêer no. TOA 7-21-1. Datum:1994-03-2
Eachus, P.	2000	<i>The Qualitative versus Quantitative Debate, Research Methods for Health Sciences,</i> Tutors 4u.co.uk, University of Salford.
Gauteng Departement Van Onderwys	2000	<i>Circular 13/2000: Directives regarding the administering of a School Fund in terms of section 37 (1) of the South African Schools Act 84 of 1996.</i> Date: 2000-02-25.

Gauteng Departement Van Onderwys	2002	<i>Replacement of pages on Guidelines for Schools' Management. Date: 2002-02-11.</i>
Gauteng Department of Education	2004	<i>Circular 34/2004: The Resource Allocation and the Conditions Governing the Transfer of Funds to Public Ordinary Schools for 2004. Date: 14 June 2004.</i>
Gauteng Department of Education	2007	<i>Circular 45/2007: Resource Allocations for Public Ordinary Schools, Including "No-Fee Schools" , for 2007/2008. Date: 16 July 2007.</i>
Gauteng Department of Education	2008	<i>Circular 24/2008: Public Ordinary Schools The declaration of schools in Quintile 3 As "no-fee" schools Date: 12 March 2008.</i>
Heun, Y.U	2006	<i>Country Report on School-based Management in Hong Kong SAR. Department of Educational Policy and Administration. The Hong Kong Institute of Education</i>
Heystek, J.	2001	<i>The involvement of learners in public secondary school governance: is it working?, in: J. De Groof, J. Heystek, R. Malherbe & J. Squelch (Eds) Governance of Educational Institutions in South Africa (Ghent, Mys & Breesch).</i>

- Heystek, J. 2003 *Background to Management Training for School Principals in South Africa*, in Educational Management News , June 2003, No.21: 10-11.
- Heystek, J. 2004 *School governing bodies – the principal’s burden or the light of his / her life?*, in South African Journal of Education, 24(4): 308-312.
- Heystek, J. 2006 *School Governing Bodies in South Africa: Relationships between Principals and Parent Governors- A Question of Trust?*, in *Educational Management Administration & Leadership*; October 2006, Vol.34
- Hudson, P. and Miller, C. 1997 *The treasure hunt: strategies for obtaining maximum response to a postal survey*. *Evaluation and Research in Education*, 11 (2), 102-12.
- Johnson, G. & Scholes, K. 1989 *Exploring Corporate Strategy*, Hemel Hempstead, Prentice Hall.
- Kowalski, T.J. 2005 *Case studies on Educational Administration*. Fourth Edition. Pearson, Boston, 66.
- Krefting, L. 1991 *Rigor in Qualitative Research: the assessment of trustworthiness*, in The Journal of Occupational Therapy, 45: 214
- Leedy, P 1997 *Practical Research: planning and design*, Prentice Hall, Ohio.
- Leithwood, K. & Menzies, T. 1998 *Forms and Effects of School-based Management: A review*. *Educational Policy* 12(3) 325.

- Mahlangu, V.P. 2005 *The relationship between the School Governing Body and the principal*, Unpublished Ph.D-Thesis, Pretoria: University of Pretoria.
- Maile, S. 2002 *Accountability: an essential aspect of school Governance*. South African Journal of Education, 22: 326-331
- Merriam, S.B. 1998 *Qualitative research and case study applications in education*. San Francisco: Jossey Bass
- Mestry, R. 2004 *Financial accountability: the principal or the school governing body?*, in South African Journal of Education, 24(2): 126-132.
- Mestry, R. 2006 *The functions of school governing bodies in managing school finances*, in *South African Journal of Education*, 26 (1): 27-38
- Morrison, K. R. B. 1993 *Planning and accomplishing School –centred Evaluation*. Norfolk: Peter Francis Publishers
- Mouton, J. 1995 *Understanding social research*. Pretoria: J.L. van Schaik.
- Mouton, J. & Marais, H.C. 1992 *Basiese begrippe: metodologie van die geesteswetenskappe*. 3 de druk. Pretoria: RGN
- Moser, C. and Kalton, G. 1977 *Survey Methods in Social Investigation*. London: Heinemann.

Motimele, M.	2005	<i>School Governing Bodies: Rights and Responsibilities</i> , in Education Rights for Learners, Parents and Educators. Book 7, June 2005: 1-27
Ngidi, D.P.	2004	<i>Educators' perceptions of the efficiency of school governing bodies</i> , in <u>South African Journal of Education</u> , 24(4): 260-26
Niewenhuis, F.J. & Mokoena, S.	2005	<i>Decentralisation and the management of change in South African teacher training institutions</i> . Compare: Volume 35, No.2, May 2005: 127-137
Oppenheim, A.N.	1992	<i>Questionnaire Design, Interviewing and Attitude Measurement</i> . London: Pinter Publishers Ltd.
Pandor, N.	2005	<i>Education Department Budget Vote 2005/2006</i> : 1-15
Phakoa, T. & Bisschoff, T.	2001	<i>The status of minors in governing bodies of public secondary schools</i> , Paper presented at the Education Management Association of South Africa Conference, Durban, March.
Pugh, M.	1990	<i>Headteachers, their Governors and the Local Management of Schools</i> , in: Gilbert C. (ed). <i>Local Management of Schools- A guide for Governors and teachers</i> . Kogan Page, London, 83.
Quinn, J.	1980	<i>Strategies for Change, Logical Incrementalism</i> , Homewood, Illinois, Irwin
Rapport	2001	<i>Twis tussen skoolhoof en bestuursraad</i> ,. 8 April: 7

Republic of South Africa	2005	<i>Education Laws Amendment Bill</i> , as amended by the Portfolio Committee on Education. [B 23B-2005].
Republic of South Africa	1996	<i>National Education Policy Act (Act 27 of 1996)</i> . Pretoria: Government Printers.
Republic of South Africa	2001	<i>White Paper 6 on Special Needs Education of 2001</i> . Pretoria: Department of Education.
Republic of South Africa	1998	<i>The Employment of Educators Act (Act 76 of 1998)</i> . Pretoria: Government Printer.
Republiek van Suid-Afrika	1996	<i>Die Suid-Afrikaanse Skolewet, Nr.84 van 1996</i> . Staatsgazette, Vol. 377, No. 17579, Pretoria: Staatsdrukker.
Serrao, A.	2007	<i>SA's public schools face financial crisis</i> . The Pretoria News Date: November 27, 2007
South Africa	1999	<i>The Public Finance Management Act, Act 1 of 1999</i> as amended by Act 29 of 1999. Pretoria: Government Printer.
Sunday Tribune	2001	<i>We're the bosses, say principals</i> , 2 September.3.

- Squelch, J. 2000 *Governance of education. In: Lemmer E (ed). Contemporary education: global issues and Trends.* Sandton: Heinemann.
- Tashakkori, A. en Teddlie, C. (eds.) 2003 *Handbook of Mixed Methods in Social and Behavioural Research,* Sage Publications, London.
- Van Rooyen, J. 2005 *Responsibility / Accountability / Liability- a South African perspective on the payment of school fees.*
The 2005 Education Law Association 51st Annual Conference.
The Peabody-Memphis, Memphis, Tennessee
Date: 17-19 November, 2005
- Van Wyk, N. 2004 *School governing bodies: the experiences of South African educators,* in South African Journal of Education, 24(1): 49-54.
- Verma, G.K. en Mallick, K. 1999 *Researching Education: Perspectives and Techniques.* London: Falmer.
- Wilson, N. & McLean, S. 1994 *Questionnaire Design: a Practical Introduction.* Newton Abbey, Co. Antrim: University of Ulster Press.
- Wragg, E.C. & Parington, J.A. 1995 *The School Governors Handbook,* 3rd edn. London: Routledge.

Elektroniese Bronne

Governing Body Foundation	2006	@ http://www.gbf.org.za/faq/ (afgelaai op 13 Augustus 2008)
The Freedom Charter	1955	@ www.anc.org.za , The Freedom Charter, (ANC), 1955 (afgelaai op 21 Augustus 2008)
The Good News	2006	http://www.sagoodnews.co.za Date: 21 June, 2006 (afgelaai op 16 September 2008)

Regspraak

Schoonbee, W.S & others vs. MEC for Education, Mpumalanga and Another	2002	<i>Department of Education of the Mpumalanga Province</i> . In the High Court of South Africa (33750/01 DM).
--	------	---

BYLAAG A

Letter of approval to conduct the pilot study

Sir / Madam

RESEARCH SURVEY

I, the undersigned, am a M.Ed student at the University of Pretoria. I am conducting a limited research project on Accountability in Financial Management as part of my thesis.

I am doing a comparative study on Financial Management in ten primary schools and ten high schools in the Ekurhuleni North District.

May I please ask you to complete this survey as soon as possible. The Principal, SGB Treasurer and SGB Chairperson are requested to complete a questionnaire consisting of 20 multiple-choice questions.

I guarantee that this information will be kept confidential and that neither your school nor you yourself will, in any way, be identified. (The only information about your school that will be used will refer to the province and profile information in Section 1).

Please contact me at the following numbers should you have any queries:
Werner Botha : 079 8957 284

Regards,

W. Botha

BYLAAG B

Pilot questionnaire

SURVEY: Accountability and School Finances

--	--	--	--	--	--

SECTION I: PROFILES

Question 1: The nature of your school

Please select the most appropriate description of your school by selecting the various boxes

1.1	High school		Primary school			
1.2	Non-Section 21 school		Section 21 school			
1.3	Rural school		Small town school		City school	
1.4	Learners are predominantly black		Learners are predominantly white		Learners are racially diverse	
1.5	Parents fall in the low income group		Parents fall in the middle income group		Parents fall in the high income group	

Question 2: The principal's work experience

Indicate the number of years you have been in the teaching profession

2.1

>10		10 - 15		16 - 20		21		22		23	
24		25		26		27		28		29	
30		31		32		33		34		35	

Indicate the number of years that you have been employed as principal

2.2

1		2		3		4		5		6		7	
8		9		10		11		12		13		14	
15		16		17		18		19		20		20+	

Question 3: Formal qualifications of the Financial Committee

Tick the appropriate boxes to indicate the FORMAL qualifications of the following members of your SGB's Financial committee:

	Formal Academic Qualifications			Formal Financial Qualifications		
	Degree	Diploma	Cert.	Degree	Diploma or Cert.	Other
3.1 Principal						
3.2 Chairman of SGB						
3.3 Treasurer of SGB						
3.4 School's Bookkeeper						

Question 4: The work experience of the Finance Committee.

Indicate the number of years that the members of the current SGB Finance Committee has served in this capacity:

3.1 Principal	1		2		3		4-5		6-7		8-10		10+	
3.2 Chairman of SGB	1		2		3		4-5		6-7		8-10		10+	
3.3 Treasurer of SGB	1		2		3		4-5		6-7		8-10		10+	
3.4 School's Bookkeeper	1		2		3		4-5		6-7		8-10		10+	

Question 5: The financial training of the Finance Committee

Indicate the manner(s) through which the current SGB Finance Committee members have obtained their financial expertise:

	Non departmental Course(s)	Departmental Course(s)	Through work Experience
3.1 Principal			
3.2 Chairman of SGB			
3.3 Treasurer of SGB			
3.4 Bookkeeper			

SECTION II: The principal's financial expertise

Complete the following statements by selecting only ONE answer.

Question 6: Financial knowledge

A budget is ...

6.1 a wish list for a certain period	
6.2 a list of real expenditure for as specific period	
6.3 a list of possible income and expenses for a specific period	

Question 7: Financial knowledge

The primary accountability for the management of an approved school budget lies with the ...

7.1 Principal	
7.2 Deputy principal	
7.3 Chairman of SGB	
7.4 Treasurer or Bookkeeper	
7.5 The whole SGB	

Question 8: Financial knowledge

School financial statements are audited, at the end of the year, by ...

8.1 Treasurer / Bookkeeper from the SGB	
8.2 Chairman of the SGB	
8.3 External auditors	
8.4 Principal	

Question 9: Financial knowledge

Depreciation formulas are used to calculate ...

9.1 the negative cash flow of the school	
9.2 when to replace obsolete assets	
9.3 where to save on investments	

Question 10: Financial knowledge

A school's financial year is from ...

10.1 1 January to 31 December of a year	
10.2 1 March to 28 February of the next year	
10.3 10 th school day to 10 th school day of the next year	

Question 11: Financial knowledge

The minimum required number of members for a properly constituted Finance Committee are: ...

11.1 Principal, SGB Chairman, Treasurer	
11.2 Principal, SGB Chairman, Bookkeeper, Additional Member	
11.3 Principal, SGB Chairman, Bookkeeper	
11.4 Principal, Bookkeeper	

Question 12: Financial knowledge

Indicate ALL the correct items in the following table:

An audited financial statement has to have a/an ...

12.1 an auditors report	
12.2 budget	
12.3 balance sheet	
12.4 income and expenses statement	
12.5 depreciation report	
12.6 report on moveable and immoveable assets of the school	

Question 13: Financial knowledge

Indicate which of the following items will be part of an expenditure account:

13.1 school fees	
13.2 duplicating costs	
13.3 textbooks	
13.4 maintenance of buildings	
13.5 sundry sales	

SECTION III: The school's finances

Question 14: Budget growth

Select the net totals of your school's true financial expenditure over the past three years.

	Year	R20000 - 50 000	R50 000 - 100 000	R100000 - 500 000	R500 000 - 1 000 000	R1,5mil - 2 million	R2 mil - 2,5 million	R2,5 mil - 3 million
14.1	2004							
14.2	2005							
14.3	2006							

Question 15: Budget management

Indicate the outcome of your financial management over the past three years by selecting the appropriate comment on your statements for every year.

	Year	Financial Outcome					
15.1	2004	Deficit		Balance		Surplus	
15.2	2005	Deficit		Balance		Surplus	
15.3	2006	Deficit		Balance		Surplus	

Question 16: Financial report

What comment did you receive from the auditor on your financial statements over the past three years?

	Year	Auditor's comment					
16.1	2004	Unconditionally approved		Conditionally approved		Not approved	
16.2	2005	Unconditionally approved		Conditionally approved		Not approved	
16.3	2006	Unconditionally approved		Conditionally approved		Not approved	

Question 17: School income

How many non-departmental staff were employed by the SGB over the past three years?

	Year	Number
17.1	2004	
17.2	2005	
17.3	2006	

Question 18: Investment

What approximate amount was invested in the school's savings account over the past three years?

		Amount							
Year		R 10 000 – R 20 000	R 20 000 – R 50 000	R 50 000 – R 100 000	R 100 000 – R 200 000	R 200 000 – R 400 000	R 400 000 – R 600 000	R 600 000 – R 1 million	R 1 million +
18.1	2004								
18.2	2005								
18.3	2006								

Question 19: Financial projects

What financial projects did you launch over the past three years?

		Fund raising	Building	Other (specify)
19.1	2004			
19.2	2005			
19.3	2006			

Question 20: Future Financial training

Which area of your school's financial management is currently the weakest?

20.1	Budgeting	
20.2	Asset management	
20.3	Financial procedures / control	
20.4	Financial reporting	
20.5	Infrastructure (e.g. computers)	

Thank you

BYLAAG C

Letter of approval to conduct the final study

Sir / Madam

RESEARCH SURVEY

I, the undersigned, am a M.Ed student at the University of Pretoria. I am conducting a limited research project on Accountability in Financial Management as part of my thesis.

I have permission from the GDE to conduct a comparative study on Financial Management in twenty schools in the Ekurhuleni North district. (copy attached as Annexure A)

Attached also find a copy of the questionnaire that the Principal, SGB Chairperson and Treasurer will be requested to complete as Annexure B.

I guarantee that this information will be kept confidential and that neither your school nor you yourself will, in any way, be identified. (The only information about your school that will be used will refer to the district and profile information in Section 1).

Please contact me at the following numbers should you have any queries:

Werner Botha : 0798957284
: 011-420-1107

Regards,

W. BOTHA

Informed consent (after completion please fax to 012 420 3723)

I _____ principal of _____
confirm that the parties concerned hereby give informed consent to participate in the
above research project.

Signature: _____

School stamp

Date: _____

Indicate the number of years that you have been employed as principal

2.2

1		2		3		4		5		6		7	
8		9		10		11		12		13		14	
15		16		17		18		19		20		20+	

Question 3: Academic qualifications of the Financial Committee

Tick the appropriate boxes to indicate the ACADEMIC and FINANCIAL qualifications of the following members of your SGB's Financial committee:

	Formal Academic Qualifications					Formal Financial Qualifications			
	Cert.	Diploma	Degree	Post graduate	Other	Cert. or Diploma	Degree	Post graduate	Other
3.1 Principal									
3.2 Chairman of SGB									
3.3 Treasurer of SGB									
3.4 School's Bookkeeper									

Question 4: The experience of the Finance Committee.

Indicate the number of years that the members of the current SGB Finance Committee has served in this capacity:

4.1 Principal	1		2		3		4-5		6-7		8-10		10+	
4.2 Chairman of SGB	1		2		3		4-5		6-7		8-10		10+	
4.3 Treasurer of SGB	1		2		3		4-5		6-7		8-10		10+	
4.4 School's Bookkeeper	1		2		3		4-5		6-7		8-10		10+	

Question 5: The financial training of the Finance Committee

Indicate the manner(s) through which the current SGB Finance Committee members have obtained their financial expertise:

	Formal academic qualification	Non departmental Course (s)	Departmental Course(s)	Through work Experience
5.1 Principal				
5.2 Chairman of SGB				
5.3 Treasurer of SGB				
5.4 Bookkeeper				

SECTION II: Financial expertise of the Financial Committee

Complete the following statements by selecting only ONE answer.

Question 6: Financial knowledge

A budget is ...

6.1 a wish list for a certain period	
6.2 a list of real expenditure for as specific period	
6.3 a list of possible income and expenses for a specific period	

Question 7: Financial knowledge

The primary accountability for the management of an approved school budget lies with the ...

7.1 Principal	
7.2 Deputy principal	
7.3 Chairman of SGB	
7.4 Treasurer or Bookkeeper	
7.5 The whole SGB	

Question 8: Financial knowledge

School financial statements are audited, at the end of the year, by ...

8.1 Treasurer / Bookkeeper from the SGB	
8.2 Chairman of the SGB	
8.3 External auditors	
8.4 Principal	

Question 9: Financial knowledge

Depreciation formulas are used to calculate ...

9.1 the negative cash flow of the school	
9.2 when to replace obsolete assets	
9.3 where to save on investments	

Question 10: Financial knowledge

A school's financial year is from ...

10.1 1 January to 31 December of a year	
10.2 1 March to 28 February of the next year	
10.3 10 th school day to 10 th school day of the next year	

Question 11: Financial knowledge

The ideal composition of the Financial Committee will be:

11.1 Principal, SGB Chairman, Treasurer	
11.2 Principal, SGB Chairman, Bookkeeper, Additional Member	
11.3 Principal, SGB Chairman, Bookkeeper	
11.4 Principal, Bookkeeper	

Question 12: Financial knowledge

Indicate ALL the correct items in the following table:

An audited financial statement has to have a/an ...

12.1 an auditors report	
12.2 budget	
12.3 balance sheet	
12.4 income and expenses statement	
12.5 depreciation report	
12.6 report on moveable and immoveable assets of the school	

Question 13: Financial knowledge

Indicate which of the following items will be part of an expenditure account:

13.1 school fees	
13.2 duplicating costs	
13.3 textbooks	
13.4 maintenance of buildings	
13.5 sundry sales	

SECTION III: The school's finances

(Questions 16 – 19 may reflect more than one response)

Question 14: Budget growth

Select the net totals of your school's true financial expenditure over the past three years.

	Year	R20 000 - 50 000	R50 000 - 100 000	R100 000 - 500 000	R500 000 - 1 000 000	R1,5mil - 2 million	R2 mil - 2,5 million	R2,5 mil - 3 million
14.1	2004							
14.2	2005							
14.3	2006							

Question 15: Budget management

Indicate the outcome of your financial management over the past three years by selecting the appropriate comment on your statements for every year.

	Year	Financial Outcome					
		Deficit		Balance		Surplus	
		Amount:		Amount:		Amount:	
15.1	2004						
15.2	2005						
15.3	2006						

Question 16 : Record keeping

How many years do you keep your records?

	1year	2 years	3 years	4 years	5 years	10 years
16.1 Cheques/ Payments						
16.2 Receipts						
16.3 Bank statements						
16.4 Financial reports						

Question 17: Payroll

17.1 Who pays your salaries and wages to the SGB teachers and ground staff?

17.1.1 Bookkeeper/ Bursar	
17.1.2 Deputy Principal	
17.1.3 Principal	
17.1.4 Secretary	

17.2 Who checks your salaries and wages run?

17.2.1 Principal	
17.2.2 Deputy Principal	
17.2.3 Chairperson of the SGB	

17.3 What payroll package do you use?

17.3.1 VIP	
17.3.2 Pastel	
17.3.3 Edu Access	
17.3.4 Other	

Question 18: School fees

18.1 Who makes the decisions on the school's exemptions policy?

18.1.1 Bookkeeper	
18.1.2 Principal	
18.1.3 Deputy Principal	
18.1.4 Chairperson of the SGB	

18.2 Who is responsible for the collection of school fees?

18.2.1 Bookkeeper	
18.2.2 Secretaries	
18.2.3 Teachers	
18.2.4 Principal	

Question 19: Admin responsibilities

19.1 Do payments over R5000-00 get checked? Yes/ No
If yes, by who?

19.1.1 Deputy Principal	
19.1.2 Principal	
19.1.3 Chairperson of the SGB	

19.2 Who has signing authority on the school's bank account?

19.2.1 Bookkeeper	
19.2.2 HOD's	
19.2.3 Deputy Principal	
19.2.4 Principal	
19.2.5 Chairperson of the SGB	
19.2.6 Teachers	

19.3 What accounting package does your school use?

19.3.1 Pastel	
19.3.2 Quick Book	
19.3.3 Edu Access	
19.3.4 Micro Ledger	
19.3.5 Other	

Question 20: Financial report

What comment did you receive from the auditor on your financial statements over the past three years?

	Year	Auditor's comment					
20.1	2004	Unconditionally approved		Conditionally approved		Not approved	
20.2	2005	Unconditionally approved		Conditionally approved		Not approved	
20.2	2006	Unconditionally approved		Conditionally approved		Not approved	

Question 21: School income

How many non-departmental staff were employed by the SGB over the past three years?

	Year	Admin staff-number	Ground staff-number	SGB educators-number
21.1	2004			
21.2	2005			
21.3	2006			

Question 22: Investment

In which bracket does the amount invested in the school's savings account fall
(Please tick the relevant square)

		Amount							
Year		R 10 000 – 20 000	R 20 000 – 50 000	R 50 000 – 100 000	R100 000 – 200 000	R 200 000 – 400 000	R 400 000 – 600 000	R600 000 – 1 million	R 1 million +
22.1	2004								
22.2	2005								
22.3	2006								

Question 23: Financial projects

What financial projects did you launch over the past three years?

		Project	Budgeted amount	Actual amount spent on project
23.1	2004			
23.2	2005			
23.3	2006			

Question 24: Future Financial training

Which area (s) of your school's financial management needs the most attention?

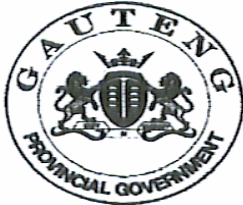
24.1	Budgeting	
24.2	Asset management	
24.3	Financial procedures / control	
24.4	Financial reporting	
24.5	Infrastructure (e.g. computers)	
24.6	Other:	

Thank you

BYLAAG E

Letter of approval to conduct research from the Gauteng Department of Education

UMnyango WezeMfundo
Department of Education

Lefapha la Thuto
Departement van Onderwys

Enquiries : Shadrack Phele MIRMSA

Tel. No. : [+2711] 355 0285

Thursday, 07 August 2008

Mr. Botha Werner
22 Post Office Street
Bardene Ext. 2
Boksburg
1459

Dear Mr. Botha Werner

PERMISSION TO CONDUCT RESEARCH: PROJECT

The Gauteng Department of Education hereby grants permission to conduct research in its institutions as per application.

Topic of research : "Die verband tussen die kundigheid van finansiële komitees en die aanwending van skoolfonds in Suid-Afrikaanse openbare skole".

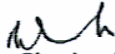
Nature of project : M.Ed. [Educational Leadership]

Name of university : University of Pretoria.

Upon completion of the research project the researcher is obliged to furnish the Department with copy of the research report (electronic or hard copy).

The Department wishes you success in your academic pursuit.

Yours in Tirisano,

p.p. Shadrack Phele [MIRMSA]
TOM WASPE
CHIEF INFORMATION OFFICER
Gauteng Department of Education

